

IOB Evaluaties | no. 322 | april 2009

Draagvlakonderzoek

Evalueerbaarheid en resultaten

Buitenlandse Zaken
**Ontwikkelings
samenwerking**

Draagvlakonderzoek

Evalueerbaarheid en resultaten

Drukker OBT, Den Haag
Ontwerp Corps, Den Haag
Omslag ontwerp Eindeloos, Den Haag
Opmaak Eindeloos, Den Haag
Omslag foto Dmitriy Shironosov
ISBN/EAN 978-90-5328-375-2
Bestelcode OSDR6640/N
www.minbuza.nl/iob
April 2009

Voorwoord

In mei 2008 bracht de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie een evaluatie uit van het stage- en uitwisselingsprogramma voor jongeren Xplore. Dit vanuit de OS-begroting gefinancierde programma is gericht op het versterken van het maatschappelijk draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Het onderzoek was voor mij aanleiding in het voorwoord een aantal vragen te formuleren over het verschijnsel draagvlak in het algemeen. Wat is draagvlak precies? Waarom is het belangrijk? Is het mogelijk iets te zeggen over de meetbaarheid van draagvlak of over de mate waarin specifieke activiteiten een bijdrage leveren aan de versterking of bestending van draagvlak? Deze voor de hand liggende, maar niet zo eenvoudig te beantwoorden vragen staan centraal in dit onderzoek.

Ondanks de beperkte tijd die voor de uitvoering beschikbaar was, is er naar gestreefd een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van de stand van de kennis omtrent het begrip draagvlak. Met het oog op de toekomst wordt de vraag aan de orde gesteld onder welke omstandigheden op draagvlakvergroting gerichte activiteiten meetbaar zijn. En ten slotte is een verscheidenheid aan uiteenlopende activiteiten nader onder de loep genomen. Binnen het tijdsbestek van deze evaluatie was het ondoenlijk om zelf de doelmatigheid en doeltreffendheid van deze afzonderlijke activiteiten te meten. Om daarover uitspraken te kunnen doen moest worden teruggefallen op bestaande onderzoeken en evaluaties. Wat dan opvalt is dat hoewel ontwikkelingssamenwerking doorgaans bekend staat als een veelvuldig en intensief geëvalueerd beleidsterrein, dit zeker niet het geval is voor het onderdeel gericht op versterking van het maatschappelijk draagvlak. Hier valt dan ook nog de nodige winst te boeken. Hoewel deze evaluatie daarvoor niet in eerste instantie bedoeld is, bevat zij tal van bevindingen die van nut kunnen zijn om een degelijke evaluatiepraktijk op te bouwen.

Het onderzoek is uitgevoerd door IOB-inspecteur Dick van der Hoek. Het kwam tot stand onder verantwoordelijkheid van plaatsvervangend directeur IOB Henri Jorritsma. Dank gaat uit naar alle organisaties die, soms onder hoge tijdsdruk, op

constructieve wijze medewerking hebben verleend door het leveren van commentaar op de conceptteksten.

De eindverantwoordelijkheid voor het rapport berust volledig bij IOB.

Bram van Ojik

Directeur Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie

Inhoudsopgave

	Voorwoord	1
	Figuur en tabellen	5
	Lijst van afkortingen	7
1	Hoofdbevindingen	9
2	Inleiding	13
2.1	Aanleiding	13
2.2	Onderzoeksopzet	14
2.3	Onderzoeksverloop	16
2.4	Rapportopzet	17
3	Draagvlak en evalueerbaarheid	19
3.1	Draagvlakbegrip	19
3.2	Draagvlakmeting	24
3.3	Draagvlakparadoxen	29
3.4	Belang van draagvlak	31
3.5	Evaluatie van draagvlakeffecten	34
3.6	Conclusies	36
4	Draagvlakactiviteiten en resultaten	39
4.1	Kenmerken	42
4.2	Planning	46
4.3	Resultaatmeting	49
4.4	Conclusies	57
	Bijlagen	
	Bijlage 1 Over IOB	59
	Bijlage 2 Terms of Reference	61
	Bijlage 3 Woordenlijst	67

Bijlage 4	Literatuur en documentatie	69
Bijlage 5	Respondenten	79
Bijlage 6	Vragenlijst draagvlakactiviteiten	81
Bijlage 7	Database draagvlakactiviteiten	83

Figuur en tabellen

Figuur

Figuur 4.1 Inrichting Databaserecord Draagvlakactiviteiten	41
--	----

Tabellen

Tabel 4.1 Database Draagvlakactiviteiten	43
Tabel 4.2 Globale Uitgaven Draagvlakactiviteiten	45
Tabel 4.3 Evaluatief Onderzoek Draagvlakactiviteiten	53

Lijst van afkortingen

BuZa	(ministerie van) Buitenlandse Zaken
COB	Continu Onderzoek Burgerperspectieven (van SCP)
COS	Centrum voor ontwikkelingssamenwerking
DAC	Development Assistance Committee
DSI	Directie Sociale en Institutionele Ontwikkeling (BuZa)
DV	Draagvlak
DVA	Draagvlakactiviteit(en)
DVL	Directie Voorlichting en Communicatie (BuZa)
DVL/IS	Afdeling Internationale Samenwerking van DVL
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
IOB	Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie
IOV	Inspectie Ontwikkelingssamenwerking te Velde
IS	Internationale Samenwerking
MFO	Medefinancieringsorganisatie
MFS	Medefinancieringsstelsel
NCDO	Nationale Commissie voor internationale samenwerking en Duurzame Ontwikkeling
ODA	Official Development Aid
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OS	Ontwikkelingssamenwerking
PI	Particulier Initiatief
SCP	Sociaal Cultureel Planbureau
ToR	Terms of Reference
ZBO	Zelfstandig Bestuursorgaan

1 Hoofdbevindingen

Op verzoek van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking heeft de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) een inventariserend onderzoek verricht naar activiteiten gericht op de versterking van het maatschappelijk draagvlak voor internationale samenwerking in Nederland. Naast literatuuronderzoek zijn daartoe 33 draagvlakactiviteiten bestudeerd die gedurende 2007 door de zes belangrijkste actoren op het gebied van draagvlakversterking voor OS/IS zijn ontplooid. Dat zijn de Nationale Commissie voor internationale samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO), de medefinancieringsorganisaties Cordaid, Hivos, ICCO en OxfamNovib, en de afdeling Internationale Samenwerking van de directie Voorlichting en Communicatie (DVL/IS) van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Met de 33 onderzochte activiteiten van deze zes organisaties was in totaal ongeveer EUR 30 miljoen aan OS-middelen gemoeid, variërend van EUR 10.000 voor de mobilisatie van vrijwillige expertise-inzet ten behoeve van maatschappelijke organisaties in het Zuiden tot EUR 6 mln voor de subsidiëring van kleinschalige ontwikkelingsprojecten van particulieren. Van het totale bedrag van EUR 30 miljoen werd de ene helft in Nederland uitgegeven en de andere via de particuliere initiatieven in ontwikkelingslanden. De activiteiten vertonen, behalve in financiële omvang, een grote variatie in karakter en aanpak. Meest voorkomende modaliteiten zijn: brede 'massamediale' publiekscampagnes (8x), subsidiëring van kleinschalige ontwikkelingsinitiatieven van particulieren (6x) en activiteiten gericht op jongeren, inclusief lespakketten (6x).

De onderzoeksvragen hadden betrekking op de evalueerbaarheid van de bestudeerde interventies en de mate waarin draagvlakeffecten waren bereikt en vastgesteld. Uit de antwoorden die het onderzoek heeft opgeleverd, kunnen conclusies worden getrokken met betrekking tot de draagvlakactiviteiten zoals die in het recente verleden door de zes betrokken organisaties zijn ontplooid. Hierbij is het noodzakelijk onderscheid te maken tussen draagvlakobjecten die op een hoger

abstractie- en aggregatie niveau liggen, zoals ‘internationale samenwerking’ en meer concrete doelen waarbij doelgroepen worden gemobiliseerd om in actie te komen voor bijvoorbeeld gewenst consumptiegedrag, geldinzameling of vrijwilligersinzet.

Doeltreffendheid

Voor draagvlakactiviteiten met abstracte doelstellingen is het praktisch gezien ondoenlijk om met enige nauwkeurigheid vast te stellen in hoeverre beoogde resultaten zijn behaald. Bij draagvlakinterventies met concrete doelen is dat beter mogelijk, vooral naarmate de doelgroep scherper wordt afgebakend, de toegevoegde draagvlakimpuls intenser is en het geboden handelingsperspectief duidelijker. Deze combinatie van factoren wordt in de praktijk vooral aangetroffen in draagvlakactiviteiten gericht op jongeren.

Dat draagvlakeffecten door middel van evaluatie kunnen worden vastgesteld, betekent overigens lang niet altijd dat dat ook gebeurt. De bestudering van de 33 geïnventariseerde activiteiten laat met betrekking tot de huidige evaluatiepraktijk op het gebied van draagvlakversterking geen andere conclusie toe dan dat deze nog in de kinderschoenen staat. Daardoor is er nog veel ruimte voor verbetering. Niet alleen in kwantitatieve zin (evaluatiefrequentie- en reikwijdte), maar vooral in kwalitatief opzicht (validiteit en betrouwbaarheid).

Doelmatigheid

De tekortkomingen in de evaluatiekwaliteit manifesteren zich duidelijk in de onmogelijkheid een oordeel te vormen over de doelmatigheid van de onderzochte draagvlakactiviteiten aan de hand van de beschikbare onderzoeksrapporten. Dit is een gevolg van het feit dat geen van deze evaluatieve onderzoeken een relatie heeft gelegd tussen de uitgegeven middelen en vastgestelde draagvlakeffecten.

Aangezien normen voor kosten/baten-verhoudingen zich alleen via de verzameling en vergelijking van overeenkomstige praktijkgevallen kunnen ontwikkelen, zullen dergelijke standaarden ook niet tot stand kunnen komen zolang confrontatie van kosten met opbrengsten bij evaluaties van draagvlakactiviteiten achterwege blijft.

Relevantie

Doelen met een concreet en actiegericht karakter, zoals die bijvoorbeeld worden geformuleerd in combinatie met lobbycampagnes vóór of tegen iets, hebben ontegenzeggelijk baat bij de mobilisatie van actieve steun door middel van draag-

vlakactiviteiten. In die gevallen kan het draagvlakeffect bij de doelgroep worden gezien als een voorwaarde voor het bereiken van het campagnedoel en is het dus bij uitstek relevant.

Die duidelijkheid is niet bereikbaar bij abstracte draagvlakobjecten. Dat komt niet alleen doordat bij dergelijke doelen concrete handelingsperspectieven met registreerbare gedragsuitingen plegen te ontbreken, waardoor het buitengewoon lastig wordt om vast te stellen of zich überhaupt een draagvlakeffect heeft voorgedaan. Van meer belang is dat, zelfs als men een positief draagvlakeffect veronderstelt, het onzeker blijft wat een abstract draagvlakobject als 'het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid' daaraan heeft. Internationale vergelijkingen, bijvoorbeeld binnen de OESO, wijzen er niet op dat het regeringsbeleid en de omvang van de begroting voor ontwikkelingssamenwerking afhankelijk zijn van de omvang van een maatschappelijk draagvlak. Dit plaatst vraagtekens bij nut en noodzaak van draagvlak voor abstracte doelen en dus bij de relevantie ervan.

2 Inleiding

Opzet en uitvoering van dit onderzoek zijn in belangrijke mate bepaald door de omstandigheden waaronder het plaatsvond. In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens kort ingegaan op de aanleiding voor het draagvlakonderzoek, de gevolgde aanpak en het verloop.

2.1 Aanleiding

De aanleiding voor het onderzoek ontstond tijdens een debat in het Algemeen Overleg op 3 juli 2008 in de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer met de minister voor Ontwikkelingssamenwerking over de toekomstige status van de Nationale Commissie voor internationale samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO). Aan de orde was het besluit van de minister om de NCDO niet onder de werking van de Kaderwet Zelfstandige Bestuursorganen (ZBO's) te brengen. De discussie bleek zich echter grotendeels te concentreren op het nut en de omvang van de activiteiten ter versterking van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. In reactie op de twijfels die hierover van verschillende zijden werden geuit, zegde de minister toe een onderzoek te zullen laten instellen naar draagvlakversterking. Dit zou zich overigens niet beperken tot de NCDO, maar een bredere groep actoren omvatten.

Nadat verschillende uitvoeringsmodaliteiten waren overwogen, werd de opdracht voor het onderzoek op 4 augustus verleend aan de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB), die op 23 augustus een voorstel voor de afbakening van het onderzoeksobject en voor de probleemstelling presenteerde. Nadat het interne overleg hierover met de betrokken directies Voorlichting en Communicatie (DVL) en Sociale en Institutionele Ontwikkeling (DSI) was afgerond, werden op 16 oktober 2008 de Terms of Reference (ToR) vastgesteld.

Het onderzoek vervult zowel een verantwoordings- als een leerfunctie. Door de Tweede Kamer werd de nadruk gelegd op de rechtvaardiging van nut en (financi-

ele) omvang van draagvlakactiviteiten. De minister accentueerde de noodzaak tot modernisering van het draagvlakbeleid, waarvoor een evaluatief onderzoek een nuttige inbreng kan leveren. De twee ‘externe’ doelstellingen van het onderzoek zijn duidelijk te onderscheiden, maar sluiten elkaar geenszins uit. Ze zijn veeleer complementair, omdat ze beide op dezelfde basis rusten, namelijk de vaststelling van behaalde resultaten, c.q. de bepaling van de evalueerbaarheid (op resultaten) van de onderzochte activiteiten.

2.2 Onderzoeksopzet

Als gevolg van de haast waarop van verschillende kanten werd aangedrongen, was er tijdens de voorbereiding van de ToR geen ruimte voor het gebruikelijke vóóronderzoek om aard en omvang van het evaluatieobject globaal in kaart te brengen en een indruk te vormen van de beschikbaarheid en bruikbaarheid van het onderzoeksmateriaal. Deze informatie is van belang voor een duidelijke afbakening van het onderzoeksobject en voor de uitwerking van de probleemstelling in beantwoordbare onderzoeksvragen. Door het achterwege blijven van vóóronderzoek is de opzet van de ToR, opgenomen in bijlage 2, op deze onderdelen nogal summier. Het laatste geldt nog meer voor de onderzoeksplanning, die evenmin op een voorafgaande verkenning kon worden gebaseerd. Gegeven een maximaal aanvaardbare doorlooptijd en een naar verwachting minimaal noodzakelijke onderzoekstijd werd in de ToR een schatting van circa zes maanden opgenomen.

Rekening houdend met deze beperkingen is besloten het onderzoek te concentreren op het werk van de instanties waar de meeste pertinente informatie over draagvlakactiviteiten en -effecten te verwachten viel. Dat waren, naast de volledig in draagvlakversterking gespecialiseerde NCDO, de medefinancieringsorganisaties Cordaid, Hivos, ICCO en OxfamNovib, alsmede de Afdeling Internationale Samenwerking van de directie Voorlichting en Communicatie van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit waren ook de (zes) instanties waarvoor de minister voor OS de afgelopen jaren met enige regelmaat in antwoord op Kamervragen geschatte draagvlakuitgaven heeft gemeld. Naast deze zes zijn er in Nederland talrijke andere particuliere organisaties die zich inspinnen om het maatschappelijk draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in het algemeen of voor specifieke doelen daarbinnen te beïnvloeden. Ze gebruiken daarvoor eigen middelen, giften van derden, bijvoorbeeld uit de opbrengsten van de Postcode Loterij, en subsidies uit de begroting voor Ontwikkelingssamenwerking. Omdat dit onderzoek zich moest beperken tot de belangrijkste gebruikers van OS-fondsen voor draagvlakversterking, blijven deze organisaties hier buiten beschouwing.

Anders dan de meer traditionele interventies op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, zoals drinkwatervoorziening of capaciteitsopbouw, kunnen de effecten van veel draagvlakactiviteiten moeilijk of helemaal niet met terugwerkende kracht op bereikte effecten worden geëvalueerd. Behalve met de beperkte houdbaarheid van de resultaten, die inherent is aan het werkterrein, heeft dit te maken met het feit dat de uitkomsten veelal niet zo tastbaar zijn, dat de (fysieke) sporen ervan ook na langere tijd nog zijn te traceren. Zo heeft het bijvoorbeeld weinig zin om te proberen na te gaan wat binnen een doelgroep een jaar geleden werd gedacht over een onderwerp voordat en nadat deze aan een draagvlakcampagne was blootgesteld. Daarover is met geen enkele bruikbare onderzoeksmethode betrouwbare informatie te verkrijgen. Opiniepeilers werken daarom ook altijd in *real time*, dat wil zeggen zij informeren in hun opinieonderzoeken naar wat respondenten weten, denken en vinden *op het moment* dat het hun wordt gevraagd. Zo zijn activiteiten als draagvlakcampagnes in de regel alleen onderzoekbaar in de periode dat ze plaatsvinden, en dan nog bij voorkeur door middel van zowel vóór- als nametingen. (Re)constructie van dergelijke metingen achteraf is niet mogelijk.

Om draagvlakactiviteiten, zoals hun eigen campagnes en subsidieverstrekingen voor initiatieven van derden, van zes verschillende instanties rechtstreeks op hun resultaten te evalueren, zouden deze dus in de tijd moeten kunnen worden gevolgd. Aangezien dat in dit geval onmogelijk was, werd het onderzoek gericht op reeds afgesloten interventies. Daarbij is speciale aandacht besteed aan de vraag of de betreffende activiteiten zodanig waren ontworpen dat zij na afloop op hun resultaten konden worden (of hadden kunnen worden) geëvalueerd, met andere woorden: of ze evalueerbaar waren. Vervolgens is nagegaan of zulke evaluaties ook hebben plaatsgevonden. Resultaten zijn, zoals gebruikelijk, onderscheiden in een zogenaamd output- en een outcome-niveau, waarbij output betrekking heeft op het directe fysieke resultaat van een activiteit en outcome verwijst naar de draagvlakverandering die als gevolg van de activiteit bij de bereikte doelgroep optreedt (zie bijlage 3).¹

Het kortstondige karakter van veel draagvlakactiviteiten verdraagt zich slecht met terugblikken over een lang verleden. Daarom is de aandacht gevestigd op recente interventies. Anderzijds moesten de te bestuderen activiteiten wel in zoverre zijn afgerond, dat zij de beoogde draagvlakeffecten hadden kunnen sorteren. Uit de combinatie van deze twee overwegingen vloeide de afbakening voort tot activitei-

¹ Om onproductieve discussies over de inhoud van termen te voorkomen is in bijlage 3 een lijstje opgenomen met omschrijvingen van de sleutelbegrippen zoals die in dit onderzoek zijn gehanteerd.

ten uit het – ten tijde van de start van het onderzoek – meest recente afgesloten begrotingsjaar: 2007.

Omdat het bij dit onderzoek primair ging om de *verschijnselen* draagvlak en draagvlakversterking *als zodanig* heeft de nadruk gelegen op de verschillende soorten activiteiten en hun eigenschappen, meer dan op de organisaties die ze uitvoerden. Er is geen poging gedaan de relatieve prestaties van de zes betrokken organisaties ten opzichte van elkaar te analyseren. Om die reden zijn hun eigen draagvlakbeleid en interne structuren en procedures buiten beschouwing gelaten. Een combinatie van een adequate analyse en beoordeling van deze onderdelen met het hoofddoel van de studie zou trouwens binnen de beschikbare tijd niet mogelijk zijn geweest.

Om een beeld te vormen van de evalueerbaarheid en de resultaten werd een selectie gemaakt van draagvlakactiviteiten die door de betrokken organisaties in 2007 zijn ondernomen. Vervolgens zijn relevante kenmerken en gegevens over planning en resultaatmeting vastgelegd in een relationele database. De bedoeling hiervan was een eenvoudige mogelijkheid te creëren om met kruistabellen en Chi-kwadraattoetsen te zoeken naar statistische verbanden tussen specifieke eigenschappen enerzijds en meetbare draagvlakeffecten anderzijds. Hoe de selectie van bestudeerde activiteiten tot stand is gekomen, wordt uiteengezet in hoofdstuk 4 onder *Representativiteit*.

2.3 Onderzoeksverloop

Nadat de ToR waren vastgesteld zijn ze dezelfde dag onder de betrokken organisaties verspreid met het verzoek een contactpersoon voor de IOB-onderzoeker aan te wijzen alsmede een vertegenwoordiger te benoemen voor de onder voorzitterschap van plaatsvervangend directeur IOB te formeren referentiegroep. Bij vier van de zes organisaties werden de taken van contactpersoon en referentiegroep lid in één persoon gecombineerd (zie bijlage 5).

Toen dit gebeurd was, werd de inventarisatie gestart met een korte vragenlijst (zie bijlage 6). De opzet was om aan de hand van enkele basisgegevens over inhoud, doelstellingen, doelgroepen, kosten, evaluatie en resultaten snel een overzicht te krijgen van de verscheidenheid aan ontplooide draagvlakactiviteiten. Maar dat viel tegen. Het begrip draagvlakversterking bleek in de praktijk moeilijk scherp af te bakenen, bijvoorbeeld ten opzichte van activiteiten als beleidsbeïnvloeding en lobbyen vóór of tegen iets (bijvoorbeeld ‘eerlijke handel’ respectievelijk ‘kinderar-

heid'). Waarschijnlijk mede als gevolg daarvan kostte het aanleveren van de feitelijke informatie waarom via de vragenlijst werd verzocht, de meeste organisaties heel wat meer moeite dan was voorzien. De hoeveelheid overleg en correspondentie met betrokken functionarissen (zie lijst in bijlage 5) die nodig bleek om de draagvlakactiviteiten te selecteren en de registratie in de database zo volledig mogelijk te krijgen, was duidelijk onderschat. Met het gevolg dat de periode die in de ToR was gepland voor de voltooiing van de gegevensverzameling ruimschoots werd overschreden. In plaats van eind 2008 kon de gegevensverzameling pas begin maart 2009 worden afgesloten.

Hoewel literatuuronderzoek door zijn aard een tijdrovende activiteit is, verliep het in dit geval relatief gunstig. Dit was vooral te danken aan de omstandigheid dat kon worden voortgebouwd op werk dat vorig jaar werd uitgevoerd in het kader van de evaluatie van het Xplore-stageprogramma voor jongeren. Naast literatuurstudie zijn voor deze exercitie als methoden dossieronderzoek en interviews met medewerkers van de betrokken organisaties toegepast. Bijlage 5 bevat de lijst met respondenten. Van een statistische analyse moest helaas worden afgezien, omdat na inventarisatie van de te bestuderen draagvlakactiviteiten onvoldoende gegevens over gerealiseerde draagvlakeffecten beschikbaar bleken te zijn voor zinvol onderzoek naar verbanden met specifieke kenmerken van draagvlakactiviteiten.

Omdat het gezien de omvang van het gezelschap en de tijdsdruk niet haalbaar was met enige regelmaat fysieke bijeenkomsten te beleggen, werd besloten de referentiegroep, bestaande uit vertegenwoordigers van alle in het onderzoek betrokken instanties, op een virtuele manier te laten functioneren. De leden werd daarbij gevraagd per e-mail commentaar te leveren op conceptteksten en -conclusies, waarna dit commentaar ook weer schriftelijk is beantwoord. In totaal is de referentiegroep op deze manier vijf maal geraadpleegd.

2.4 Rapportopzet

De opbouw van dit rapport is buitengewoon simpel. Hoofdstuk 3 is gewijd aan een bespreking van het concept draagvlak en de evalueerbaarheid van interventies die draagvlakveranderingen tot doel hebben. Het hoofdstuk is vrijwel helemaal gebaseerd op de bestudering van de voor dit onderzoek verzamelde literatuur en documentatie. Een overzicht daarvan is opgenomen in bijlage 4. In § 3.1 worden eerst het begrip draagvlak en de operationalisering ervan besproken, uitgaande van de gangbare praktijk op het gebied van draagvlakonderzoek. Vervolgens vestigt § 3.2 de aandacht op de veelheid van objecten waarvoor draagvlak kan dienen en

wordt een beeld geschetst van de complicaties die zich blijken voor te doen als men probeert draagvlakveranderingen te meten. Hierbij komen zowel de beperkingen aan de orde die het gevolg zijn van de gangbare manieren van operationalisering van het draagvlakbegrip als tekortkomingen in de gebruikelijke onderzoeksmethoden. Ten dele als gevolg hiervan doen zich in de perceptie van het maatschappelijk draagvlak voor internationale samenwerking enkele schijnbare tegenstellingen voor. Die vormen het onderwerp van § 3.3. De hardnekkigheid van de gesignaleerde paradoxen leidt in § 3.4 tot de vraag naar de noodzaak van draagvlak voor internationale samenwerking. In § 3.5 wordt een verband gelegd tussen de onzekerheden die het nut van draagvlak en de effectiviteit van draagvlakversterking omgeven en het (vooralsnog) ontbreken van een solide evaluatiepraktijk op dit werkterrein. Ten slotte trekt § 3.6 uit het voorgaande een aantal conclusies.

Hoofdstuk 4 verlegt de aandacht naar de specifieke situatie in Nederland en steunt op de gegevensverzameling die voor dit onderzoek werd aangelegd. Het hoofdstuk opent met een beschrijving van de totstandkoming van deze verzameling en van de inrichting van de database waarin ze werd vastgelegd. Bijlage 7 bevat de volledige database met alle bestudeerde activiteiten. In § 4.1 wordt een korte typering gegeven van de 33 geregistreerde activiteiten aan de hand van de vastgelegde kenmerken. Daarna gaat § 4.2 in op het ontwerp van de interventies aan de hand van de specificaties van de doelgroepen en de resultaten waarop werd gemikt. Deze vormen immers de belangrijke factoren voor de bepaling van de mate waarin activiteiten achteraf kunnen worden geëvalueerd. De vraag of resultaten ook daadwerkelijk zijn vastgesteld en op welk niveau – output of outcome – vormt het onderwerp van § 4.3. Hierbij wordt in het bijzonder aandacht besteed aan de mate van onafhankelijkheid van de resultaatvaststelling, de bruikbaarheid van indicatoren en de obstakels die evaluatieonderzoek bemoeilijken. Het hoofdstuk sluit af met § 4.4 waarin uit het voorgaande conclusies worden getrokken.

Dit inleidende hoofdstuk 2 wordt voorafgegaan door een samenvatting van de belangrijkste bevindingen van het onderzoek in hoofdstuk 1.

3 Draagvlak en evalueerbaarheid

Hoewel draagvlak op het eerste gezicht een duidelijk begrip is (zie kader), blijkt het in de praktijk aanleiding te kunnen vormen tot heel wat verwarring. Die verwarring dreigt vooral als de term in haar meer abstracte betekenis wordt gehanteerd, zoals in dit onderzoek het geval is. Zoals bij veel abstracties ontstaan discussies en verwarring op het moment dat men probeert het begrip te operationaliseren. Voor zinvol evaluatieonderzoek naar de effecten van interventies gericht op de versterking van draagvlak is aan een dergelijke concretisering niet te ontkomen. Zonder operationalisering door middel van concrete indicatoren is het immers niet mogelijk veranderingen in abstracte verschijnselen als

VAN DALE GROOT WOORDENBOEK VAN DE NEDERLANDSE TAAL, 14E EDITIE

draagvlak

draag•vlak
het

- 1 • vlak dat een last draagt
- 2 • vleugel van een vliegtuig
- 3 • **(figuurlijk) groep die iets ondersteunt of nastreeft**
 - **maatschappelijk, politiek draagvlak ondersteuning, goedkeuring door de gemeenschap, de politiek**
 - *het economisch, het financiële draagvlak van een onderneming*
 - *(een) draagvlak creëren*
 - *een breed, groot draagvlak*

© 2005 VAN DALE LEXICOGRAPHIE BV

draagvlak vast te stellen. Althans niet objectief, dat wil zeggen op een manier die onafhankelijk is van de individuele waarnemer. Dat is van belang omdat de mate waarin het lukt het draagvlakbegrip te operationaliseren sterk samenhangt met de evalueerbaarheid van interventies die gericht zijn op draagvlakversterking. In dit hoofdstuk komen de verschillende aspecten van draagvlak aan de orde en wordt geprobeerd de belangrijkste onduidelijkheden die rond het begrip blijken te bestaan, op te helderen.

draagvlak vast te stellen. Althans niet objectief, dat wil zeggen op een manier die onafhankelijk is van de individuele waarnemer. Dat is van belang omdat de mate waarin het lukt het draagvlakbegrip te operationaliseren sterk samenhangt met de evalueerbaarheid van interventies die gericht zijn op draagvlakversterking. In dit hoofdstuk komen de verschillende aspecten van draagvlak aan de orde en wordt geprobeerd de belangrijkste onduidelijkheden die rond het begrip blijken te bestaan, op te helderen.

3.1 Draagvlakbegrip

De meeste studies naar draagvlak voor ontwikkelings samenwerking onderscheiden, in navolging van onderzoek verricht aan het Hoger Instituut voor de Arbeid

(HIVA) van de Katholieke Universiteit Leuven (Develtere, 2003: 14-15) binnen het draagvlakbegrip drie componenten: *kennis*, *houding* en *gedrag*.² Hoewel Develtere deze elementen ‘onderling verbonden’ noemt, waarschuwt hij tegen de te makkelijke assumptie van een causaal en rechtlijnig verband. Een dergelijke waarschuwing is niet overbodig. Het valt immers niet te ontkennen dat de veronderstelling dat kennis, houding en gedrag met betrekking tot ontwikkelingssamenwerking in elkaars verlengde liggen, de aantrekkingskracht bezit van de eenvoud. In ieder geval wordt deze gedachte dikwijls – expliciet of impliciet – aangetroffen in ontwerpen voor draagvlakinterventies en in pogingen om de effecten ervan in kaart te brengen.

Toch is deze voorstelling riskant, omdat ze makkelijk aanleiding kan geven tot ongefundeerde conclusies. De constatering dat bij meting bepaalde draagvlakcomponenten enige samenhang blijken te vertonen – zoals dat kenners van OS veel vaker dan niet-kenners voorstander zijn (houding) van verhoging van ontwikkelingsbudgetten (Develtere & Pollet, 2004³) – rechtvaardigt nog niet de conclusie van een oorzakelijk verband tussen kennis van en houding met betrekking tot ontwikkelingssamenwerking. Kennis van OS vormt namelijk geen voldoende, en zelfs geen noodzakelijke voorwaarde voor een positieve houding ten opzichte van OS. Zo betwijfelde de Nederlandse staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking openlijk de onmisbaarheid van [feiten]kennis voor draagvlak. Ze onderschreef veeleer het grotere belang van ‘het diepe besef dat de immense armoede in de wereld onacceptabel is. [...] Dít gedachte is het fundament onder het draagvlak’.³ Dat kennis zelfs geen noodzakelijke voorwaarde vormt voor een positieve houding blijkt uit het feit dat ook een inverse relatie tussen de begrippen OS-kennis en houding voorkomt. Sommige tegenstanders van ontwikkelingssamenwerking beweren namelijk dat hun weerstand tegen OS juist toeneemt *naarmate* ze er meer over te weten komen.

Een positieve correlatie tussen de twee componenten houding en gedrag is makkelijker aan te nemen dan tussen kennis en houding. Gedrag dat gunstig is voor ontwikkelingslanden is moeilijk voorstelbaar zonder een positieve attitude van de betreffende persoon ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking. Zolang een dergelijke houding nog niet tot uitdrukking is gekomen in concreet gedrag kan

2 Tussen *kennis* en *houding* werd oorspronkelijk nog een brugfunctie toegeschreven aan (publieke) opinie, maar dit vierde element komt in de verschillende voor dit onderzoek geraadpleegde latere studies niet terug, omdat in de praktijk het onderscheid tussen opinie en houding voor respondenten, maar ook voor de onderzoekers te lastig is. Ook in dit onderzoek wordt uitgegaan van de gangbare driedeling.

3 Toespraak van staatssecretaris Van Ardenne over het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking en de toekomst van de NCDO, Amsterdam, 15 januari 2003.

men haar beschouwen als een *latente* vorm van draagvlak. Deze vormt, anders dan kennis, wel een noodzakelijke voorwaarde voor tastbaar gedrag, zij het niet voldoende. Het is immers zeer wel mogelijk een positieve houding ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking te koesteren *zonder* zelf in actie te komen. Het latente draagvlak wordt dan niet geactiveerd tot daadwerkelijk gedrag. Ook bij het verband tussen deze twee componenten van draagvlak past derhalve een voorbehoud.

Als het uiteindelijke doel van OS-draagvlak is om armoedebestrijding en ontwikkeling te bevorderen (dus als het gericht is op actie), dan vormt de gedragscomponent de essentie van het draagvlakbegrip. Aan steun en betrokkenheid waar niemand iets van merkt, heeft ook niemand iets. En dat is het geval zolang zogenaamd latent draagvlak niet wordt omgezet in concreet gedrag. Om zin te hebben moeten activiteiten gericht op de versterking van draagvlak dus direct of indirect resulteren in een of ander gedragseffect. Dat gedrag kan allerlei vormen aannemen, zoals stemmen bij verkiezingen, consumeren van producten uit de ‘eerlijke handel’, geld geven, vrijwilligerswerk doen, ‘ethisch’ sparen of beleggen, actievoeren en demonstreren, financieel adopteren, enz.

Behalve verschillende componenten worden in sommige onderzoeken aan effecten van draagvlakversterking twee afzonderlijke dimensies onderscheiden: verbreding en verdieping. Met verbreding wordt bedoeld op *uitbreiding* van de steun voor een bepaalde zaak met nieuwe individuen die zich daarvoor niet tot het draagvlak rekenden. Verdieping heeft dan betrekking op de *intensivering* van de betrokkenheid bij degenen die vóórdat zij met een draagvlakversterkende activiteit in aanraking kwamen, al tot het draagvlak voor betreffende zaak behoorden. In de vorig jaar uitgevoerde evaluatie van het Xplore-stageprogramma voor jongeren (IOB 2008) bleek dit onderscheid duidelijk. Uit het onderzoek volgde de conclusie dat het draagvlakverdiepende effect van het programma op de deelnemende stagiaires veel sterker en beter aantoonbaar is dan de draagvlakverbredende werking op de omgeving van de deelnemers. Bij draagvlakactiviteiten die zich in de vorm van publiekscampagnes op bredere doelgroepen richten is een dergelijke differentiatie in effecten overigens doorgaans niet aan te brengen.

In de reeks van publicaties die het Development Centre en het Development Assistance Committee (DAC) van de OESO in de afgelopen vijftieng jaar het licht hebben doen zien, is men zich scherp bewust van het onderscheid tussen de twee draagvlakdimensies. De meest geciteerde verzuchting in de betreffende studies en rapporten luidt dan ook dat in het algemeen het draagvlak voor ontwikke-

lingssamenwerking [in de lidstaten van de OESO] een kilometer breed is en een centimeter diep.⁴ Waarmee wordt gewezen op het ervaringsfeit dat de publieke steun voor OS ogenschijnlijk weliswaar omvangrijk is, maar in feite ook erg oppervlakkig blijft.

Draagvlakobjecten

Een vraag die in de praktijk bij de voorbereiding en uitvoering van draagvlakactiviteiten nogal eens wordt overgeslagen, althans niet expliciet beantwoord, betreft de kwestie voor welk *doel* het te creëren of te versterken draagvlak moet dienen, dus *wat* het precies moet dragen. Draagvlakobjecten die in de literatuur en in de praktijk vaak worden aangetroffen zijn o.a.:

- internationale samenwerking (in bredere zin, zoals in de 3D-benadering⁵)
- ontwikkelingssamenwerking
- ontwikkelingssamenwerkingsbeleid
- ontwikkelingssamenwerkingsbegroting
- hulpsoort (bv. humanitaire hulp) of modaliteit (bv. schuldverlichting)
- hulpkkanalen
- hulporganisaties
- positie van de bewindspersoon belast met ontwikkelingssamenwerking

Hoewel een aantal van deze ‘objecten’ in elkaars verlengde lijken te liggen, kan het verhelderend zijn ze goed uit elkaar te houden. Dit is eenvoudig met enkele voorbeelden te illustreren. Zo impliceert een positieve opstelling ten opzichte van *ontwikkelingssamenwerking in het algemeen* geenszins automatische steun voor het door een regering of andere actoren gevoerde *OS-beleid*. Men kan zeer wel begaan zijn met het lot van de Derde Wereld en overtuigd van de noodzaak van ontwikkelingssamenwerking zonder het OS-beleid van een nationale overheid of andere doninstantie te onderschrijven.

Om in aanmerking te komen voor een subsidie onder het Medefinancieringsstelsel (MFS) werden niet-gouvernementele organisaties in 2006 onder andere beoordeeld op hun draagvlak. Daartoe dienden zij hun verankering in de Nederlandse samenleving te kunnen aantonen via de beschikking over vrijwilligers, donateurs of het lidmaatschap van een samenwerkingsverband.⁶ Daarnaast moesten zij, om

4 In de oorspronkelijk versie: *in general, public support for development assistance [throughout the OECD] is a mile wide and an inch deep* (Smillie 1999: 72).

5 *Defense, Diplomacy & Development*.

6 Beoordelingskader Medefinancieringsstelsel (MFS) 2007-2010, p. 4.

eenzijdige afhankelijkheid van de Nederlandse overheid te voorkomen, ten minste 25% van hun totale uitgaven uit andere bronnen dan de MFS-subsidie kunnen financieren (zoals eigen fondsen, bijdragen van andere donoren en inkomsten uit opdrachten van derden) dan wel aannemelijk maken dat ze dat punt in 2009 zouden bereiken.⁷ Om hun eigen fondsen te werven dienen de betreffende organisaties uiteraard draagvlakactiviteiten te ontplooiën. En het is natuurlijk mogelijk dat van de publieke aandacht die dat genereert ook ontwikkelingssamenwerking ‘in algemene zin’ profiteert. Maar dat neemt niet weg dat het hier in de eerste plaats gaat om het – overigens legitieme - institutionele belang van een hulporganisatie. Daarom komen dergelijke activiteiten in dit onderzoek niet aan de orde.

In perioden waarin de positie van de bewindspersoon belast met ontwikkelingssamenwerking ter discussie kwam te staan (meestal rond kabinetsformaties) werd in de maatschappij wel steun gezocht voor behoud of herstel van de ministeriële status. Een van de overwegingen daarbij was dat via die status de belangen van de ontwikkelingslanden bij de besluitvorming op andere terreinen van het regeringsbeleid effectiever konden worden ingebracht en meegewogen. In het krachtenveld waarbinnen de besluitvorming over de status van bewindspersonen plaatsvindt, spelen echter zoveel andere factoren mee, dat van buitenaf nooit zal zijn vast te stellen in hoeverre ‘de belangen van de Derde Wereld’ op de uitkomst van invloed zijn geweest. Ook pogingen om het draagvlak ten behoeve van dit type politiek-institutionele doelen te beïnvloeden blijven in deze studie dus buiten beschouwing.

De verschillende hulpkanalen hebben elk hun eigen aanhang. Aan de traditioneel onderscheiden bilaterale, multilaterale en particuliere kanalen, kunnen sinds enige jaren de snel in aantal groeiende kleinschalige particuliere initiatieven (PI) worden toegevoegd. In verschillende onderzoeken (o.a. Voorstrategie 2005: 9; Vossen 2008: 15-16) wordt erop gewezen dat onvrede bij veel initiatiefnemers met de gevestigde orde op het gebied van ontwikkelingssamenwerking een onmiskenbare, zij het bijkomende, rol speelt. In de mate waarin dit inderdaad het geval is, zou een *toenemend* draagvlak voor PI dan als een indicatie voor een *afnemend* draagvlak voor de traditionele hulpmodaliteiten en -kanalen kunnen worden geïnterpreteerd. Het beschikbare empirisch materiaal is echter vooralsnog onvoldoende om conclusies op dit punt te rechtvaardigen, maar het hier gesignaleerde verschijnsel illustreert wel dat de relaties tussen draagvlakken voor verschillende, op het oog verwante objecten, verre van eenduidig zijn.

7 Beleidskader Medefinancieringsstelsel (MFS) 2007-2010, pp. 4, 16.

Daarom vormt in veel gevallen het ontbreken van een ondubbelzinnige identificatie van het draagvlakobject bij de beoordeling van de interventielogica en de resultaten een bron van verwarring: waarvoor wordt precies draagvlak gezocht en gemobiliseerd? De onduidelijkheid daarover is in ieder geval veel groter dan die over de begrippen draagvlak of draagvlakversterking zelf. Die zijn immers vrij simpel te vertalen met termen als ‘steun’ respectievelijk ‘steunvergroting’.

In de opzet van de voorliggende studie is getracht bij de afbakening van het onderwerp hiermee rekening te houden. Dit is gedaan door het onderzoek te richten op *activiteiten ter versterking van de maatschappelijke betrokkenheid bij en steun voor de doelen van internationale samenwerking*. Hieronder zijn begrepen verschillende algemene belangen en waarden op een relatief hoog aggregatieniveau zoals het Nederlandse OS-beleid, de Millenniumdoelstellingen, eerlijke handel, uitbanning van kinderarbeid en dergelijke. Daarentegen sluit deze afbakening activiteiten uit die het financiële en/of institutionele belang van de organisatie die ze ontplooide niet te boven gaan, zoals eigen-fondsenwerving (ToR, § 5, bijlage 2).

3.2 Draagvlakmeting

Pas nadat is vastgesteld wat precies moet worden gemeten, zou de vraag aan de orde moeten komen op welke manier dat het beste kan gebeuren. Immers de aard van het draagvlakobject is van doorslaggevend belang voor de selectie van de indicatoren aan de hand waarvan het begrip draagvlak in de betreffende situatie het beste kan worden geoperationaliseerd.

Als het draagvlak bijvoorbeeld betrekking heeft op een *organisatie*, is in veel gevallen de grootte van de steun die ze geniet ondubbelzinnig vast te stellen aan de hand van concrete maatstaven als de omvang van een ledenbestand, donateurs-aantallen, opbrengsten van collectes, contributies en nalatenschappen enz. De ‘waarden’ van dergelijke indicatoren is nauwkeurig te meten en informatie erover is doorgaans in een makkelijk toegankelijke en verifieerbare vorm beschikbaar. Dat maakt het relatief simpel om organisaties met elkaar of – in de tijd – met zichzelf te vergelijken.

Maar dat is niet het type draagvlakobject waar het in dit onderzoek om gaat. Hier is de vraag aan de orde of de onderzochte activiteiten iets veranderen aan het *maatschappelijke draagvlak voor (de doelen van) internationale samenwerking en ontwikke-*

Telefonisch of online?

Wegens teruglopende respons schakelde Motivaction voor periodiek draagvlakonderzoek in opdracht van de NCDO in 2006 van telefonisch enquêteren over op online panelonderzoek. In het 'overgangsjaar' werden gegevens via beide methoden verzameld. Dit leverde een opmerkelijk (neven)effect op. Bij de online enquête lag het deel van de respondenten dat de Nederlandse ontwikkelingshulp wilde verlagen 50% hoger dan bij de telefonisch afgenomen vragenlijst, terwijl het aandeel van de voorstanders van hogere OS-uitgaven in de online-enquête met de helft daalde. De enige bruikbare verklaring die voor dit opmerkelijke verschil viel te bedenken, was de aanzienlijk grotere gevoeligheid van telefonisch onderzoek voor sociaal wenselijk antwoordgedrag.

(MOTIVACTION, 2006: BIJLAGE METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING)

lingssamenwerking⁸, ofwel aan de betrokkenheid van de leden van de Nederlandse samenleving bij het wereldwijde armoedevraagstuk en de oplossing daarvan. Om na te gaan of een beoogde verandering is opgetreden, wordt vaak geprobeerd uit te zoeken in hoeverre bij eenheden die het (potentiële) draagvlak vormen – de leden van de samenleving – wijzigingen zijn opgetreden in hun kennis, houding of gedrag met betrekking tot ontwikkelingsamenwerking. Zelfs als

men niet de hele samenleving probeert te bestrijken, maar slechts geïnteresseerd is in bepaalde segmenten gaat het bij dergelijk onderzoek onveranderlijk om grote aantallen onderzoekseenheden. Immers, voor enigszins nauwkeurige en betrouwbare uitspraken over (delen van) een samenleving zijn steekproeven van honderden elementen nodig. Die omstandigheid reduceert in de praktijk om financiële en logistieke redenen het aantal opties voor bruikbare onderzoeksmethoden tot één, namelijk de enquête- of *survey*-methode, die overigens in verschillende vormen voorkomt: mondeling, schriftelijk, telefonisch en, in toenemende mate, online via internet. Verontrustend is wel dat de keuze van het medium onvoorziene gevolgen voor de onderzoeksuitkomsten kan hebben, een verschijnsel waarvan het onderzoeksbureau Motivaction een sterk staaltje meemaakte (zie tekstkader).

De kracht van het enquête-instrument berust uiteraard op de bereikbare schaal-grootte (Develtere 2003: 20-21, 81). Met geen enkele andere methode zijn zoveel respondenten in kortere tijd en tegen lagere kosten te bevragen. De verschillen op deze punten met alle andere onderzoeksmethoden zijn zo groot, dat er voor draagvlakonderzoek in praktijksituaties in feite geen bruikbare alternatieven bestaan. Helaas kent de enquêtemethode ook belangrijke nadelen.

⁸ Hoewel internationale samenwerking een ruimer begrip is dan ontwikkelingssamenwerking, viel het bij de bestudeerde draagvlakactiviteiten op dat de twee termen vaak door elkaar worden gebruikt.

Ten eerste is er het in omvang toenemende probleem van de non-respons en het ervaringsgegeven dat deze vaak niet-willekeurig over de steekproef is verdeeld. Dat wil zeggen dat zich onder de weigerende respondenten veelal een grote groep bevindt die niet positief staat tegenover het object van onderzoek. Dit levert een positieve vertekening in de enquêteresultaten op. Daarnaast bestaat er, zeker bij de ethisch geladen vragen die bij OS-draagvlakonderzoek onontkoombaar zijn ('Hoeveel geeft u aan goede doelen?'), een aanzienlijk risico van vertekening van de uitkomsten door sociaal wenselijke beantwoording van enquêtevragen (Develtere, 2003: 21, 97).

Draagvlakcomponenten

De drie onderscheiden draagvlakcomponenten zijn niet allemaal even gevoelig voor de nadelen van de enquêtemethode. Zo is kennis van ontwikkelingssamenwerking en armoedeproblematiek door middel van een enquête relatief eenvoudig en betrouwbaar te meten, omdat de juistheid van antwoorden makkelijk te controleren valt. Jammer genoeg is, zoals hiervoor aangegeven, kennis ook de component die van de drie het zwakst met draagvlak gecorreleerd is.

In dat opzicht is de houdingcomponent veel interessanter. Helaas is bij vragen over de houding ten opzichte van onderwerpen met een ethische lading het risico van vertekening door sociaal wenselijk antwoordgedrag maximaal. Dit risico wordt verergerd door de vrijwel volstrekte oncontroleerbaarheid van de gegeven antwoorden, een omstandigheid waarvan men mag aannemen dat de respondenten zich even goed van bewust zijn als de vragenstellers. Van dit verschijnsel heeft bijvoorbeeld de ontwikkelingsorganisatie Solidaridad geleerd om de uitkomsten van marktonderzoek met de nodige scepsis te bezien. Er bleek nogal wat afstand te zitten tussen het marktaandeel voor Max Havelaar koffie dat kon worden berekend op basis van wat geënquêteerden zeiden te (gaan) kopen en het daadwerkelijk gerealiseerde aandeel in de koffiemarkt.⁹ Dit verschijnsel doet zich natuurlijk niet alleen voor bij draagvlakonderzoek. Bij attitudetesten vormt de validiteit (meet het instrument inderdaad wat het pretendeert te meten?) in het algemeen vaak een zwak punt (Modderman & Reints 2007: 25-27).

Het meest overtuigende bewijs voor draagvlak vormt uiteraard het *gedrag* van de doelgroep waarin men geïnteresseerd is. Omdat de gedragsvormen die als indicator voor OS-draagvlak kunnen dienen, vrijwel zonder uitzondering tijd en/of geld en/of inspanning kosten, zijn ze moeilijk te veinzen. Daar staat tegenover dat ze

9 Interview met N. Roozen, directeur van Solidaridad, in de Volkskrant van 27 oktober 2007.

bij grote aantallen subjecten meestal evenmin op een simpele en betrouwbare manier zijn vast te stellen. In ieder geval lukt dat niet door middel van enquêtes. In tegenstelling tot wat in de meeste onderzoeken expliciet of impliciet wordt gesuggereerd, registreert men op die manier namelijk niet het gedrag zelf, maar slechts de percepties en intenties van de geënquêteerden (Van der Velden, 2005: 31). Of zelfs dat niet, maar alleen wat respondenten erover kwijt willen. In sommige studies (Ergo 2008^a en ^b: 12) wordt dan ook uitdrukkelijk gewaarschuwd voor 'het (grote) verschil dat er is tussen wat mensen zeggen te zullen gaan doen en wat ze daadwerkelijk doen'. Om deze reden vormt (directe) observatie dan ook de aangewezen methode voor onderzoek naar gedrag. Helaas is die bij de aantallen 'onderzoekseenheden' die nodig zijn voor statistisch bruikbare conclusies, praktisch noch financieel toepasbaar. Waardoor men dus toch min of meer wordt gedwongen ook voor het 'meten' van 'gedragseffecten' gebruik te blijven maken van het enquête-instrument.

Vraagstelling

Gegeven de – zowel in de academische als in de commerciële onderzoekswereld algemeen bekende – voetangels en klemmen zou men bij de formulering van enquêtes extra aandacht verwachten voor maatregelen om deze nadelen zo goed mogelijk te compenseren. Bijvoorbeeld door bij attitudevragen op inter-itembetrouwbaarheid te toetsen om vast te stellen of antwoorden voldoende met elkaar correleren, of door controlevragen in te bouwen om zicht te krijgen op sociaal wenselijk antwoordgedrag. In de voor dit onderzoek bestudeerde enquêteverslagen zijn dergelijke maatregelen niet aangetroffen.¹⁰ In ieder geval niet in de vraagstelling die meestal weinig geraffineerd, om niet te zeggen enigszins naïef aan-doet. Zo worden conclusies over de omvang van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking vrijwel altijd 'gebaseerd' op antwoorden op vragen als *Moet de Nederlandse ontwikkelingshulp omhoog, omlaag of gelijk blijven?* Terwijl meer dan eens uit dezelfde onderzoeken blijkt dat de meeste respondenten geen flauwe notie hebben van de hoogte van de OS-begroting (bijvoorbeeld Motivaction 2006: 11-12). Zo kunnen de meeste Nederlanders desgevraagd de hoogte van de OS-begroting niet binnen een bandbreedte van 50-150% van het werkelijke bedrag plaatsen. Zelfs van de bezoekers van het jaarlijkse Festival Mundial in Tilburg, die een aantoonbaar meer dan gemiddelde belangstelling voor de Derde Wereld en ontwikkelingssamenwerking hebben, lukt de helft dit niet (IBT 2007: 22). Dit voorbeeld laat zien dat voor het innemen van een standpunt over een

¹⁰ Methodologische verantwoordingen blijven in vrijwel alle studies aan de magere kant, waarmee overigens nog niet is uitgemaakt of dat komt door een gebrek aan openheid bij de onderzoekers of een gebrek aan belangstelling bij de opdrachtgevers. Of door beide.

Helpen alle beetjes?

Voor een in 2004 uitgevoerd onderzoek werd aan respondenten de stelling voorgelegd: 'Ontwikkelingshulp is niet perfect, maar alle beetjes helpen' (sic). Deze stelling bevat twee beweringen, namelijk over de imperfectie van ontwikkelingshulp en over de tegeltjeswijsheid van de helpende beetjes, dus wat betekent een antwoord? Een uitspraak over het eerste deel, het tweede, allebei? Of verklaart de verwarring hierover dat naast de 85% voorstemmers kennelijk 15 % van de respondenten zich toch niet (geheel) in deze 'stelling' kon vinden?

onderwerp kennis van relevante feiten geen voorwaarde is.

Al roept dit type uitkomsten wel de vraag op – of zou dat althans moeten doen – naar de zin van opiniepeilingen zonder informatie vooraf over onderwerpen waar het publiek zo weinig vanaf weet (Otter 2003: 116, 118-119).

Aanpassing van de vraagstelling aan het veronderstelde kennisni-

veau van de respondenten lijkt in ieder geval niet de oplossing (zie tekstkader).

Wanneer de antwoorden op een enquêtevraag naar de gewenste OS-begrotingsomvang luiden: 17% voor verhoging, 46% voor handhaving en 37% voor verlaging, kan een opdrachtgever dat zonder met de feiten in strijd te komen weergeven als: *Een ruime meerderheid van 63% vindt dat de Nederlandse overheidshulp gehandhaafd moet blijven. Ruim eenderde (37%) is voor verlaging* (NCDO

Onderzoekssamenvatting nummer 19: Barometer Internationale Samenwerking 2006). Maar op basis van precies dezelfde cijfers is de onderzoeksuitkomst samen te vatten als: *Een ruime meerderheid van 83% vindt dat de Nederlandse overheidshulp niet dient te worden verhoogd. Slechts eenzesde (17%) vindt dat dat wel moet gebeuren*. Voor een zuivere beeldvorming is zorgvuldig onderzoek dus niet voldoende. Het is ook van belang hoe de uitkomsten vervolgens worden gepresenteerd.

Een tekortkoming van veel draagvlakonderzoek is verder dat het belang dat respondenten zeggen te hechten aan het budget voor ontwikkelingssamenwerking als het ware in een vacuüm wordt gepeild. De aldus gevonden scores zijn vrijwel onveranderlijk – en vermoedelijk onrealistisch – hoog. Onrealistisch omdat, gegeven het feit dat beschikbare middelen per definitie schaars zijn, het echte belang dat aan een maatschappelijk doel wordt gehecht pas duidelijk wordt als het moet worden afgewogen tegen concurrerende prioriteiten. Dan blijkt de steun voor ontwikkelingssamenwerking aanmerkelijk minder groot en onvoorwaardelijk dan de gangbare manier van onderzoeken suggereert. Illustratief hiervoor zijn bevindingen van recente onderzoeken onder de Nederlandse bevolking in opdracht van OxfamNovib (TNS NIPO 2007: 7 en 2008: 7). In beide gevallen eindigt het onderwerp ontwikkelingssamenwerking in een rangschikking van elf 'problemen die van belang kunnen zijn voor de Nederlandse politiek' op de tiende plaats (na beleidsterreinen als gezondheidszorg, onderwijs en werkgelegenheid en nog zes

andere prioriteiten) en laat het alleen buitenlands beleid / defensie achter zich. Deze lage prioriteit voor OS is geen nieuw en ook geen typisch Nederlands verschijnsel. In het verslag van een deskundigenbijeenkomst georganiseerd door de DAC en het OECD/Development Centre in 1996 werd vastgesteld dat ‘many available opinion polls show that development assistance and the developing world rank very low on the list of world problems in unprompted responses’ (Foy & Helmich 1996: 35). Ook in alle vier tot nu toe verschenen kwartaalberichten in het kader van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven van het Sociaal Cultureel Planbureau staat OS op een lage plaats in de rangschikking van door de bevolking van 18+ gewenste overheidsuitgaven (SCP 2009: 24-25). Bij de ‘bijdragen aan de ontwikkeling van arme landen’ winnen de bezuinigers het duidelijk van de uitgavenverhogers. Alleen bij de uitgavenposten internationale missies en stimulering van kunst en cultuur halen de bezuinigers onder de geënquêteerden een grotere meerderheid. De populairste uitgavencategorieën zijn ook in dit onderzoek gezondheidszorg en onderwijs.

3.3 Draagvlakparadoxen

Wie ruim een kwart eeuw onderzoek naar draagvlak voor ontwikkelingshulp overziet kan niet om enkele paradoxen heen. Enerzijds al decennialang een stabiele en opmerkelijk omvangrijke steun voor internationale hulpprogramma’s (o.a. Develtere 2004^b: 31; Foy & Helmich 1996: 27; Fransman & Solignac 2005: 1). En aan de andere kant bij – hetzelfde – grote publiek, een even:

- wijdverbreide onwetendheid met betrekking tot ontwikkelingshulp (zie boven) èn
- een gestaag afnemend vertrouwen in de effectiviteit van die hulp.

Ook dit laatste verschijnsel is uitvoerig gedocumenteerd, onder andere in een OESO-studie (Mc Donnell, Solignac Lecomte & Wegimont, 2003) die tot de conclusie komt, dat de meerderheid van de burgers in de lidstaten voorstander is van ontwikkelingshulp en tegelijkertijd ernstig twijfelt aan de doeltreffendheid ervan. In Nederland ging volgens dit onderzoek een toenemende twijfel aan de hulp-effectiviteit zelfs gepaard met een *vergroting* van het draagvlak voor OS (p. 26).¹¹ Het beeld dat ontwikkelingshulp niet werkt wordt trouwens vaak, zij het onbedoeld, versterkt door oproepen voor bijdragen aan humanitaire hulp via de media (Foy &

11 Al werd tevens vastgesteld dat kennis van de OS-problematiek en eraan gerelateerde onderwerpen, zoals internationale handel, schuldsverlichting en bevolkingsbeleid, ook in ons land een schaars artikel is.

Helmich 1994: 58). Ook in twee vorig jaar in opdracht van de NCDO uitgevoerde effectmetingen onder kijkers naar TV-documentaireseries werd de opmerkelijke combinatie van steun en wantrouwen zichtbaar: waar volgens beide onderzoeken een grote meerderheid van bijna 80% het een goede zaak vindt dat de Nederlandse overheid geld steekt in ontwikkelingssamenwerking, onderschreef respectievelijk tweederde en driekwart van de respondenten eveneens de stelling dat [...] er te veel aan de strijkstok blijft hangen (Ergo 2008^{a en b}: 6-7).

Hoe is het mogelijk dat er in de Nederlandse samenleving zoveel – en al zo lang – steun bestaat voor iets waar de meeste mensen nauwelijks iets vanaf weten en waarvan een meerderheid bovendien betwijfelt of het werkt? Paradoxen signaleren is makkelijker dan ze verklaren. Hieronder wordt daartoe niettemin een poging gedaan.

In zijn bijdrage voor de al eerder genoemde deskundigenbijeenkomst van de DAC en het Development Centre van de OESO in 1996 stelt Ian Smillie, dat in de ogen van het publiek [humanitaire] noodhulp de belangrijkste reden voor ontwikkelingshulp was en blijft en dat mensen in de meeste [OESO] landen liever hulp geven in noodsituaties dan voor lange-termijn ontwikkeling (Foy & Helmich 1996: 28, 36). Twee jaar later waarschuwt dezelfde auteur ervoor de behoefte om mensen in nood te helpen niet te verwarren met steun voor officiële ontwikkelingshulp (Smillie & Helmich 1998: 35). In 2005 constateert Riddell¹² dat dit laatste niettemin het geval is en dat bijgevolg grote delen van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking berusten op een verkeerd beeld van de samenstelling van het totale hulppakket. Dit is minder vergezocht dan het lijkt. De eerder gememoreerde wat simplistische, gesloten vraagstelling van het gebruikelijke draagvlakonderzoek (§ 3.2) schept in combinatie met de grotendeels afwezige feitenkennis bij de respondenten alle ruimte voor misverstanden tussen enquêteur en geënquêteerde. Waarbij bijvoorbeeld eerstgenoemde met de vraag naar iemands houding ten opzichte van ‘ontwikkelingssamenwerking’ doelt op het totale en veelvormige hulpbeleid, terwijl laatstgenoemde antwoordt met op het netvlies het beeld van humanitaire noodhulp. Dat de steun voor deze hulpvorm bijna onbeperkt, inelastisch en onvoorwaardelijk is, heeft de massale hulpreactie via particuliere kanalen na de Tsunami-ramp in december 2004 laten zien.

12 In een presentatie voor de jaarvergadering van het Informele Netwerk van DAC Hoofden van Informatie/Communicatie op 4 maart 2005.

De tweede paradox laat zich samenvatten als de combinatie van opvattingen: ‘hulp moet, maar het helpt niet’, of: ‘hulp moet, ook al helpt het niet’. Blijkens talrijke ‘draagvlakonderzoeken’ die in de loop der jaren in binnen- en buitenland zijn uitgevoerd, bestaat er een grote groep respondenten die vindt dat de ontwikkelingshulp in ieder geval moet doorgaan, maar tegelijk van mening is dat het merendeel ervan niet goed wordt besteed. In opdracht van de directie Voorlichting en Communicatie (DVL) voerde het markt- en communicatieonderzoeksbureau Ferro in 2003 kwalitatief onderzoek uit om meer inzicht te krijgen in de discrepantie tussen deze opvattingen.

De onderzoekers kwamen tot de conclusie dat de betrokkenheid van velen bij ‘het lijden’ in de Derde Wereld zo sterk is, dat men het feit dat veel [hulp]geld verloren gaat als onvermijdelijk op de koop toeneemt (Ferro 2003: 10, 26-27). Het werkeloos toezien bij schrijnende ellende veroorzaakt bij de betrokkenen kennelijk een gevoel van zo grote machteloosheid, dat het moeilijker te verdragen is dan hulp te geven in de wetenschap dat een (aanzienlijk) deel ervan zonder meer verloren gaat. In het laatste geval is er in ieder geval de zekerheid – en tot op zekere hoogte wellicht de voldoening – dat men *getracht* heeft te helpen en dat de ellende dus niet heeft voortgeduurd omdat degenen die in staat waren te helpen dat niet eens hebben geprobeerd. Voor zover deze redenering klopt heeft het OS-draagvlak niet veel te vrezen van twijfels over de ineffectiviteit van de hulpinspanningen.

In de zesde uitgave van het tweejaarlijkse onderzoek *Geven in Nederland* (Schuyt e.a. 2007: 44) wordt in dit verband gesproken over ‘het afkopen van schuldgevoel’. Op de positieve kant van deze medaille staat dan de bevestiging van een ‘altruïstisch zelfbeeld’ door geefgedrag, waarmee men niet alleen een signaal geeft aan anderen, maar ook aan zichzelf. Dit levert een zelfbeeld op waar de meeste mensen zich erg prettig bij voelen.

3.4 Belang van draagvlak

Over nut en noodzaak van draagvlak lopen de opvattingen uiteen. In 1999 meende de toenmalige minister voor OS dat de druk van maatschappelijk draagvlak noodzakelijk was om de afbrokkeling van politiek draagvlak en daarmee de aantasting van het budget voor ontwikkelingssamenwerking en de positie van de minister te voorkomen (ECDPM 1999:4). De ‘Commissie Dijkstal’ die in 2006 in opdracht van de ICCO, de SNV en het KIT onderzoek deed naar verantwoording en draagvlak voor OS noemde dit belang echter overschat (Commissie Draagvlak en Effectiviteit 2006: 22). Ze verwees hiertoe, via andere auteurs, naar in DAC/OESO-verband uitgevoerd onderzoek waarin geen correlatie kon worden gevonden tussen de hoogte

van de hulpbudgetten en het draagvlak voor OS. Nationale hulppallocaties bleken onafhankelijk van de niveaus van ontwikkelingseducatie en maatschappelijk begrip en betrokkenheid te fluctueren. Met gevoel voor understatement karakteriseerden de redacteurs van de OESO-studie de relatie tussen draagvlak en ODA-volume dan ook als 'ongrijpbaar en complex' (McDonnell e.a. 2003: 18).

Via een vergelijking van publieke opinies en hulpvolumes bij vijf Europese donoren onderzocht Olsen de veronderstelling dat de publieke opinie niet bijzonder belangrijk is voor beleidsvorming op het gebied van ontwikkelingshulp (Olsen 2000: 2, 20). Hij concludeerde dat dit inderdaad het geval is en zocht de verklaring voor dit ogenschijnlijk merkwaardige verschijnsel in de sterke centralisatie van de besluitvorming op OS-gebied.

Deze verklaring werd gedeeld door Otter die voor vier niet-Europese en één Europese donor trends in draagvlakontwikkeling confronteerde met trends in hulpuitgaven. Hij vond in het ontbreken van een duidelijk correlatie steun voor de stelling dat OS-beleid met andere onderwerpen van buitenlands beleid behoort tot de categorie van zogenaamde elite-beleidsterreinen (Otter 2003: 123). Bij de besluitvorming op deze gebieden, waarbij ook valt te denken aan zaken als handelsovereenkomsten, internationale politieke en economische samenwerking en integratie, (kleinschalige) militaire inzetten en dergelijke, zouden regeringen zich [relatief] weinig van de algemene publieke opinie behoeven aan te trekken.

Voor zover het belang van een onderwerp wordt weerspiegeld in de uitgaven die ervoor worden gedaan, valt op dat de bedragen ter handhaving en versterking van het draagvlak voor de overige onderdelen van het buitenlands beleid mager afsteken bij die ten behoeve van het OS-draagvlak. Dit bleek bijvoorbeeld uit de beantwoording door de regering van vragen van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken ter voorbereiding van de begrotingsbehandeling voor 2006, waarbij speciaal werd geïnformeerd naar het beschikbare budget voor het draagvlak ten behoeve van het veiligheidsbeleid en het economisch beleid.¹³ Tegenover geraamde uitgaven van EUR 94 mln voor draagvlakversterking ten behoeve van ontwikkelingssamenwerking stond als enige gespecificeerde uitgave voor de overige beleidsterreinen een bedrag van EUR 1,7 mln per jaar 'om de betrokkenheid van de burger bij Europa te verhogen'. Hiermee hield de regering zich 'sinds enige jaren' actief bezig.¹⁴ Daarnaast werden over 'de volle breedte' van het buitenlands

13 TK: 2005-2006, 30 300 V, nr. 19, pp. 126-127.

14 Het referendum over de 'Europese Grondwet' vond plaats in 2005.

beleid activiteiten ontplooid, zoals de ‘regelmatige verspreiding’ van informatie via websites, artikelen, toespraken, persberichten, brochures en dergelijke. De kosten hiervan werden weliswaar niet vermeld, maar gezien de aard van de activiteiten is het onwaarschijnlijk dat er een substantieel bedrag mee was gemoeid. Over de begroting voor 2009 werd, eveneens in antwoord op schriftelijke Kamervragen, een totaalbedrag van EUR 40,9 mln aan geplande draagvlakuitgaven gemeld¹⁵, als volgt verdeeld over verschillende beleidsterreinen:

- Ontwikkelingssamenwerking: EUR 35,6 mln (waarvan EUR 32,5 via de NCDO en EUR 3,1 door BuZa)
- Europa: EUR 4,5 mln
- Buitenlands beleid: EUR 0,8 mln

Hierin waren de uitgaven voor draagvlak ten laste van het medefinancieringsbudget, waarmee in 2008 een geraamd bedrag van EUR 29 mln was gemoeid, niet begrepen.

Het ligt voor de hand dat de vrije ruimte voor besluitvorming buiten de schijnwerpers van de publieke opinie groter is naarmate het betreffende beleidsterrein voor de burgerij minder prioriteit heeft. Dat maakt de vaststelling dat buitenlandse onderwerpen de laagste plaatsen in de prioriteitenrangschikking van de Nederlandse bevolking, zoals hiervoor gesignaleerd, relevant. Hoebink schrijft de politieke steun voor het bestaande Nederlandse hulpvolume dan ook niet toe aan een breed maatschappelijk draagvlak, maar aan de invloed van beleids- en kennisnetwerken op dit terrein¹⁶ en Develtere spreekt in dit verband zelfs van een *representatiedeficit* (Develtere 2003: 17).

Het ontbreken van een eenduidige correlatie tussen OS-beleid/begroting en draagvlak wil overigens niet zeggen dat het laatste geen enkele rol speelt. Wel dat het niet de enige en vermoedelijk ook niet de dominante factor is. Als het niet (alleen) het maatschappelijk draagvlak is dat de besluitvorming over het ontwikkelingsbeleid stuurt, welke factoren zijn dan nog meer van belang? Otter suggereert een veelheid aan motieven gerelateerd aan doelstellingen van buitenlands beleid, handelspolitiek en veiligheidsbeleid. Exploratie van dergelijke verbanden ligt echter ver buiten het object van dit onderzoek.

15 TK: 2008-2009, 31 700 V, nr. 14, pp. 9-10.

16 Tijdens de 2e Context MasterClass lezing, Jaargang 2003-2004, 23 september 2003.

Bij concrete en scherp afgebakende doelstellingen is het verband tussen draagvlakinspanningen en -effecten makkelijker te leggen. Dit is het geval als onder de bevolking of een specifieke doelgroep daarbinnen steun wordt geworven voor een welomschreven politieke beleidswijziging, bijvoorbeeld de afschaffing van landmijnen. De voor dit onderzoek samengestelde database bevat verschillende voorbeelden van een dergelijke koppeling van draagvlakactiviteiten met lobbycampagnes.

3.5 Evaluatie van draagvlakeffecten

Op het terrein van draagvlakversterking en aanverwante gebieden als bewustwording en ontwikkelingseducatie bestaat (nog) geen solide evaluatietraditie. Dat is een conclusie van de informele workshop ‘Development Communication, Advocacy and Education: Tips and Tools for Improving Evaluation’ van het Development Centre van de OESO in maart 2007. In de ‘Policy Brief’ die naar aanleiding van deze bijeenkomst verscheen, wordt erop gewezen dat activiteiten als *advocacy* en ontwikkelingseducatie meer vanuit de praktijk zijn gegroeid dan ontwikkeld op basis van een theorie. Een dergelijke evolutie zou worden gekenmerkt door de afwezigheid van robuust onderzoek. Als eerste evaluatieobstakel wordt dan ook gesignaleerd dat draagvlakactiviteiten vaak berusten op zwakke theoretische concepten, waardoor het moeilijk is kwaliteitsmaatstaven te definiëren (Scheunpflug 2008: 14, 20).

Ook in een onderzoek naar onder andere de veranderende context voor draagvlakactiviteiten, dat de NCDO liet uitvoeren in het kader van de voorbereiding van haar bedrijfsplan 2007-2010, bleek er nogal wat ruimte voor verbetering van de evaluatiepraktijk. Met name de aanspreekbaarheid op te behalen en behaalde resultaten ‘ook voor draagvlakversterkende activiteiten’ laat te wensen over. Er wordt te gemakkelijk vanuit gegaan, dat wanneer een activiteit is uitgevoerd – zoals een debat dat heeft plaatsgevonden – het resultaat is behaald (Voorstrategie 2005: 15).

Zelfs als het lukt veranderingen in draagvlak te meten, is daarmee het evaluatieprobleem in de meeste gevallen nog niet opgelost. Om de waarde van een interventie te kunnen bepalen moet namelijk worden nagegaan of en in welke mate een vastgesteld resultaat aan de onderzochte activiteit kan worden toegeschreven. Dat blijkt doorgaans buitengewoon lastig. Een van de grootste obstakels is dat in de meeste gevallen de te onderzoeken draagvlakimpuls niet van andere invloeden is te isoleren. Vooral als men de identiteit van de leden van de beoogde doelgroep niet kent, zoals het geval is bij massamediale campagnes, vormt dit een probleem,

dat ook met de – overigens zelden toegepaste – vóór- en nametingen niet is op te lossen. De verschillen die men dan vindt, betreffen namelijk ‘bruto-effecten’, waarvan het beoogde ‘netto-effect’ hopelijk deel uitmaakt, maar waarin ook andere invloeden zijn verwerkt die dat effect kunnen hebben ondersteund of tegengewerkt. Zo kunnen draagvlakcampagnes worden bevorderd door gelijktijdige maar ongerelateerde berichtgeving over humanitaire noodsituaties. Maar even goed is het denkbaar dat ze worden doorkruist door negatieve publiciteit over verspilling en/of financiële malversaties. Het attributieprobleem is niet nieuw en werd dus ook al eerder gesignaleerd, onder andere door de voorganger van het huidige IOB, de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking te Velde (IOV), in een evaluatieonderzoek van de Centra voor Ontwikkelingssamenwerking (IOV 1990: 49).

Dat men zich ook bij de NCDO van deze complicatie bewust is, blijkt onder meer uit het jaarverslag over 2005, waarin zonder omwegen wordt gesteld dat ‘het enige echt kwantificeerbare resultaat nog steeds het aantal bereikte mensen is’. Daarbij gaat het dus om het zogenaamde output-niveau in de voor dit onderzoek gehanteerde doel-middelenhiërarchie. Op dit niveau zijn inderdaad vaak resultaatgegevens – ook kwantitatieve – achterhaalbaar. In het Reflectie-deel van het jaarverslag over 2006 wordt echter kennelijk op het outcome-niveau (dat van de maatschappelijk effecten) gedomd als de voorzitter opmerkt, dat ‘we ons er terdege van bewust zijn dat een wetenschappelijk gefundeerde uitspraak over ‘wat we precies bereiken met ons bereik’ een lastige kwestie blijft (NCDO 2007^a: 4)’. Sommigen spreken in dit verband liever over contributie dan attributie. Het verschil, indien bij contributie wordt gedacht aan een partiële bijdrage en bij attributie aan een volledige resultaattoeschrijving, is echter meer gradueel dan principieel van aard. Immers, ook de vaststelling van een gedeeltelijke bijdrage aan een resultaat moet met argumenten en feiten worden onderbouwd, dus dit maakt het probleem niet wezenlijk eenvoudiger.

Hierbij moet wel worden opgemerkt dat het attributieprobleem bij grootschalige activiteiten lastiger is dan bij kleinschalige. Als namelijk de kenmerken van een bereikte doelgroep bekend zijn, omdat de identiteit van de individuele leden bekend is, en als hun aantal beperkt is, valt de invloed van de geëvalueerde impuls beter af te zonderen. In dergelijke gevallen kan zelfs werken met controlegroepen tot de praktische mogelijkheden behoren. Wel dient men bij activiteiten voor kleine, welomschreven doelgroepen, die vaak een intensiever karakter hebben dan grootschaliger varianten en meestal meer van de doelgroep zelf vergen, bedacht te zijn op het zogenaamde zelfselectie-effect. Dit doet zich, kort gezegd, voor als mensen niet zozeer meer betrokken raken bij een zaak omdat zij aan een draag-

vlakactiviteit hebben deelgenomen, maar hebben deelgenomen omdat zij al betrokken waren. Dit effect werd bijvoorbeeld aangetroffen in de vorig jaar door IOB uitgevoerde evaluatie van het Xplore-programma, maar is ook op tal van andere plaatsen gesignaleerd (zie o.a. De Groot 2002: 11). Het draait bij deze complicatie dus om de richting van een eventuele oorzaak-gevolgrelatie.

Hoe duurzaam zijn draagvlakeffecten? Het ligt voor de hand te veronderstellen dat de houdbaarheid van een draagvlakeffect samenhangt met de intensiteit van de draagvlakimpuls die het effect veroorzaakte. Zo is het aannemelijk dat een intensieve stage in een ontwikkelingsland een grotere en meer langdurige impact heeft dan bijvoorbeeld een relatief vluchtige TV- of radiocommercial. Vermoedelijk doelde de NCDO meer op het laatste type draagvlakactiviteit toen men in het Reflectie-deel van het jaarverslag over 2006 stelde: (...) 'zoals ook uit alle communicatietheorieën blijkt, is continue publiciteit een voorwaarde om een onderwerp op de agenda te houden. (...) Zodra je stopt met campagnes en media-aandacht, verdwijnt het weer naar de achtergrond omdat andere politieke kwesties om aandacht vragen' (NCDO 2007^a: 12, Reflectiedeel). Als de 'opbrengst' van een interventie bestaat uit een draagvlakeffect, is de duurzaamheid daarvan een wezenlijk bestanddeel van het resultaat. De vraag naar duurzaamheid is relevant omdat het in de rede ligt dat zich hierbij tussen de talrijke soorten draagvlakactiviteiten aanzienlijke verschillen voordoen en die verschillen van belang kunnen zijn voor de kosten/baten-verhouding. Om behalve de doeltreffendheid ook de doelmatigheid van een activiteit te kunnen beoordelen is inzicht in deze verhouding noodzakelijk.

3.6 Conclusies

Uit het voorgaande kunnen verscheidene conclusies worden getrokken met betrekking tot de evalueerbaarheid van draagvlakactiviteiten en de kwaliteit van het gebruikelijke onderzoek naar de resultaten van dergelijke activiteiten:

- De onduidelijkheid over draagvlakversterking betreft doorgaans minder het concept van steunvergroting dan het object, dat wil zeggen de zaak of het belang waarvoor die steun wordt gezocht. Omdat de zaak waarom het gaat veelal niet expliciet en concreet wordt geïdentificeerd is in veel gevallen niet precies duidelijk welk doel wordt nagestreefd.
- Hierdoor wordt het moeilijk om vast te stellen in welke mate het doel van een activiteit is gerealiseerd. Vaagheid van nagestreefde doelen vormt daarmee

een van de belangrijkste meetproblemen die men tegenkomt als wordt geprobeerd de effecten van op draagvlakversterking gerichte activiteiten vast te stellen.

- In die gevallen waarin draagvlakactiviteiten worden gekoppeld aan campagnes gericht op bijvoorbeeld lobbyen, beleidsbeïnvloeding of werving van vrijwilligers, zijn de nagestreefde resultaten doorgaans zo concreet, dat de effecten van de ontplooide draagvlakinspanningen direct zijn vast te stellen.
- De kwaliteit van de gangbare onderzoeken naar het maatschappelijk draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking blijkt in de meeste gevallen onvoldoende om de doorgaans stellige uitspraken over de omvang van het draagvlak te rechtvaardigen. De tekortkomingen zijn zowel inherent aan de meest gebruikte onderzoeksmethode (enquête) als toe te schrijven aan de manier waarop deze wordt toegepast, met name bij de uitwerking van de vragenstellingen.
- Het nut van draagvlakactiviteiten is pas aantoonbaar op het moment dat deze resulteren in waarneembaar gedrag. Daarom is de waarde van een op kennisvermeerdering gerichte interventie pas vast te stellen zodra het verband met een gewenste gedragsverandering aannemelijk kan worden gemaakt.
- Het staat niet vast dat brede maatschappelijke steun onontbeerlijk is voor de formulering en uitvoering van het regeringsbeleid op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en de vaststelling en handhaving van een bijbehorende begrotingsomvang. Desondanks is Ontwikkelingssamenwerking het enige onderdeel van het Nederlands buitenlands beleid waarvoor systematisch, intensief en permanent wordt gewerkt aan draagvlakversterking.
- Omdat op een breed publiek gerichte draagvlakinterventies niet onder gecontroleerde omstandigheden kunnen worden uitgevoerd, is het bij dergelijke activiteiten zeer moeilijk tot onmogelijk bruto van netto draagvlakeffecten te (onder)scheiden.

4 Draagvlakactiviteiten en resultaten

Voor de bestudering van hun draagvlakactiviteiten hebben de zes bij dit onderzoek betrokken organisaties samen 33 gevalsstudies uit 2007 aangeleverd. Zonder dat gestreefd is naar een uniform percentage van het middelenbeslag is bij de samenstelling van deze deelverzameling wel rekening gehouden met het relatieve belang van de functie draagvlakversterking in het takenpakket van de organisaties. Vandaar dat de 33 activiteiten als volgt zijn verdeeld: tien van de NCDO, vijf elk van Cordaid, Hivos, ICCO en OxfamNovib, en drie van DVL/IS.

De selectie van het beperkte aantal activiteiten per organisatie beoogde een substantieel deel van het 'draagvlakbudget' te bestrijken. Daarbij is ernaar gestreefd (althans bij de NCDO en de vier MFO's) vooral programma's en projecten te selecteren die typerend zijn voor de identiteit van de organisatie en haar werkprogramma. Met inachtneming van deze uitgangspunten hebben alle zes betrokken instanties tenslotte zelf hun definitieve keuze gemaakt. In de uiteindelijke selectie van activiteiten komt de EEN Campagne voor de Millenniumdoelen uit 2007 driemaal voor, omdat evenzoveel organisaties hun subsidiebijdrage ervoor als een afzonderlijk draagvlakactiviteit zien en zo hebben opgevoerd. Vanuit de activiteiten zelf beschouwd omvat de database, strikt genomen, dus geen 33 maar 31 verschillende elementen.

Representativiteit

Het uiteindelijke resultaat is uiteraard niet in statistische zin representatief voor de totale populatie van draagvlakactiviteiten uit 2007. De grote diversiteit van deze populatie zou dat, in combinatie met de totale omvang ervan (enkele honderden eenheden) binnen de beperkte tijd die voor dit onderzoek beschikbaar was, ook onmogelijk hebben gemaakt.

Elk onderzoek dat geheel of gedeeltelijk steunt op *casestudies* krijgt te maken met de vraag naar de generaliseerbaarheid van zijn bevindingen, en dat is ook hier het geval. Het probleem van de representativiteit kan niet worden ontkend of ontlo-

pen. Bij de gevolgen ervan kunnen wel enkele kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste is het een ervaringsgegeven dat bij de selectie van casestudies voor evaluatieonderzoek de zogenaamde informatiedichtheid een belangrijke rol speelt. Hoe ‘rijker’ het materiaal, hoe geschikter het in de regel is voor onderzoek. In de onderzoekspraktijk blijkt er verder een – overigens weinig verrassend – positief verband tussen de informatiedichtheid van de geselecteerde cases en de mate waarin deze door betrokkenen (financiers, uitvoerders, doelgroepleden enz.) als geslaagd worden beschouwd. Indrukken op basis van casestudies kunnen daarom, voor zover ze afwijken van het beeld dat de totale populatie zou vertonen, een meer of minder positieve vertekening vertonen.

Dit effect kan in het onderhavige geval zijn versterkt doordat de bestudeerde gevallen door de belanghebbende organisaties zelf zijn geselecteerd. Daar staat dan als voordeel tegenover, dat onproductieve discussies over een negatieve vertekening van resultaten als gevolg van een buiten betrokkenen om uitgevoerde casestudieselectie achterwege kunnen blijven.

Intussen moet de invloed van de selectievertekening niet worden overdreven. Zoals hoofdstuk 3 heeft proberen te laten zien, zitten er nogal wat haken en ogen aan het *concept draagvlak* en aan de *evalueerbaarheid* van draagvlakeffecten. De complicaties die hiervan het gevolg zijn, lijken in veel gevallen meer invloed te hebben op het eindresultaat dan de specifieke vormgeving en uitvoeringsmodaliteit van draagvlakactiviteiten.

Database-opzet

Aan de selectie van de in totaal 33 draagvlakactiviteiten gingen overigens wel wat discussies tussen de betrokken organisaties en IOB vooraf. Dit was voor een deel het gevolg van de gehanteerde afbakeningen van het begrip draagvlak en de uiteenlopende objecten waarop het zich kan richten (zie § 3.1). Daarnaast blijkt het vaak lastig een scherp onderscheid te maken tussen draagvlakinspanningen enerzijds en lobby-activiteiten anderzijds. In meer dan één geval liepen deze vloeiend in elkaar over. De database in bijlage 7 bevat hiervan verschillende voorbeelden. Het aantal per organisatie aangeleverde gevallen is geen exacte afspiegeling van het relatieve gewicht van draagvlakactiviteiten in haar takenpakket. Maar de aantallen reflecteren wel dat het belang van draagvlakactiviteiten per type instantie verschilt. Voor de opzet van de database Draagvlakactiviteiten is uitgegaan van een recordindeling zoals weergegeven in figuur 4.1:

- kenmerken om de activiteit identificeren;
- *planning*, om aan te geven of, en zo ja hoe nauwkeurig, de na te streven resultaten waren gespecificeerd;
- *resultaatmeting*, om zichtbaar te maken of draagvlakeffecten achteraf zijn of (alsnog) kunnen worden vastgesteld en, zo ja, op welk resultaatniveau (output vs. outcome) en of dat ook inderdaad door middel van evaluatieonderzoek is gebeurd.

Figuur 4.1 Inrichting Databaserecord Draagvlakactiviteiten

	Veld	Toelichting
	ID	Recordidentificatienummer
kenmerken	organisatie	NCDO, Cordaid, Hivos, ICCO, OxfamNovib of DVL/IS (BuZa)
	naam	titel van de activiteit
	beschrijving	beknopte omschrijving van wat het programma of project doet
	type activiteit	eigen activiteit of subsidieverstrekking
	jaar	2007
	partners	organisaties waarmee de activiteit samen is uitgevoerd en/of gefinancierd
	OS-fondsen	bedrag aan OS-middelen dat is toegezegd of uitgegeven (EUR)
planning	doelgroepen	maatschappelijke groeperingen die het uiteindelijke doel vormen van de nagestreefde DV-effecten (op outcome-niveau)
	beoogde output	directe, concrete resultaten die met de DVA dien(d)en te worden gerealiseerd
	beoogde outcome	maatschappelijke (DV-) effecten waarvoor de activiteit is ont-plooid
resultaatmeting	bereikte output	directe, concrete resultaten die met de DVA daadwerkelijk zijn gerealiseerd, bv. (publieks)bereik
	bereikte outcome	maatschappelijke (DV-) effecten die daadwerkelijk (kunnen) worden vastgesteld
	evaluaties	interne of externe – ondernomen of geplande – evaluaties; datering; uitvoerder; opdrachtgever
	output-niveau	resultaatvaststelling door evaluatie: ja / nee
	outcome-niveau	resultaatvaststelling door evaluatie: ja / nee
	• indicatoren:	gehanteerde of te hanteren indicatoren
	• bronnen:	voor de waarden van die indicatoren gebruikte of te gebruiken gegevensbronnen
	• methoden:	voor de meting van die indicatorwaarden toegepaste of toe te passen onderzoeksmethoden

DV = draagvlak

DVA = draagvlak(versterkende) activiteit

Uit de probleemstelling voor dit onderzoek vloeit voort dat aan het *fenomeen* draagvlakversterking in haar verschillende aspecten meer belang wordt gehecht dan aan de (relatieve) prestaties van de afzonderlijke organisaties. Daarom vormen voor de bespreking van het verzamelde onderzoeksmateriaal in dit hoofdstuk de opeenvolgende databasevelden de gehanteerde invalshoek en zijn de individuele activiteiten niet gegroepeerd per organisatie behandeld. Alvorens daartoe wordt overgegaan geeft tabel 4.1 een opsomming van alle individuele activiteiten die in het kader van dit onderzoek onder de loep zijn genomen.

4.1 Kenmerken

Er bestaan talrijke manieren waarop organisaties proberen het maatschappelijk draagvlak voor 'de' ontwikkelingssamenwerking of voor meer begrensde doelen te beïnvloeden. Enkele van de veel voorkomende modaliteiten treft men ook in de DVA-verzameling voor dit onderzoek aan. Voorbeelden zijn: de subsidiëring van kleinschalige ontwikkelingsinitiatieven van particulieren (6x), brede 'massamediale' publiekscampagnes (8x), jongerenactiviteiten en lespakketten (6x), festivaldeelname (3x).

Een onderscheid dat alle vijf particuliere organisaties hanteren is, dat tussen de financiering van eigen initiatieven en de subsidiëring van initiatieven van derden. Activiteiten waartoe organisaties zelf het initiatief nemen worden overigens vaak wel door anderen uitgevoerd. Met 20 van de 33 zijn de eigen initiatieven in het activiteitenbestand in de meerderheid. Binnen de afzonderlijke particuliere organisaties is de verdeling tussen eigen initiatieven en subsidieverstrekingen gelijkmatiger: NCDO 6/4, Cordaid 2/3, Hivos 2/3, ICCO 3/2 en OxfamNovib 4/1. De drie activiteiten van het ministerie (DVL) in dit onderzoek waren alle eigen initiatieven. Het vorig jaar geëvalueerde Xplore is overigens een aan het Nederlands Jeugdinstituut uitbesteed subsidieprogramma (beheerd door DSI).

Alle onderzochte activiteiten zijn in 2007 gestart of waren in dat jaar in uitvoering, maar dat betekent niet dat ze ook in hetzelfde jaar werden afgesloten. Vooral bij gesubsidieerde activiteiten, zoals particuliere initiatieven, verstrijkt er vaak nogal wat tijd tussen de toekenning van een subsidie en de uiteindelijke afsluiting met een goedgekeurde uitgavenverantwoording. Vandaar dat ten tijde van dit onderzoek nog niet alle uitgaven voor de 33 activiteiten definitief konden worden vastgesteld.

Tabel 4.1 Database Draagvlakactiviteiten

No.	naam	onderwerp
NCDO		
1	Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten (KPA)	particuliere initiatieven (PI)
2	Building Bridges	PI door jongeren en migranten
3	Activiteiten voor Regionaal Draagvlak (ARD)	COSsen
4	Programma Resultaten OS (PRO)	landelijke publieksvoorlichting
5	Worldconnectors	Ronde Tafel van prominenten
6	De Derde Kamer (DDK)	Burgerplatform
7	Business in Development Seminars	marktgerichte armoedebestrijding
8	Goed Bezig Campagne	publiekscampagne Millenniumdoelen
9	Internationale Samenwerking	publieksmagazine
10	Nacht van de Verenigde Naties	jongerevenement over de VN
Cordaid		
11	Medefinanciering Particuliere Initiatieven	particuliere initiatieven (PI)
12	Festival Mundial (FM)	jaarlijks cultureel festival, Tilburg
13	EEN Campagne	publiekscampagne Millenniumdoelen
14	Ontwikkelingseducatie	lespakketten en onderwijsmateriaal
15	Deel je talent	expertise-uitwisseling via internet
Hivos		
16	Stop Kinderarbeid	internationale campagne
17	EEN Campagne	publiekscampagne Millenniumdoelen
18	Linkis	particuliere initiatieven (PI)
19	Strengthening Fair Trade	bewustwording van eerlijke handel
20	Coolpolitics	(wereld)burgerschap onder jongeren
ICCO		
21	Togetthere	uitzending van jongeren
22	EEN Campagne	publiekscampagne Millenniumdoelen
23	Going Global	bewustwording middelbare scholieren
24	Impulsis	particuliere initiatieven (PI)
25	Happy Gift	tijdelijke Goede Doelenrestaurants van studenten
OxfamNovib		
26	Groene Sint	publiekscampagne voor eerlijke chocola
27	Onderwijs 2007	publiekscampagne voor recht op onderwijs
28	Evenementen 2007	presentaties op festivals
29	Linkis/ON	particuliere initiatieven (PI)
30	Poverty Requiem	muzikaal manifest
DVL/IS		
31	Lespakket Afghanistan	lespakket voor voortgezet onderwijs
32	Experieight	mobiele expositie over Millenniumdoelen
33	Resultatenrapportage 2005–2006	communicatie van OS-resultaten

De databaserecords voor de 33 activiteiten zijn opgenomen in bijlage 7.

Op 1 januari 2007 werd tegelijk met de start van de huidige subsidieperiode 2007 t/m 2010 voor de NCDO tevens een nieuwe taakverdeling met het ministerie van kracht, waarbij in beginsel de op maatschappelijk draagvlak gerichte activiteiten werden overgedragen aan de NCDO, waaronder bijvoorbeeld de uitgave van het tijdschrift *Internationale Samenwerking (IS)*. Sinds die tijd worden verzoeken om subsidie voor draagvlakactiviteiten naar de Commissie (of organisaties die worden gesubsidieerd onder het MFS) verwezen. Tegelijkertijd werd het budgethouderschap voor de NCDO-subsidie binnen het ministerie overgedragen van DSI naar DVL. Wat in dit onderzoek aan DVL/IS-projecten is opgenomen, vertegenwoordigt daarom vooral het restant van de in het overgangsjaar als zodanig herkenbare en sindsdien afgeronde draagvlakactiviteiten. De essentie van de nieuwe taakverdeling tussen NCDO en DVL/IS wordt intern aangeduid met het overigens niet bijzonder heldere begrippenpaar *publiekscommunicatie vs. beleidscommunicatie*.¹⁷

Uitgaven

Voor de bestudeerde activiteiten is getracht na te gaan hoeveel door de betreffende organisaties is uitgegeven aan middelen uit de OS-begroting. Dat bleek niet in alle gevallen mogelijk omdat, zoals aangegeven, sommige activiteiten inhoudelijk en/of financieel nog niet zijn afgesloten. In die gevallen moest worden volstaan met de committeringsbedragen. Die zijn iets minder nauwkeurig, maar wijken in het algemeen toch niet zoveel af van de uiteindelijke bestedingen dat er een sterke vertekening ontstaat.

Verder is relevant dat de vermelde bedragen uitsluitend de (begrote of werkelijke) *programmakosten* vertegenwoordigen. De *overhead* of apparaatskosten, voornamelijk bestaande uit de personeelsuitgaven, zijn er dus niet in opgenomen. De reden is dat de meeste administraties niet ingericht zijn op de specificatie van de toerekening van dergelijke kosten aan individuele programma's en projecten.

Het totaal aan de gecommitteerde c.q. uitgegeven bedragen voor alle draagvlakactiviteiten in de database staat per organisatie vermeld in tabel 4.2. Als een globale indicatie voor de dekkingsgraad van dit onderzoek is daarnaast aangegeven welk percentage deze bedragen vormen van de in totaal voor algemene draagvlakversterking beschikbare middelen, voor zover die afkomstig waren uit de OS-begroting (aan DVA uitgegeven fondsen die uit andere bronnen afkomstig zijn, blijven in dit onderzoek buiten beschouwing).

17 Subsidiekader NCDO 2007-2010 – TK: 2005-2006, 30300 V, nr. 137, p. 4 (alsof met publiek niet over beleid wordt gecommuniceerd en alsof over het beleid alleen met anderen dan 'het publiek' wordt gecommuniceerd).

Tabel 4.2 Globale Uitgaven Draagvlakactiviteiten

organisatie	uitgaven DVA in database (EUR)	% van totale DV-uitgaven
NCDO	15.054.962	60
Cordaid	5.024.560	83
Hivos	1.224.228	35
ICCO	4.893.937	79
OxfamNovib	3.519.672	54
DVL/IS	198.519	30
totaal	29.915.878	62

Bron: IOB database Draagvlakonderzoek.

Deze indicaties kunnen niet anders dan globaal zijn, omdat de afbakening van het begrip draagvlakversterking in de praktijk niet eenduidig is. Dit is overigens geen nieuw probleem, zoals blijkt uit de volgende toelichting van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking op uitgavenramingen ten behoeve van draagvlak in de nota Homogene Groep Internationale Samenwerking 2005: ‘Deze cijfers zijn arbitrair. Een exact heldere definitie van draagvlakontwikkeling bestaat niet, waardoor het soms moeilijk is posten hieraan toe te rekenen.’¹⁸ Of juist makkelijk: de grenzen tussen draagvlakversterking voor ontwikkelingssamenwerking, voorlichting, fondsenwerving, lobbyen, actievoeren en communicatie over beleid en resultaten enz. blijken in de praktijk zo vaag, dat de hantering van strikt gescheiden budgetten ondoenlijk is. Te meer omdat deze verschillende activiteiten vaak bewust worden gecombineerd en in elkaar overgaan om synergetische effecten te bereiken. Gegeven deze beperkingen kunnen de percentages in de laatste kolom slechts worden opgevat als indicaties van orde van grootte.

De in de uitgavenkolom vermelde bedragen worden overigens voor het grootste deel niet in Nederland besteed. De vijf particuliere organisaties kennen namelijk allemaal een faciliteit voor de subsidiëring van kleinschalige Particuliere Initiatieven (zie DVA’s nummers 1, 2, 11, 18, 24 en 29 in de database in bijlage 7). Deze programma’s leggen een relatief groot beslag op de OS-fondsen die voor draagvlakactiviteiten worden gebruikt: EUR 18,9 van de EUR 29,9 mln in tabel 4.2 ofwel bijna tweederde van het totaal. Het grootste deel van de bedragen die met

¹⁸ Schriftelijk voorbereiding van de parlementaire behandeling van de HGIS-nota 2005 dd. 26 oktober 2004 (TK: 2004-2005, 29 802, nr. 3, p. 4).

deze programma's zijn gemoed, wordt uitgegeven in de ontwikkelingslanden waarin de PI-projecten worden uitgevoerd: volgens een voorzichtige schatting is dat meer dan 80% (EUR 15,7 mln) van het totaal van EUR 18,9 mln. Dat al deze uitgaven toch in het onderhavige onderzoek worden betrokken, vindt zijn rechtvaardiging in het feit dat de subsidie-uitgaven voor de kleinschalige projecten in ontwikkelingslanden volgens de geldende programmalogica's een noodzakelijke voorwaarde vormen voor de realisatie van het beoogde draagvlakeffect in Nederland.

Het relatief lage bedrag voor DVL/IS heeft betrekking op het bestudeerde deel van de middelen dat gedurende 2007 vrij besteedbaar was. Van het totale bedrag van ongeveer EUR 6,5 mln dat in de ToR wordt genoemd, was namelijk EUR 5 mln bestemd voor het (reeds geëvalueerde) Xplore-programma en werd in 2007 EUR 1 mln besteed voor het 'Project 2015' dat nog steeds loopt. Een van de concrete draagvlakimpulsen in het kader van dit project was de instelling in 2007 van het zogenaamde Schoklandfonds als 'experimentele aanjaagfaciliteit' voor vernieuwende initiatieven. Voorstellen voor subsidieverlening uit het fonds konden worden ingediend in twee rondes, waarvan de laatste sloot op 1 oktober 2008. Voor de besluitvorming over de toekenning van aangevraagde bedragen werd een termijn van maximaal vier maanden gepland (tot 1 februari 2009), zodat de uitvoering van goedgekeurde voorstellen in de eerste helft van 2009 van start zou kunnen gaan. De voor het Schoklandfonds voorziene looptijd bedraagt drie jaar (2008 t/m 2010). Ten tijde van dit onderzoek was derhalve een belangrijk deel van de eventuele draagvlakeffecten van 'Project 2015' nog niet evalueerbaar.

4.2 Planning

Aan de hand van archiefmateriaal en via interviews met betrokkenen is voor alle activiteiten nagegaan of, en zo ja hoe, de doelgroepen waarop zij zich richtten, waren gespecificeerd. Verder is onderzocht of bij de besluitvorming over de te financieren c.q. subsidiëren initiatieven bekend was welke resultaten zouden worden nagestreefd en op welke manier zou worden vastgesteld in hoeverre die resultaten zouden zijn bereikt.

De helft van de onderzochte activiteiten (16) 'richtte' zich op het algemene publiek als 'doelgroep'. Als men zich bij het begrip *doelgroep* een *deel* van de totale populatie voorstelt, is dit overigens een wat verwarrende aanduiding. In tweederde van deze gevallen werden naast dit algemene publiek meestal ook kleinere doelgroepen geïdentificeerd, zoals Nederlandse politici.

Soms werden naast het algemene publiek zoveel doelgroepen genoemd, dat zich de vraag opdringt wie men met de betreffende activiteit niet op het oog had. Zo komen er opsommingen voor als: ‘parlement, media, OS-geïnteresseerden en algemeen publiek’ of: ‘algemeen publiek, politici, bedrijfsleven, vakbeweging en onderwijssector’. Ongeveer eenderde van de onderzochte activiteiten is uitsluitend (6), vooral (5) of mede (2) op jongeren gericht.

Doelgroepsegmentatie

Het zo nauwkeurig mogelijk afbakenen van doelgroepen gebeurt in de praktijk om twee redenen. Enerzijds helpt het verspilling van tijd, geld en energie aan onbereikbare burgers te voorkomen en anderzijds maakt doelgroepspecificatie het mogelijk vorm en inhoud van draagvlakactiviteiten nauwkeuriger af te stemmen op de groepen die men ermee wil bereiken. Daartoe is het nodig de populatie in te delen in segmenten. Traditioneel waren dergelijke segmenteringen vooral gebaseerd op onderscheid in categorieën als sociaal-economische klasse, godsdienst, generatie, opleiding en sekse. Aangezien dergelijke indelingen sinds de ontzuiling van de maatschappij in afnemende mate blijken te voldoen om opvattingen over de samenleving en politieke prioriteiten te verklaren, zijn door verscheidene commerciële onderzoeksbureaus alternatieve segmenteringen ontwikkeld. De tijdens dit onderzoek aangetroffen modellen zijn alle gebaseerd op de indeling van de Nederlandse bevolking naar zogenaamde waardenoriëntaties, die volgens de exploitanten dwars door de meer klassieke segmentaties heenlopen.

Zo maakt de NCDO gebruik van het Mentality-model van het bureau Motivaction, waarbinnen acht zogenaamde mentaliteitsmilieus¹⁹ worden onderscheiden en hanteert OxfamNovib het Waardensegmenten-in-Nederland of WIN-model van TNS/NIPO, dat eveneens acht segmenten²⁰ kent, die evenwel niet één-op-één om te zetten zijn in de acht milieus van Motivaction. Dat daarmee de markt nog niet is verzadigd blijkt uit het laatste Kwartaalbericht van 2008 van het Sociaal Cultureel Planbureau over zijn Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB). Hierin wordt melding gemaakt van het Brand Strategy Research Model van Marketresponse/Smartagent company dat uitgaat van zes groepen²¹ met verschillende basisbehoeften en motivaties. De investeringen in de ontwikkeling van dergelijke modellen zijn aanzienlijk, terwijl daarnaast ook de vorming en het onder

19 Traditionele burgerij, Gemaksgeoriënteerden, Moderne burgerij, Nieuwe conservatieven, Kosmopolieten, Opwaarts mobielen, Postmaterialisten en Postmoderne hedonisten.

20 Ruimdenkers, Geëngageerden, Zorgzamen, Behoudenden, Genieters, Luxezoekers, Zakelijken en Evenwichtigen.

21 Gezelligheidszoekers, Geborgenheidszoekers, Zekerheidszoekers, Anoniemen, Ambitieuzen en Geëngageerden.

houd van de bijbehorende omvangrijke respondentenpanels een kostbare zaak is. Het is dan ook begrijpelijk dat de commerciële onderzoeksbureaus het exacte functioneren van hun modellen en panels afschermen als ‘bedrijfsgeheim’. Dit heeft wel tot gevolg dat de onderzoekstransparantie er zodanig door wordt aangetaast, dat aan de wetenschappelijke norm van controleerbaarheid en reconstrueerbaarheid niet meer kan worden voldaan (SCP 2009: 17).

In praktische zin zijn de segmentatiemodellen het meest bruikbaar voor de zogenaamde targeting van draagvlakactiviteiten. Zo kan men bijvoorbeeld, afgaande op het modelgegeven dat in bepaalde milieus/segmenten te overwinnen weerstanden tegen ontwikkelingssamenwerking bestaan, draagvlakinspanningen specifiek kanaliseren via de media (tijdschriften, TV-uitzendingen, festivals enz.) die volgens het gehanteerde model in de beoogde milieus populair zijn. Daarmee ontstaat dan een redelijke zekerheid dat in elk geval een deel van de beoogde doelgroep wordt bereikt. Uiteraard naast (vele) andere personen uit doelgroepen die men niet in het vizier had, maar die van dezelfde media gebruik maken. Maar ook dan is segmentatie een middel dat de doelmatigheid van draagvlakactiviteiten in termen van kosten per bereikt doelgroeplid ontegenzegglijk vergroot. Helaas zijn de verschillende modellen niet één-op-één in elkaar vertaalbaar – de exploiterende bureaus hebben daar uiteraard ook geen belang bij – zodat men voor continuïteit en vergelijkbaarheid tussen activiteiten wordt beperkt in de selectie van aanbidders.

Beoogde resultaten

Behalve het geplande doelgroepbereik behoort tot de beoogde output een grote variëteit aan directe resultaten, vaak fysieke producten, van de ontplooide activiteiten. Deze variëren van advertentiecampaagnes en allerlei publicaties tot deelnames aan festivals en van media-optredens en lespakketten tot seminars en subsidietoekenningen. De database bevat de complete opsomming van alle voorkomende soorten output van de onderzochte gevallen. De beoogde output is meestal nauwkeurig gespecificeerd, hetgeen erop wijst dat de initiator doorgaans helder voor ogen staat, wat er in directe zin moet worden ondernomen.

Specificatie van output wordt verder in de hand gewerkt door de omstandigheid dat de uitvoering van de activiteiten zelf vaak geheel of gedeeltelijk aan derden moet worden uitbesteed. Dat vergt de opstelling van contracten met nauwkeurige omschrijving van de te leveren prestaties. En dat ziet men terug in de database.

Bij de beoogde outcome gaat het om het draagvlakeffect dat men bij de doelgroep teweeg wil brengen. In twee gevallen zijn op dit niveau geen na te streven resultaten geformuleerd. Waar dat wel is gebeurd, gebeurde het meestal (17x) met de termen draagvlakversterking, -verbreding of -verdieping.

Ook bij de resterende activiteiten werd de beoogde outcome vaak aangeduid met abstracte begrippen als kennisvergroting, meningsvorming, realistischer beeld, relevante reacties, bewustwording en dergelijke. Slechts in een enkel geval was het beoogde resultaat (een aantal steunbetuigingen) zo concreet, dat de mate van realisatie direct meetbaar was.

4.3 Resultaatmeting

Evenals bij de planning van activiteiten dient bij de vaststelling van wat er met de uitgevoerde interventies is bereikt, onderscheid te worden gemaakt tussen output en outcome.

In alle gevallen zijn er concrete gegevens beschikbaar over de resultaten op output-niveau die met de draagvlakactiviteiten zijn gerealiseerd. Deze gegevens zijn niet alleen vrijwel altijd gekwantificeerd, maar in veel gevallen ook gedetailleerder dan in het databaseformaat kon worden opgenomen. Dat geldt voor de directe 'fysieke' producten zoals media-optredens, bijeenkomsten, advertenties, websites, eerlijke-handelproductie en -afzet, goedgekeurde projectvoorstellen, tijdschriftedities, lespakketten, enz. Al bleken deze gegevens niet in alle gevallen automatisch te worden vastgelegd, tijdens het onderzoek was het voor de betrokken organisaties in de meeste gevallen geen probleem ze te produceren.

Tot de output worden ook de bereikcijfers gerekend. Vooral bij grootschalige activiteiten berusten deze vaak op niet meer dan (beredeneerde) schattingen, hetgeen uiteraard onvermijdelijk is. Of een specifieke doelgroep die men op het oog had, ook daadwerkelijk wordt bereikt is niet altijd eenduidig vast te stellen. Het is natuurlijk geen probleem bij zoiets concreets als lespakketten voor scholieren. Die worden in het algemeen onder gecontroleerde omstandigheden gedistribueerd en kunnen alleen door de beoogde doelgroep worden gebruikt. Maar het wordt moeilijker als via massamediale campagnes wordt gemikt op specifieke segmenten binnen de totale bevolking, bijvoorbeeld de 'Mentality-milieus' Moderne burgerij en Opwaartsmobielen. Hoeveel leden van deze doelgroepen daadwerkelijk zijn bereikt, kan men ex post alleen nauwkeurig te weten komen

als voor de ingeschakelde media bekend is hoe de samenstelling van hun lezers-, kijkers- of bezoekersbestanden eruit ziet, en wel in dezelfde termen als die van het *ex ante* gehanteerde model van Motivaction. Dat is in het algemeen niet het geval. Voor (ex post) verificatie zijn de modellen dus minder bruikbaar dan voor (ex ante) planningdoeleinden. Dat komt doordat de targeting in de planningfase van de activiteiten vanuit het segmentatiemodel gebeurt (welke tijdschriften lezen de ‘kosmopolieten?’), terwijl de bereikmeting na afloop moet plaatsvinden vanuit het medium (hoeveel kosmopolieten heeft het gebruikte tijdschrift onder zijn lezers?). In de praktijk zal veelal moeten worden volstaan met een benadering van het werkelijke doelgroepbereik via een schatting.

Nog lastiger dan de meting van bereikcijfers is het probleem van de vaststelling van resultaten op outcome-niveau in termen van relevante en registreerbare gedragsuitingen. Hierbij gaat het dus om de vraag welke draagvlakeffecten met de gerealiseerde output bij de bereikte doelgroep(en) teweeg zijn gebracht. In 13 van de 33 cases konden geen effecten op outcome-niveau worden geïdentificeerd. In 11 daarvan zijn in de database wel vooraf *beoogde* outcomes aangegeven, maar deze zijn zo vaag geformuleerd, dat de mate waarin ze zijn bereikt achteraf niet kan worden vastgesteld. Voor de overige 20 activiteiten was het in beginsel wel mogelijk de bereikte outcome in een of andere vorm aan te geven (zij het dat dit niet in alle gevallen daadwerkelijk is gebeurd). Als randvoorwaarde is gehanteerd dat het draagvlakeffect objectief, dus onafhankelijk van de waarnemer, moest kunnen worden vastgesteld. Niet elke gedragsuiting is opgevat als de manifestatie van een draagvlakeffect. Het moest gaan om *relevante* en *registreerbare* vormen van gedrag:

- Relevant in de zin dat het gedrag:
 - onmiskenbaar moest wijzen op steun voor de zaak waarvoor draagvlak werd gezocht;
 - de persoon die het vertoonde in ieder geval ‘iets’ moest kosten, in termen van geld, tijd, inspanning, opgeven van privacy. Zo is bijvoorbeeld het enkel tekenen van een handtekeningenlijst tijdens een festival als te vrijblijvend gezien voor een relevante gedragsuiting. Daarentegen is het afgeven van een steunbetuiging met opgave van het eigen e-mailadres voor opname in een adressenbestand wel als ‘draagvlak-relevant’ gedrag beschouwd.
- Met registreerbaar is bedoeld dat het gedrag observeerbaar moest zijn (dat is stemgedrag bij geheime verkiezingen, althans op individueel niveau, bijvoorbeeld niet) en zonder ingewikkelde kunstgrepen moest kunnen worden vastgelegd.

De meest voorkomende draagvlakeffecten die aan de hand van deze criteria konden worden geïnventariseerd, zijn vrijwilligersinzetten (inclusief stages e.d.) en opbrengsten van geldinzamelingsacties. Deze werden bij respectievelijk negen en zeven van de twintig draagvlakactiviteiten gevonden. Daarnaast kwamen in mindere mate voor: steunbetuigingen en aankopen van artikelen ‘voor het goede doel’.

Met de afbakening van de beoogde doelgroep vormt de tastbaarheid van nagestreefde draagvlakeffecten een van de belangrijke factoren die de evalueerbaarheid van activiteiten op outcome-niveau bepalen. Bij deze evalueerbaarheid doet zich een opmerkelijk verschil voor tussen wel en niet op jongeren gerichte interventies. De dertien draagvlakactiviteiten in de database die uitsluitend, vooral of (expliciet) mede op jongeren zijn gericht, zijn zonder uitzondering zodanig vormgegeven dat de draagvlakeffecten die zij bij de doelgroep teweegbrengen, vaststelbaar en zelfs (voor een deel) kwantificeerbaar zijn. Dit hangt uiteraard samen met het feit dat, om jongeren aan te spreken, draagvlakinterventies meestal concrete actievormen inhouden, zoals campagnevoeren, fondsenwerving, consumptiegedrag, vrijwilligersinzet e.d. Bij de overige 20 – niet specifiek op jongeren afgestemde – activiteiten in de database is dat in veel mindere mate het geval. Hiervan is door de combinatie van doelgroep(en) en registreerbaarheid van effecten slechts ongeveer de helft relatief makkelijk evalueerbaar.

Overigens moet hierbij worden benadrukt dat het feit dat een activiteit door haar opzet en vormgeving *evalueerbaar* is, niet impliceert dat ze ook daadwerkelijk *geëvalueerd* is. Dat zal hieronder blijken.

Evaluaties

Naar de 31 verschillende draagvlakactiviteiten²² in de database zijn in totaal 24 evaluatieve onderzoeken ingesteld. Sommige activiteiten zijn (nog) helemaal niet onderzocht en andere meer dan één keer. De woorden ‘evaluatief onderzoek’ worden hier gebruikt als een verzamelterm voor de meest uiteenlopende exercities, die weliswaar alle een min of meer evaluatief karakter hadden, maar die lang niet allemaal voldeden aan de kenmerken van een evaluatieonderzoek zoals gedefinieerd in de woordenlijst in bijlage 3.

22 De EEN Campagne voor de Millenniumdoelen komt bij drie verschillende MFO's voor, maar telt in dit overzicht mee voor één activiteit.

Van de 31 activiteiten zijn er elf in het geheel niet op hun werking en/of effecten onderzocht. Bij vijf daarvan werd als reden opgegeven dat ze nog te kort bestonden voor zinvol resultatenonderzoek (in het algemeen waren deze in 2007 van start gegaan), of dat men er nog niet aan was toegekomen.

Naar de 20 overige activiteiten zijn dus in totaal 24 onderzoeken ingesteld. Bij acht van deze 20 draagvlakactiviteiten zijn deze onderzoeken uitgevoerd door personen die zelf voor de implementatie van de betreffende activiteit verantwoordelijk waren geweest (één activiteit werd tweemaal op die manier onderzocht).

Dergelijke exercities hebben vaak het karakter van een *evaluatieve terugblik* die sterk gericht is op het trekken van lessen voor een eventuele volgende keer. In de database zijn ze als 'interne evaluatie' of 'zelfevaluatie' aangeduid.

De resterende twaalf activiteiten zijn alleen het object geweest van extern evaluatief onderzoek, dat wil zeggen uitgevoerd door buitenstaanders in dienst van zelfstandige, vaak gespecialiseerde, onderzoeksbureaus. De organisaties die de uitvoeringsverantwoordelijkheid hadden gedragen, fungeerden in dergelijke gevallen wel zelf als opdrachtgever. Dit betekent dat zij de opdracht voor het uit te besteden onderzoek formuleerden (of in ieder geval goedkeurden), het contract voor de uitvoering met de opdrachtnemer afsloten, vaststelden of de geleverde prestatie, zoals neergelegd in het onderzoeksrapport, aan de contractueel overeengekomen eisen voldeed en ten slotte op basis van die beoordeling besloten over de uitbetaling van het afgesproken honorarium. De verhouding tussen opdrachtgever en opdrachtnemer is bij dergelijk onderzoek dus niet symmetrisch en daarom is het ook niet juist om *uitbesteed* onderzoek zonder meer gelijk te stellen met *onafhankelijk* onderzoek.

Slechts bij twee van de 31 activiteiten was sprake van een extern evaluatieonderzoek dat als volledig onafhankelijk kan worden getypeerd.²³ In beide gevallen werden deze studies opgezet en uitgevoerd door onderzoekers van een academisch instituut. In de onderstaande tabel zijn deze bevindingen met betrekking tot de verschillende typen evaluatieonderzoek samengevat.

23 De onafhankelijkheid van extern onderzoek kan ook worden vergroot, als bij evaluaties van activiteiten waarvan de uitvoering door Buitenlandse Zaken is uitbesteed aan de NCDO of een MFO, het opdrachtgeverschap voor het onderzoek in handen blijft van de begrotingsverantwoordelijke directie (DVL of DSI). Bij de onderzochte activiteiten is deze constructie niet aangetroffen, met uitzondering van een studie naar de werking van de 'front offices' van MFO's voor Particuliere Initiatieven (Blaauwberg 2006). Dit onderzoek is niet in deze bespreking opgenomen, omdat het geen resultaat- maar een procesevaluatie betrof.

Tabel 4.3 Evaluatief Onderzoek Draagvlakactiviteiten

type onderzoek	aantal activiteiten*	aantal onderzoeken	resultaatsniveau	
			output	outcome
geen	11	0	-	-
intern - zelfevaluatie	8	9	9	4
extern - in opdracht	13	13	13	4
extern - onafhankelijk	2	2	2	1

Bron: IOB database Draagvlakonderzoek.

* Het aantal activiteiten in deze kolom telt niet op tot 31, aangezien in enkele gevallen een DVA op meer dan een manier, bijvoorbeeld zowel intern als extern, is onderzocht.

De evaluatie van draagvlakactiviteiten kan zich, net als de planning ervan, richten op verschillende resultaatniveaus. Bij de activiteiten die het object zijn geweest van enige vorm van evaluatief onderzoek is in alle gevallen aandacht besteed aan de gerealiseerde output. Dat wil zeggen dat men in het algemeen het bereikte resultaat op output-niveau heeft vergeleken met de verwachte of geplande output, althans voor zover die output voldoende was gespecificeerd. Dit was meestal, zij het niet altijd het geval.

In de bijna de helft (9) van de onderzoeken is daarnaast getracht expliciet vast te stellen of er ook draagvlakeffecten waren opgetreden. Dat lukte – in de een of andere vorm – meestal, maar ook niet altijd. Van de 11 overige activiteiten is niet bekend of zij iets aan het draagvlak bij de beoogde doelgroep hebben veranderd en is dat met de gebruikte onderzoeksmethoden ook niet na te gaan.

Uit de tabel valt ten slotte af te leiden dat van alle draagvlakactiviteiten die in dit onderzoek zijn betrokken slechts in één geval onafhankelijk evaluatieonderzoek heeft plaatsgevonden, waarin naast de output ook naar de resultaten op outcome-niveau is gekeken.

In hun op praktijkervaringen gebaseerde handleiding voor resultaatgericht campagnevoeren identificeren Coe en Mayne drie belangrijke obstakels voor een systematische invulling van de monitoring & evaluatiefunctie (Coe & Mayne 2008: 13-14) gericht op het trekken van lessen en afleggen van verantwoording.

Ten eerste is er het attributieprobleem, dat het leggen van eenduidige oorzaak-gevolgrelaties vaak moeilijk en soms volstrekt onmogelijk maakt. Zo worden in opdracht van enkele organisaties periodiek landelijke draagvlakonderzoeken

gehouden. De uitvoerende onderzoeksbureaus kunnen hiertoe bijvoorbeeld in een jaarlijkse enquête onder de leden van hun panel een aantal vragen over ontwikkelingssamenwerking laten 'meelopen'. De antwoorden op deze vragen kunnen grotere of kleinere verschuivingen opleveren in wat de onderzoekers en hun opdrachtgevers hebben gezien als relevante componenten van draagvlak, bijvoorbeeld kennis, houding, gedrag (of gedragsintenties). Hierbij zijn in het vorige hoofdstuk enkele kritische kanttekeningen geplaatst. Maar ook afgezien daarvan blijft het probleem bestaan, dat veranderingen die in dergelijke onderzoeken worden geconstateerd onmogelijk tot specifieke interventies kunnen worden herleid. Deze enquêtes zijn daarmee niet te gebruiken voor de vaststelling van wat individuele activiteiten of organisaties aan draagvlakveranderingen hebben bijgedragen.

Alle draagvlakactiviteiten hebben last van het attributieprobleem, maar ze hebben dat niet allemaal in dezelfde mate. Naarmate een draagvlakimpuls krachtiger is, bestaat er minder kans dat het effect ervan overschaduwd wordt door andere invloeden die in dezelfde richting werken of teniet wordt gedaan door krachten die in tegenovergestelde richting werkzaam zijn. Daarom is het makkelijker een draagvlakeffect toe te schrijven aan zoiets als een intensieve en relatief langdurige stage-ervaring dan aan de in vergelijking daarmee vluchtige kennisneming van bijvoorbeeld een tijdschriftadvertentie. Daar staat uiteraard tegenover dat bewuste participatie aan intensieve OS-gerelateerde activiteiten een behoorlijke uitgangsmotivatie veronderstelt, hetgeen bij onderzoek naar draagvlakeffecten een selectievertekening kan opleveren: is men bijvoorbeeld sterker onder de indruk geraakt als gevolg van deelname aan een OS-activiteit, of is men juist aan die activiteit gaan meedoen omdat men zich al bij OS betrokken voelde? Zoals reeds in § 3.5 gesignaleerd, is ook in dit geval de relatie tussen interventie en het netto effect ervan dus niet probleemloos. Maar het voordeel van de meer intensieve draagvlakinterventies is wel, dat ze doorgaans op groepen van een overzichtelijke omvang zijn gericht en dat de identiteit van de groepsleden bekend is. Daardoor wordt het mogelijk bij resultaatonderzoek maatregelen te nemen om de verstoringende invloed van (zelf)selectie-effecten onder controle te houden. Van die mogelijkheid wordt overigens weinig gebruik gemaakt. Onder de geëvalueerde activiteiten in de database is zij slechts tweemaal aangetroffen.

Een tweede hindernis ontstaat doordat in de ontwerpfase van draagvlakactiviteiten lang niet altijd wordt geanticipeerd op het nut of de noodzaak van een latere resultaatmeting. Hierdoor blijven bij min of meer abstractie doelstellingen de identificatie van concrete indicatoren en eventuele nulmetingen achterwege, waardoor het achteraf moeilijk tot onmogelijk wordt aan de interventie toeschrijf-

bare effecten vast te stellen. Dat bij het ontwerpen van draagvlakactiviteiten vaak (te) weinig aandacht wordt besteed aan de toekomstige evalueerbaarheid is een probleem dat ook in dit onderzoek meer dan eens de kop opstak (zie § 4.2). Helaas is tegen de tijd dat de gevolgen ervan zichtbaar worden, de oorzaak meestal niet meer te corrigeren.

Ten slotte constateren Coe en Mayne een tekort aan capaciteit voor bezinning op het niveau van afzonderlijk activiteiten (campagnes). Als een van de oorzaken vermelden zij dat, gegeven de per definitie begrensde capaciteit van organisaties, reflectie gezien wordt als een luxe die aandacht afleidt van echte actie, die in de ogen van de direct betrokkenen vrijwel per definitie voorrang heeft. Deze visie spoot met het in hoofdstuk 3 vermelde ervaringsgegeven dat om een onderwerp op de agenda te houden, continue publiciteit noodzakelijk is.

Wat de oorzaak of combinatie van oorzaken ook is, de intensiteit en kwaliteit van de 'evaluaties' die in het kader van dit IOB-onderzoek zijn bestudeerd laten inderdaad geen hoge prioriteit zien voor de evaluatiefunctie bij de planning en uitvoering van draagvlakactiviteiten.

Indicatoren

Bij de vaststelling van de outcome van een interventie gaat het om de beantwoording van de vraag naar de mate van doeltreffendheid: In hoeverre is het doel waarvoor de activiteit werd ondernomen bereikt? Deze vraag is beter te beantwoorden naarmate het nagestreefde doel concreter was. Waar dat niet het geval is dienen indicatoren te worden geïdentificeerd die veranderingen in de mate van doelbereiking zichtbaar kunnen maken (zie hoofdstuk 3). Bij de geïnventariseerde activiteiten vielen enkele verschijnselen op die een bij uitstek nuttige rol (kunnen) spelen bij de vaststelling van draagvlakeffecten, ook als ze daar nog niet in alle gevallen voor zijn gebruikt. Een voor de weerspiegeling van draagvlakversterking zonder meer geschikte indicator is de mate waarin de doelgroep bereid is zich, door het spenderen van tijd en energie, persoonlijk in te zetten voor de betreffende goede zaak. Vandaar dat vrijwilligersinzet in dit onderzoek als een belangrijke indicator is beschouwd. Het verschijnsel wordt vooral aangetroffen bij de kleinschalige Particuliere Initiatieven, die door alle vijf particuliere organisatie worden gesubsidieerd. Persoonlijke inzet komt relatief ook veel voor bij draagvlakactiviteiten gericht op jongeren, zoals stage- en uitwisselingsprogramma's. In welke eenheden men de waarde van deze indicator uitdrukt is minder belangrijk. Voorbeelden zijn: aantallen personen, gemiddelde tijdbesteding per vrijwilliger, totale inzet

van de bereikte doelgroep enz. Ook uitermate geschikt als indicator – want SMART²⁴ – is het resultaat van fondsenwervings- en verkoopacties als die onderdeel vormen van te evalueren activiteiten. Ook dit is in allerlei eenheden uit te drukken, zoals totale opbrengst/omzet, aantallen donateurs/kopers, gemiddelde bedrag per donateur/koper, enz. Eveneens bruikbaar, maar toch op enige afstand van de twee voorgaande, is de steunbetuiging. Ook als deze een actieve vorm heeft (zelfregistratie) zijn de ermee gemoeide ‘kosten’ in termen van tijd en inspanning meestal zo gering in vergelijking met de twee vorige ‘draagvlakuitingen’ dat er niet hetzelfde gewicht aan kan worden toegekend.

Indicatoren die kwantificeerbare waarden kunnen aannemen zijn ook van belang voor de beantwoording van de doelmatigheidsvraag, al is die vraag in kosten/baten-termen in geen enkel van de onderzochte gevallen als zodanig gesteld, laat staan beantwoord. Dit is opmerkelijk, omdat het de onterechte indruk kan wekken dat het er weinig toe doet of het bereikte resultaat voor minder geld had kunnen worden gerealiseerd, respectievelijk of met het uitgegeven budget een groter of beter resultaat had kunnen worden behaald. Het kosten/baten-denken is echter, voor zover er al sprake van is, op de terreinen van draagvlakversterking en campagnevoeren nog zeer onontwikkeld (Coe & Mayne 2008: 57). Mede daardoor bestaan er ook (nog) geen standaarden waaraan de doelmatigheid van specifieke draagvlakactiviteiten kan worden afgemeten.

Bronnen en methoden

Voor de bronnen van evaluatiegegevens zijn onderzoekers meestal sterk aangewezen op project- en programma-administraties, zeker in die gevallen waarin de activiteiten zelf al voorbij zijn. Als activiteiten tijdens de uitvoering worden gevolgd of wanneer de bereikte doelgroep na afloop bekend en bereikbaar is, kan uiteraard ook deze als bron worden gebruikt, zij het dat dit vaak relatief kostbaar en/of tijdrovend is.

De toepasbaarheid van onderzoeksmethoden volgt uiteraard uit de beschikbaarheid en toegankelijkheid van de gegevensbronnen. De variatie die op dit onderdeel in de database wordt aangetroffen is niet groot. Dat kan te maken hebben met het werkterrein zelf, maar wellicht ook met het feit dat er op dit gebied (nog) geen langdurige evaluatietraditie bestaat. Gegeven het belang van de activiteiten-administratie ligt het voor de hand dat dossieronderzoek de meest gebruikte methode is. Verder wordt er uiteraard geïnterviewd, maar nog veel meer geënquête-

24 Specifiek, Meetbaar, Aanvaardbaar, Relevant en Tijdgebonden.

teerd, tegenwoordig meestal via internet. Naast de kanttekeningen die in het vorige hoofdstuk bij de betrouwbaarheid van deze onderzoeksmethode zijn geplaatst, moet worden opgemerkt dat ook de rapportage over dergelijke onderzoeken nog wel eens te wensen overlaat. Zo bleek bij de rapporten die in het kader van dit onderzoek zijn bestudeerd de methodologische transparantie en verantwoording in meer dan een geval voor verbetering vatbaar.

4.4 Conclusies

De draagvlakactiviteiten die in dit hoofdstuk werden bestudeerd vertonen een sterke variëteit aan draagvlakobjecten, doelgroepen en interventiemethoden. Niettemin is het mogelijk in de verzameling enkele patronen te ontwaren die aanleiding vormen tot de volgende conclusies.

- Het blijkt in veel van de onderzochte gevallen uiterst lastig vast te stellen wat een interventie heeft veranderd aan het draagvlak voor het object ten behoeve waarvan de activiteit is ontplooid. Een belangrijke oorzaak van dit probleem ligt in het ontwerp van draagvlakactiviteiten, waarin vaak onvoldoende nauwkeurig is gespecificeerd welk effect bij welke doelgroep precies wordt nagestreefd. In dergelijke gevallen is het achteraf vaststellen of een draagvlakresultaat is bereikt, vaak onbegonnen werk.
- De vaststelling van gerealiseerde draagvlakeffecten is overigens niet voor alle typen draagvlakactiviteiten even moeilijk. Op het belangrijke punt van de evalueerbaarheid doen zich significante verschillen voor, waarin ook wel een zekere lijn valt te ontdekken. Die komt erop neer dat draagvlakeffecten makkelijker te traceren zijn naarmate:
 - het beoogde resultaat op outcome-niveau concreter is geformuleerd;
 - de doelgroep duidelijker afgebakend en jonger is;
 - de toegediende draagvlakimpuls intenser is en langer duurt;
 - de doelgroep een duidelijker handelingsperspectief wordt geboden.

Deze combinatie van factoren blijkt vooral voor te komen bij activiteiten gericht op jongeren.

- Het feit dat voor sommige activiteiten de resultaten door middel van evaluaties makkelijker waren vast te stellen dan voor andere, betekent niet dat dat ook altijd gebeurde. Het tijdens dit onderzoek aangetroffen materiaal over

resultatenvaststelling laat geen andere conclusie toe dan dat de evaluatiepraktijk op het gebied van draagvlakversterking nog in de kinderschoenen staat. Hoewel er ook in kwantitatief opzicht ruimte is voor verbetering, zijn de kwalitatieve tekortkomingen ernstiger. Daarbij valt vooral te denken aan essentiële onderdelen als een gebrekkige of ontbrekende interventielogica, de (in)validiteit van indicatoren, de (in)transparantie van onderzoeksmethoden en de mate van onafhankelijkheid van de onderzoekers.

- Waar het meestal nog wel lukt om de directe resultaten op output-niveau in kaart te brengen, is dat bij de vaststelling van de draagvlakeffecten, dat wil zeggen de resultaten op outcome-niveau, meer uitzondering dan regel.
- In de gevallen waarin draagvlakeffecten in beeld worden gebracht, ontbreekt de relatie met de kosten van de betreffende activiteiten. Daardoor is het niet mogelijk een indruk te vormen van de doelmatigheid van het beleid.

Bijlage 1 Over IOB

Doelstellingen

De Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan de kennis over de uitvoering en effecten van het Nederlands buitenlands beleid. IOB voorziet in de behoefte aan onafhankelijke evaluatie van beleid en uitvoering ten aanzien van alle beleidsterreinen die vallen binnen de homogene groep buitenlanduitgaven (HGIS). Voorts adviseert IOB ten aanzien van de programmering en uitvoering van de evaluaties die onder verantwoordelijkheid van beleidsdirecties en ambassades worden gedaan.

De evaluaties stellen de ministers in staat aan het parlement verantwoording af te leggen over het gevoerde beleid en de besteding van middelen. Bij de uitvoering van evaluaties wordt naast verantwoording ook aandacht geschonken aan leren. Daarom wordt gestreefd naar inpassing van de resultaten van de evaluatieonderzoeken in de beleidscyclus van het ministerie van Buitenlandse Zaken. De rapporten die uit het onderzoek voortvloeien worden gebruikt als gerichte feedback om zowel beleidsintenties als uitvoering te verbeteren. Gewapend met de kennis over de resultaten van het gevoerde beleid kunnen beleidsmakers nieuwe interventies beter en doelgerichter voorbereiden.

Aanpak en methodologie

IOB beschikt over een staf van ervaren onderzoekers en een eigen budget. Bij de uitvoering van evaluaties maakt IOB gebruik van externe deskundigen met specialistische kennis van het onderwerp van onderzoek. Ten behoeve van de eigen kwaliteitsbewaking stelt IOB voorts voor elke evaluatie een referentiegroep samen waarin naast externe deskundigen ook belanghebbenden binnen het ministerie zitting hebben.

Programmering

De IOB-evaluatie-programmering maakt deel uit van het overzicht van voorgenomen evaluaties dat, gerangschikt naar beleidsartikel, is opgenomen in de Memorie van Toelichting van de Begroting van Buitenlandse Zaken.

Een organisatie in ontwikkeling

Sinds de oprichting van IOB in 1977 hebben er grote verschuivingen plaatsgevonden in aanpak, aandachtsgebieden en verantwoordelijkheden. In de eerste jaren stonden de activiteiten van IOB in het teken van separate projectevaluaties ten behoeve van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Vanaf circa 1985 werden de onderzoeken omvangrijker en omvatten sectoren, thema's of landen. Bovendien werden de rapporten van IOB aan het parlement aangeboden en daarmee openbaar. In 1996 vond een herijking van het buitenlands beleid plaats en werd het ministerie van Buitenlandse Zaken gereorganiseerd. Tijdens deze herijking, waarbij de naam van de Inspectie werd gewijzigd van IOV (Inspectie Ontwikkelingssamenwerking te Velde) in IOB, werd het werkterrein uitgebreid tot het volledige buitenlandse beleid van de Nederlandse overheid. Voorts wordt vanaf de jaren negentig samengewerkt met evaluatiediensten van andere landen, onder meer in de uitvoering van gezamenlijke evaluaties. Tenslotte streeft IOB ook op methodologisch gebied naar verbreding. Daarbij komt een groter accent te liggen op de toepassing van statistische methoden bij impactevaluatie. Met ingang van 2007 onderneemt IOB ook beleidsdoorlichtingen als een vorm van evaluatie.

Bijlage 2 Terms of Reference Draagvlakonderzoek

Aanleiding

De aanleiding voor dit onderzoek ontstond tijdens een debat op 3 juli 2008 in de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer met de minister voor Ontwikkelingssamenwerking over de toekomstige status van de Nationale Commissie voor internationale samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO). Aanleiding voor dit Algemeen Overleg was het besluit van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking om de NCDO niet onder de werking van de Kaderwet Zelfstandige Bestuursorganen (ZBO's) te brengen. De discussie bleek zich echter te concentreren op het nut en de omvang van de activiteiten ter versterking van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking en de openbare middelen die daaraan worden besteed. Daarop zegde de minister toe hiernaar een onderzoek te zullen laten uitvoeren dat zich overigens niet zou beperken tot de NCDO, maar een bredere groep actoren zou omvatten. De opdracht hiertoe werd verleend aan de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB).

Achtergrond

De instandhouding en versterking van het draagvlak voor internationale samenwerking binnen de Nederlandse samenleving vormt al tientallen jaren een expliciete en welhaast vanzelfsprekende doelstelling van het OS-beleid. Ondanks dit feit – of misschien juist (mede) als gevolg ervan – kent het begrip draagvlak geen ondubbelzinnig gedefinieerde en algemeen aanvaarde inhoud.

In de eerder dit jaar afgeronde IOB-evaluatie van het door Buitenlandse Zaken gefinancierde stage- en uitwisselingsprogramma voor jongeren Xplore bleek al hoe moeilijk het draagvlakconcept op een valide manier is te operationaliseren. En hoe lastig het vervolgens is om veranderingen die het gevolg zijn van draagvlakinspanningen op een betrouwbare manier vast te stellen.

Een recent en ambitieus initiatief om de meetbaarheid van het draagvlak voor internationale samenwerking te verbeteren, vormde in 2006 de introductie door de NCDO van het zogenaamde Draagvlakpentagram. Dit is de grafische weergave van de operationalisering van het draagvlakbegrip waarbinnen vijf categorieën worden onderscheiden (politiek draagvlak, kennis, mening, participatie en vermaatschappelijking) met in totaal vijftien indicatoren.

In het parlement vormen de uitgaven ten behoeve van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking het onderwerp van regelmatig terugkerende kamervragen. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de schriftelijke voorbereiding van de debatten over de OS-begrotingen voor 2005 en 2006. De meest recente inventarisatie van uitgaven voor draagvlakactiviteiten via diverse kanalen werd gemaakt in het kader van het bovengenoemde Algemeen Overleg over de toekomstige status van de NCDO. Dit leverde voor het begrotingsjaar 2008 de volgende – deels geschatte – bedragen op:

Geschatte uitgaven voor draagvlakactiviteiten per jaar

Kanaal	bedrag (EUR mln)
NCDO	32
MFS-organisaties (Cordaid, Hivos, ICCO en OxfamNovib)	29
Ministerie (DVL en DSI)	6,5
Totaal	67,5

Hoewel er waarschijnlijk ook buiten deze kanalen hier en daar nog OS-middelen aan draagvlakactiviteiten worden besteed, wordt met de bedragen in de tabel het gros van de uitgaven wel bestreken. Vandaar dat zij het uitgangspunt vormen voor dit onderzoek.

Evaluatiedoelstelling

Tijdens het Algemeen Overleg van 3 juli 2008 gaf de minister voor Ontwikkelingssamenwerking aan, dat de door hem beoogde en in gang gezette modernisering van de ontwikkelingssamenwerking ook een geactualiseerde visie op draagvlakversterking vergt. Hij is voornemens om met advisering door ‘een aantal wijzen’ in het voorjaar van 2009 een dergelijke visie te ontwikkelen en die vervolgens te gebruiken voor de formulering van een nieuw draagvlakbeleid.

Het onderhavige onderzoek is bedoeld om bouwstenen te leveren voor de werkzaamheden van de genoemde adviseurs en daarmee primair gericht op beleidsontwikkeling.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

Om aan dit externe gebruiksdoel te kunnen voldoen dient het onderzoek een actueel inzicht op te leveren in de aard van de belangrijkste draagvlakactiviteiten die met OS-fondsen worden gefinancierd en in de resultaten die ermee worden behaald.

Deze probleemstelling wordt geoperationaliseerd in een aantal concrete onderzoeksvragen, waarvan de beantwoording het beoogde inzicht op dient te leveren:

- 1) Welke draagvlakactiviteiten zijn in het recente verleden ondernomen? Wat hielden zij in?
- 2) Welke doelstelling(en) werden ermee nagestreefd?
- 3) Welke kosten waren met de uitgevoerde activiteiten gemoeid?
- 4) Welke resultaten zijn ermee bereikt?
- 5) Op welke manier zijn die resultaten vastgesteld?

Evaluatieobject

Voor het doel van dit onderzoek wordt een algemene definitie van draagvlak gehanteerd:

Draagvlak voor internationale samenwerking is betrokkenheid bij en steun in Nederland voor de doelen van internationale samenwerking.

Deze omschrijving is enerzijds voldoende ruim om verschillende belangen en waarden op een relatief hoog aggregatieniveau te kunnen omvatten, zoals ‘het Nederlandse OS-beleid’, ‘de Millenniumdoelstellingen’, ‘eerlijke handel’ en dergelijke. Anderzijds laat ze activiteiten buiten beschouwing die uitsluitend of vooral gericht zijn op de financiële en/of institutionele belangen van de organisatie die ze ontplooit; dergelijke activiteiten zijn weliswaar volstrekt legitiem – en voor subsidiëring onder het Medefinancieringsstelsel zelfs vereist – maar maken geen deel uit van het object van dit onderzoek.

Zowel in de theorie als in de praktijk worden binnen het draagvlakbegrip verschillende dimensies onderscheiden (zoals bijvoorbeeld in het draagvlakpentagram). Voor zover de bovengenoemde organisaties een andere invulling van het concept

hanteren, zal getracht worden dit in het onderzoek zichtbaar te maken. Daarmee krijgt de studie voor een deel een inventariserend karakter.

Zoals uit de vraagstelling valt op te maken, richt het onderzoek zich overigens eerst op de activiteiten die worden ondernomen om het draagvlak in Nederland te versterken om vervolgens te bezien welke gevolgen die inspanningen hebben gehad voor de verbreding en/of verdieping van het draagvlak.

Verder beperkt de aandacht zich, in overeenstemming met het IOB-mandaat, tot de draagvlakversterkende activiteiten die, geheel of gedeeltelijk, met OS-middelen worden gefinancierd, dus afkomstig uit BZ-subsidieregelingen.

Aard en inhoud van individuele activiteiten op het gebied van bewustwording en draagvlakversterking verdragen zich slecht met graven in een verleden. Daarom zal het onderzoek zich concentreren op recente interventies. Die moeten dan natuurlijk wel zo volledig zijn uitgevoerd en afgerond, dat zij het beoogde draagvlakeffect hebben kunnen veroorzaken. Deze twee overwegingen resulteren in de afbakening van het onderzoek tot activiteiten uit het meest recente afgesloten begrotingsjaar: 2007.

Methoden & bronnen

Draagvlakinterventies zijn geen activiteiten die met terugwerkende kracht op hun effecten kunnen worden onderzocht en beoordeeld. In het ideale geval dient dat te gebeuren gelijktijdig met de uitvoering van die activiteiten, of nauwkeuriger gezegd: direct *ervóór* en *erna*. De onderzoeksvraag die aan deze studie ten grondslag ligt en de hoeveelheid tijd die beschikbaar is om haar te beantwoorden, bieden echter onvoldoende ruimte voor een ideale aanpak.

Vandaar dat zal moeten worden volstaan met het exploreren en exploiteren van bestaand materiaal over recente draagvlakactiviteiten. Daar er geen gelegenheid is geweest om voorafgaand aan de opstelling van deze Terms of Reference *vóór* onderzoek bij de betrokken interne en externe instanties uit te voeren, is momenteel niet bekend hoeveel (secundair) materiaal over de te inventariseren draagvlakactiviteiten bestaat en hoe toegankelijk en bruikbaar dat is.

Om dezelfde reden valt over de te hanteren onderzoeksmethoden in dit stadium niet meer te zeggen dan dat deze zeer waarschijnlijk dossieronderzoek en interviews met respondenten en informanten en literatuurstudie zullen omvatten.

Organisatie & planning

De verantwoordelijkheid voor het ontwerp en de uitvoering van deze studie berust bij de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie. Deze Terms of Reference zijn dan ook opgesteld en na becommentariëring door de minister vastgesteld door IOB.

Het onderzoek wordt door IOB uitgevoerd. Door de leiding van de Inspectie worden twee niet bij het onderzoek betrokken inspecteurs aangewezen als meelezers. Verder wordt er onder voorzitterschap van de inspectieleiding een referentiegroep geformeerd, bestaande uit interne en externe betrokkenen en deskundigen. Deze referentiegroep zal tijdens de uitvoering van de evaluatie in de gelegenheid worden gesteld schriftelijk te reageren op relevante conceptteksten.

Een gedetailleerde tijdsplanning is gegeven de hiervoor genoemde onzekerheden op dit moment niet te maken. Naar verwachting zal het hele onderzoek vanaf de start circa zes maanden in beslag nemen. De eerste fase zal bestaan uit de verzameling van gegevens bij de genoemde actoren aan de hand van de onderzoeksvraagstelling. Het resultaat van deze fase zal in de loop van december 2008 beschikbaar zijn.

16 oktober 2008

Bijlage 3 Woordenlijst

activiteit

Het mobiliseren en transformeren van input(s), zoals ideeën, fondsen en expertise in specifieke output(s).

doelmatigheid

Een beoordelingscriterium voor de verhouding tussen input(s) en output(s) of, zo men wil, tussen kosten en (directe) baten.

doeltreffendheid

Een beoordelingscriterium voor de mate waarin de beoogde doelstellingen van een interventie worden gerealiseerd en dus in hoeverre de geproduceerde output(s) leiden tot geplande outcome(s).

evalueerbaarheid

De mate waarin een activiteit of interventie op een geloofwaardige en betrouwbare manier kan worden geëvalueerd, hetgeen met name afhangt van een adequate definiëring van de beoogde doelstellingen en de verifieerbaarheid van de behaalde resultaten.

evaluatie

De systematische en objectieve beoordeling van een lopende of voltooide activiteit, haar ontwerp, uitvoering en resultaten met als doel de relevantie, doeltreffendheid en doelmatigheid ervan te bepalen, opdat over de uitkomsten verantwoording kan worden afgelegd en uit de resultaten lessen kunnen worden getrokken ten behoeve van toekomstige besluitvorming.

indicator

Een variabele waarmee op concrete, eenvoudige en betrouwbare wijze de mate waarin een beoogde verandering – bijvoorbeeld de realisatie van een abstracte doelstelling als draagvlakversterking – objectief, dat wil zeggen onafhankelijk van

de waarnemer, zichtbaar kan worden gemaakt; in dit onderzoek is aan indicatoren van draagvlakresultaten op outcome-niveau de eis gesteld dat ze betrekking moesten hebben op relevante en registreerbare gedragsuitingen.

input(s)

De financiële, menselijke en materiële hulpbronnen die worden gebruikt voor een interventie.

output(s)

De directe producten en diensten die het resultaat vormen van een activiteit, zoals een publiciteitscampagne, een festival, een (studenten)uitwisseling, een lespakket, enz.

outcome(s)

Het (maatschappelijk) effect dat het gevolg is van de geproduceerde output, bijvoorbeeld het draagvlakeffect dat een interventie bij een doelgroep teweegbrengt.

relevantie

Het belang van de doelstellingen van een interventie voor de zaak of perso(o)n(en) waarvoor of voor wie deze wordt gepleegd; in dit onderzoek dus het nut dat toegenomen steun als resultaat van een draagvlakactiviteit heeft voor het draagvlakobject.

resultaat

Verzamelterm voor gevolgen en effecten op alle niveaus van een doel-middelenhiërarchie, met name output(s) en outcome(s).

Bijlage 4 Literatuur en documentatie

Anker Solutions. (2004). *Ontwikkelingssamenwerking Nieuwe Stijl: Van Holadisee hier is de portemonnee naar een moderne cultuur van openheid en afrekenbaarheid*. Amsterdam: NCDO.

B&A. (1992). *Impactstudie Nationale Commissie Voorlichting en Bewustwording Ontwikkelingssamenwerking* (uitgevoerd in opdracht van de Commissie Geurtsen). Den Haag: B&A Groep Beleidsonderzoek & -Advies BV.

Bakhuizen, K & Kamara, S. (2008). *Evaluation of Private Initiatives in Ghana*. Crossroads Consultancy.

Beerends, H. & Broere, M. (2004). *De bewogen beweging: Een halve eeuw mondiale solidariteit*. Amsterdam: KIT Publishers.

Blaauwberg. (2006). *Tussen 'leuk meegenomen en echt meedoen' – Evaluatie van de front offices voor particuliere projectaanvragers in de ontwikkelingssamenwerking*. Leiden: Blaauwberg.

Blokhuis, L. (2004). *Draagvlakversterking door het uitzenden van jongeren. Een onderzoek onder jongeren uitgezonden via ICCO-Psa*. Nijmegen: CIDIN, Radboud Universiteit.

Bosmans, M. (2008). *Support or Incorporation: The Relationship between Nongovernmental Development Organisations and Private Initiatives*. Nijmegen: CIDIN, Radboud Universiteit.

Bouzouba, H & Brok, M. (2005). *Particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking*. Nijmegen: CIDIN, Radboud Universiteit.

Coe, J. & Mayne, R. (2008). *Is your campaign making a difference?* London: National Council for Voluntary Organisations.

Commissie Draagvlak en Effectiviteit Ontwikkelingssamenwerking. (2006). *Vertrouwen in een kwetsbare sector?* In opdracht van KIT, ICCO en SNV.

Context, international cooperation. 2003–2008. Verslagen Masterclass *Draagvlakversterking Lectures* Jaargangen 2003–2004, 2004–2005, 2005–2006, 2006–2007 en 2007–2008.
beschikbaar via <http://www.contextmasterclass.nl> > Lectures en werkateliers >> Verslagen

Development Assistance Committee. (2002). *Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management*. Paris: OECD.

Deuss, M., Eerdewijk, A. van & Westeneng, J. (2008). *Hoofd, handen en hart in beweging: Een studie naar het effect op draagvlak en de uitvoering van het Edukans Going Global programma*. Nijmegen: CIDIN, Radboud Universiteit.

Develtere, P. (2003). *Het draagvlak voor duurzame ontwikkeling: Wat het is en zou kunnen zijn*. Antwerpen: De Boeck.

Develtere P. & Pollet, I. (2004^a). *Draagvlak ontwikkelingssamenwerking in Vlaanderen: resultaten van de enquête in 2003*. Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA).

Develtere P. & Pollet, I. (2004^b). *Draagvlak ontwikkelingssamenwerking in Vlaanderen: resultaten van de enquête in 2004*. Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA).

ECDO. (2004). *'Change-agents' voor het leven: Kansen voor internationale uitwisseling als methodiek*. Amsterdam: UvA.

ECDPM. (1999). *Draagvlak in Ontwikkeling – Een verkennend onderzoek naar 'nieuwe actoren' die het draagvlak voor internationale samenwerking in de Nederlandse samenleving kunnen versterken*. Maastricht: ECDPM.

Ergo. (2008^a). *Effectmeting documentaire 'Het Blauwe Goud' (tussentijdse rapportage)*. Amsterdam: Ergo: bureau voor markt- en beleidsonderzoek.

Ergo. (2008^b). *Effectmeting documentaire 'Warzone Kameroen' (tussentijdse rapportage)*. Amsterdam: Ergo: bureau voor markt- en beleidsonderzoek.

Ernst & Young. (2007). *Ex-post evaluation van het programma JEUGD in Nederland*. Den Haag: Ernst & Young.

Europese Commissie. (2007). *Europeans and Development Aid, Special Eurobarometer*. Brussel.

Evaluatiegroep Overheid en Bedrijf BV. (2005). *Evaluatie van het programma 'Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten' (KPA) 2003 – 2006*. Utrecht: Evaluatiegroep Overheid en Bedrijf BV.

Ferro Markt- en Communicatieonderzoek. (2003). *Inzicht in het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking – Uitkomsten van een RatioMotieScan*. Amsterdam: Ferro.

Foy, C. & Helmich, H. (1994). *Public Support for International Development*. Paris: OECD Development Centre.

Foy, C. & Helmich, H. (1996). *Public Support for International Development*. Paris: OECD Development Centre.

Fowler, A. (2000). *Civil Society, NGO's and social development: changing the rules of the game*. Geneva: UNRISD (occasional paper No. 1).

Fransman, J. & Solognac Lecomte, H-B. (2005). *Mobilising Public Opinion Against Global Poverty*, Policy Insights paper. Paris: OECD Development Centre.

Gastel, M., Huis in 't Veld, L., Nannen, I., Putten, L. van der & Westeneng, J. (2005). *Grensverleggende jongeren: Je bent jong en je doet wat!* (bachelorscriptie). Nijmegen: CIDIN, Radboud Universiteit.

Groot, G. de & Berg, M.M. van den. (2002). *Draagvlak door Mundial?* Tilburg: Instituut voor Ontwikkelingsvraagstukken.

Hart, M. (2005). *Ontwikkeling in beeld: Kwalitatief onderzoek naar mogelijkheden tot draagvlakversterking voor ontwikkelingssamenwerking via de media* (scriptie). Utrecht: Universiteit Utrecht.

Hemmer, J & Oosten, E. (2006). *In het programma of in de bureaula? Het politieke lot van rapporten over ontwikkelingssamenwerking* (bachelorscriptie). Nijmegen: CIDIN, Radboud Universiteit.

Hidde Donker, T & Spronk, A. (2006). *Politiek Draagvlak ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking* (scriptie). Nijmegen: CIDIN, Radboud Universiteit.

IBT Marktonderzoek. (2007). *Festival Mundial Bezoekersonderzoek 2007*. Amsterdam: IBT.

Interview NSS. (2007). *Ontwikkelingssamenwerking en het nieuwe kabinet – Nederlanders over de minister, het regeerakkoord en de millenniumdoelen*. Amsterdam: Synovate.

IOB. (2008). *Xplore-programma*. Den Haag: IOB.

IOV. (1990). *Centra voor Ontwikkelingssamenwerking*. Den Haag: IOV.

Kam, R. van der. (2004). *Uitzending, de ervaring van je leven?* Utrecht: Universiteit Utrecht.

Man, R. & Hemert, M. van. (2006). *Motivatie en geefgedrag: kleinschalige particuliere initiatieven in de goede doelen branche*. Haarlem: Delphi Fondsen- en ledenwerving.

Mc Donnell, I., Solignac Lecomte, H-B & Wegimont, L. (eds). (2003). *Public Opinion and the Fight Against Poverty*, Development Centre studies. Paris: OECD Development Centre and North-South Centre.

Mc Donnell, I. & Solignac Lecomte, H-B. (2005). *MDGs, Taxpayers and Aid Effectiveness*, Policy Insights paper No. 13. Paris: OECD Development Centre.

MDF. (2005). *Evaluatie Rapport programma Voorlichting en Meningsvorming Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (VMDO) van de NCDO*. Ede: MDF Training & Consultancy BV.

Meijer, M.M., Bekkers, R. en Schuyt, Th.N.M. (2005). *Tsunami en internationale hulp: de gevers in kaart gebracht*. Amsterdam: Werkgroep Filantropie, Vrije Universiteit.

Meijer, M.M. (2006). *Ontwikkelingssamenwerking en het Verkiezingsprogramma van 2007*. Amsterdam: Werkgroep Filantropie, Vrije Universiteit.

- Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2003). Beleidsnotitie 'Aan elkaar verplicht, Ontwikkelingssamenwerking op weg naar 2015'. Kamerstuk TK: 2003-2004, 29 234, nr. 1. Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2005). *Beleidskader Medefinancieringsstelsel (MFS) 2007-2010*. Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- Modderman, V. & Reints, A. (2007). *Een evaluatieonderzoek naar de effectiviteit, de waardering en het gebruik van het digitale lespakket 'Buzz the world' van Cordaid*. Utrecht: Centrum voor Leermiddelen.
- Motivaction. (1996?). *Mentality: waarden- en leefstijlonderzoek*. Amsterdam: Motivaction.
- Motivaction. (2005). *Kijk op duurzame ontwikkeling en internationale samenwerking: NCDO-participatie Mentality-meting 2004*. Amsterdam: Motivaction.
- Motivaction. (2006). *Ontwikkelingen in de wereld en het buitenlandbeleid: NCDO-participatie Mentality-meting 2005*. Amsterdam: Motivaction.
- Motivaction. (2006). *Barometer Internationale Samenwerking 2006: Trends en ontwikkelingen*. Amsterdam: Motivaction.
- Motivaction. (2007). *Barometer Internationale Samenwerking 2007: Trends en ontwikkelingen, NCDO rapportage*. Amsterdam.
- Motivaction. (2007). *Wereldburgerschap: NCDO*. Amsterdam: Motivaction.
- NCDO. (2002). 'Maatschappelijk Draagvlak Ontwikkelingssamenwerking 2002' Amsterdam; ibt Marktonderzoek.
- NCDO. (2005). *Millennium Ontwikkelings Doelstellingen van de Verenigde Naties – Bekendheid en houding van het publiek in Nederland*. Amsterdam: ibt Marktonderzoek.
- NCDO. (2006^a). *Beleidskader 2007–2010*. Amsterdam: NCDO.
- NCDO. (2006^b). *Jaarverslag 2005*. Amsterdam: NCDO.
- NCDO. (2007^a). *Jaarverslag 2006*. Amsterdam: NCDO.

NCDO. (2007^b). *Draagvlakpentagram Nulmeting 2006*. Amsterdam: NCDO.

NCDO. (2008). *Jaarverslag 2007*. Amsterdam: NCDO.

OECD. (2008). *The Fallout from the Financial Crisis (5): The End of Public Support for Development Aid?* (Policy Insight No. 87). Paris: OECD – Development Centre.

Olsen, G. R. (2000). *Public Opinion and Development Aid: Is there a Link?* Copenhagen: Centre for development Research - Working Paper 00.9.

Otter, M. (2003). 'Domestic public support for foreign aid: does it matter?' in *Third World Quarterly*, 24(1), 115-125.

Riddell, R. (2005). Presentatie voor de jaarlijkse vergadering van het Informele Netwerk van DAC Hoofden van Informatie/Communicatie.

Scheunpflug, A. & Mc Donnell, I. (2008). *Building Public Awareness of Development: Communicators, Educators and Evaluation*, Policy Brief No. 35. Paris: OECD Development Centre.

Schulpen, L. (2007). *Development in the 'Africa for beginners', Dutch Private Initiatives in Ghana and Malawi*. Nijmegen: CIDIN, Radboud Universiteit.

Schuyt, Th.N.M. e.a. (red.). (2007). *Geven in Nederland: Giften, legaten, sponsoring en vrijwilligerswerk*. Den Haag: Reed Business.

Seijsener, M & Wout, P. van 't. (2006). *Inventarisatie 'Jongeren na terugkeer': Onderzoek naar de persoonlijke en professionele wegen van jongeren na hun uitzending via het PSO Jongeren Programma in 2001/2002*. Amstelveen: PW Consult, HRM support.

Smillie, I. (1999). 'Public Support and the Politics of Aid' in *The Society for International Development* 42 (3), 71-76.

Smillie, I. & Helmich, H. (1998). *Public Attitudes and International Development Co-operation*. Paris: OECD Development Centre.

Sociaal Cultureel Planbureau. (2009). *Continu Onderzoek Burgerperspectieven: Kwartaalbericht 2008|4*. Den Haag: SCP.

Speelman, C. (2006). *Werkt Xplore? Onderzoek naar het effect van Xplore op het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in Nederland* (afstudeerscriptie). Utrecht: NIZW International Centre.

TNS NIPO. (2007). *Beleidseffect en -evaluatie Oxfam Novib: Onderzoek onder de Nederlandse bevolking*. Amsterdam: TNS NIPO.

TNS NIPO. (2008). *Beleidseffect en -evaluatie Oxfam Novib 2008: Onderzoek onder de Nederlandse bevolking*. Amsterdam: TNS NIPO.

Tijkotte, E. (2007). *Is Ervaring Openbaring? Een onderzoek naar het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking onder jongeren en de invloed van het verblijf in een ontwikkelingsland* (afstudeerscriptie). Nijmegen: Radboud Universiteit.

Valk, H. (2005). *De Tsunami: unieke ramp, uniek draagvlak?* Nijmegen: Radboud Universiteit.

Velden, F. van der. (2005). *Inventarisatie draagvlakversterking voor internationale samenwerking in Nederland*. Soesterberg: Context International Cooperation

Velden, F. van der (red.). (2007). *Wereldburgerschap. Handreiking voor vergroting van betrokkenheid bij mondiale vraagstukken*. Assen: Van Gorcum.

Veldkamp. (2008). *Het buitenlandbeleid van Nederland: Beleving, prioriteiten en tevredenheid*. Amsterdam: Veldkamp

Velthuis, O. (2007). *Pionieren in de marge is zinloos. Interview met N. Roozen, directeur Solidaridad*. Volkskrant 27 oktober.

Voorstrategie. (2005). *Draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking binnen Nederland en de rol van NCDO*. (onderzoek ter voorbereiding van het NCDO Bedrijfsplan 2007-2010)

Vossen, M. (2008). *Eerste hulp bij ontwikkelingswerk*. Tilburg: Het Wereldpodium.

Walle, N. van de. (2005). *Politiek en internationale samenwerking*. Groningen: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen.

Walle, N. van de. (2006). *Van Theorie tot Politiek: over de politieke vertaling van ontwikkelingstheorieën door Nederlandse politieke partijen in de jaren 1989-2003* (afstudeerscriptie). Groningen.

Parlementaire documentatie

- schriftelijke voorbereiding van de begrotingsbehandeling 1992
22 300 V, nrs. 10 en 18
- motie voor impactstudie naar effectiviteit van de NCO
22 300 V, nr. 30
- reactie op 'Ontwikkelingssamenwerking nieuwe stijl'
29 800 V, nr. 112
- schriftelijke voorbereiding behandeling HGIS-nota 2005
29 803, nr. 3
- kerntaak NCDO
30 300 V, nr. 137
- overzicht draagvlakuitgaven 2006
30 300 V, nr. 19
- investeren in draagvlak nuttig & noodzakelijk en 't werkt
30 300 V, nr. 19
- onafhankelijkheid draagvlakonderzoek
30 300 V, nr. 19
- idem
31 031 V, nr. 5
- onderscheid DVA – voorlichting
30 548, nr. 3
- schriftelijke voorbereiding van de begrotingsbehandeling 2009
31 700 V, nrs. 14

Archiefdossiers

- dvl/co / commissie draagvlak / codo
ISN/Record nummer 720080
- dvl/pu / codo 1 draagvlak / deel 1
ISN/Record nummer 454/07/17517
- dvl/pu / codo 1 draagvlak / deel 2
ISN/Record nummer 454/07/17518
- dvl/pu / codo 2 draagvlak / deel 0
ISN/Record nummer 454/07/17534
- dvl/is / ncdo / beleids- & subsidiekader / deel 1
ISN/Record nummer 475/08/22817

- dvl/is / ncdo / beleids- & subsidiekader / deel 2
ISN/Record nummer 475/08/43404
- dvl/is / ncdo & draagvlak (kenniscentrum) / onderzoek / deel 1
ISN/Record nummer 475/06/905051
- dvl/is / ncdo & draagvlak (kenniscentrum) / onderzoek / deel 2
ISN/Record nummer 475/08/25270
- dvl/is / ncdo & draagvlak (kenniscentrum) / onderzoek / deel 3
ISN/Record nummer 475/08/25271
- dvl/is / ncdo & draagvlak (kenniscentrum) / onderzoek / deel 4
ISN/Record nummer 475/08/25272

Bijlage 5 Respondenten

Cordaid

R. Rutten © ®

H. Verbeem

J. van Zijl

Beleidsmedewerker Evaluaties

Marketing Manager

Hoofd Cordaid Nederland

DVL/IS (Buitenlandse Zaken)

A. Holleman

F. Kemperman

R. Wijnstra © ®

Senior Beleidsmedewerker

Hoofd Cluster Internationale Samenwerking

Senior Communicatieadviseur

Hivos

K. Chambille

K. Haanraads © ®

M-A. Fenger

M. van Leeuwen

Evaluatie Manager

Hoofd Bureau Externe Relaties

Coördinator Communicatie &

Draagvlakversterking

Programma Medewerker Draagvlakversterking

ICCO

D. de Groot © ®

Coördinator PME Unit

NCDO

H. Ariëns

A. Bosboom

G. Dokter

E. Dijk

A. Eimers

K. el Hamdaoui

M. de Jager ©

A. Kanis ®

Hoofdredacteur *Internationale Samenwerking*

Projectmedewerker

Projectmedewerker

Programmaleider Politiek

Hoofd Strategie Programma's Ondersteuning

Participatie

Programmamedewerker

Programmamedewerker M&E

Hoofd Kenniscentrum

J. Meuffels
K. Postma
A. Roerink
E. Rootmensen
L. van Rhijn
C. Veldhuizen
I. van Woudenberg

Zakelijk Directeur
Programmamedewerker
Adviseur Internationaal
Programmamedewerker
Programmamedewerker
Programmamedewerker
Hoofd Communicatie

OxfamNovib

M. Maassen ®
B. Monnens
W. Stoffers
K. Tinnemans ©

Directeur Campagnes a.i.
Coördinator Team Actie
Coördinator Team Linkis
Advisor Quality & Control

© = contactpersoon

® = lid referentiegroep

Bijlage 6 Vragenlijst draagvlakactiviteiten

Voor de uitvoering van het draagvlakonderzoek zoals beschreven in de Terms of Reference dient een beperkt aantal feitelijke gegevens te worden geïnventariseerd bij de belangrijkste actoren op het gebied van draagvlakversterking voor IS/OS. Deze gegevens hebben betrekking op de draagvlakversterkende activiteiten die gedurende het begrotingsjaar 2007 zijn uitgevoerd en waarvan de uitgaven geheel of gedeeltelijk zijn gefinancierd met fondsen afkomstig uit de OS-begroting van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Het verzoek aan de geadresseerde instanties luidt om de onderstaande vragen op korte termijn zo volledig mogelijk *schriftelijk* te beantwoorden als voorbereiding op een meer uitvoerige *mondelijke* consultatie over gevoerd draagvlakbeleid en de ontplooiende activiteiten.

- 1 **Welke draagvlakactiviteiten werden in 2007 ondernomen?**
 - 1.1 Wat hielden deze in?
 - 1.2 Welke partijen waren bij de opzet en uitvoering ervan actief betrokken?

- 2 **Welke doelstelling(en) werden ermee nagestreefd?**
 - 2.1 Welke veranderingen beoogde uw organisatie te bereiken?
 - 2.2 Bij welke doelgroep(en)?

- 3 **Welke kosten waren met de uitgevoerde activiteiten gemoeid?**
 - 3.1 Hoeveel daarvan was (direct of indirect) afkomstig uit de OS-begroting?
 - 3.2 Namen andere partijen aan de financiering van de activiteiten deel?
 - 3.3 Zo ja, welke partijen en voor welke bedragen?

- 4 Welke draagvlakresultaten zijn met de uitgevoerde activiteiten bereikt?
 - 4.1 Hebben die resultaten betrekking op *verbreding*: uitbreiding met nieuw draagvlak?
 - 4.2 Of *verdieping*: intensivering van reeds bestaand draagvlak?

- 5 Op welke manier zijn deze resultaten vastgesteld?
 - 5.1 Zijn daartoe evaluaties uitgevoerd?
 - 5.2 Welke onderzoeksmethoden werden daarbij gehanteerd?
 - 5.3 Welke indicatoren en gegevensbronnen zijn gebruikt?

- 6 Als uw organisatie een ander concept van draagvlak hanteert dan het begrip zoals weergegeven in de ToR²⁵ voor dit onderzoek, hoe luidt dat dan?

Evenals in de ToR wordt bij deze inventarisatie benadrukt dat het bij dit onderzoek niet gaat om activiteiten die gericht zijn op (het aantonen van) de verankering van de betreffende organisatie in de Nederlandse samenleving of haar vermogen om via fondsenwerving eigen middelen te genereren (zoals vereist onder het MFS). Het in dit onderzoek bedoelde draagvlak beperkt zich tot algemene doelen die het eigen financiële of institutionele belang van de individuele organisatie overstijgen.

25 Draagvlak voor internationale samenwerking is betrokkenheid bij en steun in Nederland voor de doelen van internationale samenwerking

Bijlage 7 Database draagvlak-activiteiten

ID	1
organisatie naam	NCDO
beschrijving	Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten (KPA) programma voor versterking van het draagvlak voor internationale samenwerking binnen de Nederlandse samenleving via de subsidiëring van kleinschalige particuliere initiatieven in ontwikkelingslanden
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	geen
os-fondsen	EUR 6.094.766
doelgroepen	1) traditionele en moderne burgerij, postmaterialisten 2) nieuwe conservatieven en opwaarts mobilen
beoogde output	bereik doelgroep 1: 300.000 personen en doelgroep 2: 50.000 personen; 370 ondersteunde projecten
beoogde outcome	verdieping en verbreding van NL draagvlak voor IS
bereikte output	365 goedgekeurde projecten; bereik via voorlichtingsactiviteiten ca. 210.000 personen
bereikte outcome	draagvlakverdieping via ca. 300.000 uur vrijwilligersinzet door initiatiefnemers; draagvlakverbreding via inzameling ca. EUR 5 mln eigen middelen bij achterban
evaluaties	externe evaluatie 2006 door Evaluatiegroep in opdracht van NCDO
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	opbrengst fondsenwerving; aantal bereikte donateurs; omvang vrijwilligersinzet
gegevensbronnen	projectdossiers en -eindverslagen; NCDO registratiesysteem
onderzoeksmethoden	dossieronderzoek; enquêtes

ID**2**

organisatie naam beschrijving	NCDO Building Bridges subprogramma (van KPA) voor versterking van het draagvlak voor internationale samenwerking binnen de Nederlandse samenleving onder migranten en jongeren via de subsidiëring van kleinschalige particuliere initiatieven in ontwikkelingslanden
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	geen
os-fondsen	EUR 727.697
doelgroepen	opwaarts mobilen: migrantengroepen en jongeren
beoogde output	50 ondersteunde projecten
beoogde outcome	verdieping en verbreding van draagvlak voor IS onder migranten en jongeren in Nederland
bereikte output	36 goedgekeurde projecten, waarvan 21 van migrantenorganisaties en 15 van jongerengroepen
bereikte outcome	draagvlakverdieping via ca. 30.000 uur vrijwilligersinzet door initiatiefnemers; draagvlakverbreding via inzameling ca. EUR 7 ton aan eigen middelen bij achterban
evaluaties	geen tot nu toe: subprogramma bestaat nog te kort, pas in 2007 gestart
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	opbrengst fondsenwerving; omvang vrijwilligersinzet
gegevensbronnen	projectdossiers en -eindverslagen; NCDO registratiesysteem
onderzoeksmethoden	dossieronderzoek

ID	3
organisatie naam beschrijving	NCDO Activiteiten voor Regionaal Draagvlak (ARD) subsidieprogramma voor regionale organisaties (COSsen – ‘antennes’) om op lokaal en regionaal niveau bij te dragen aan behoud en versterking van het draagvlak voor IS en duurzame ontwikkeling
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	COSsen
os-fondsen	EUR 2.467.191
doelgroepen	algemeen publiek, waaronder de nog niet geïnformeerde en/of betrokken groepen (moderne burgers, opwaarts mobilen en nieuwe conservatieven)
beoogde output	voorlichting 400.000 burgers; regionale media-aandacht voor IS; jaarlijks publieksevenement per regio; inhoudelijke ondersteuning 500 PI's; voorlichting 300 ondernemers / bedrijven; bijeenkomsten voor 300 lokale overheidsvertegenwoordigers in IS-kader
beoogde outcome	kennisvergroting, meningsvorming en participatie van burgers (als manifestaties van draagvlak)
bereikte output	direct bereik 179.500 personen, indirect ca. 1,5 mln; 24 publieksevenementen; 585 PI's ondersteund; 1.200 ondernemers / bedrijven voorgelicht; bijeenkomsten met 1.500 lokale overheidsvertegenwoordigers
bereikte outcome	goedkeuring ca. 20 KPA-aanvragen dankzij COS-advisering
evaluaties	geen, programma gestart in 2007
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	toename gehonoreerde KPA-aanvragen
gegevensbronnen	
onderzoeksmethoden	

ID	4
organisatie naam	NCDO Programma Resultaten Ontwikkelingssamenwerking (PRO)
beschrijving	subsidieprogramma (tot max. 80% of EUR 150.000) voor grote(re) landelijke publieksvoorlichtingsprojecten over (resultaten van) internationale samenwerking tussen Nederland en een ontwikkelingsland of over het leven van mensen in een ontwikkelingsland
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	geen
os-fondsen	EUR 2.597.634
doelgroepen	algemeen publiek (alle Mentality milieus)
beoogde output	40 projectsubsiëringen (min. 10% van allochtonen) van gemiddeld EUR 60.000, totaal dus EUR 2,4 mln; bereik 2 mln burgers uit alle Mentality milieus
beoogde outcome	verbreding en verdieping van draagvlak voor IS in Nederland
bereikte output	81 subsidietoekenningen (9% van allochtonen); berekend bereik (in contactmomenten) 11,4 mln
bereikte outcome evaluaties	externe effectmetingen 2 documentaires door bureau ERGO, opdrachtgever NCDO
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	
gegevensbronnen	
onderzoeksmethoden	

ID	5
organisatie naam	NCDO Round Table of Worldconnectors for People and the Planet
beschrijving	in 4 Ronde Tafel-bijeenkomsten per jaar analyseert een selecte groep geëngageerde prominenten actuele sectoroverstijgende thema's om met aldus ontwikkelde inzichten het maatschappelijk debat over IS te inspireren o.a. via de eigen netwerken
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	SID; DPRN
os-fondsen	EUR 200.645
doelgroepen	hele Nederlandse samenleving
beoogde output	4 Ronde Tafel-bijeenkomsten; 4 publieksoptredens; 4 artikelen in de media
beoogde outcome	relevante reacties op door Worldconnectors aangedragen voorstellen en inzichten
bereikte output	6 Ronde Tafel-bijeenkomsten; 4 publieksoptredens; 16 geplaatste artikelen van Worldconnectors; 2 radio-, 1 TV-uitzending; totaal bereik ruim 800.000 personen
bereikte outcome evaluaties	zelfevaluatie door Stuurgroep Worldconnectors 2007; Kobalt-onderzoek naar bereik 2007
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	
gegevensbronnen	
onderzoeksmethoden	

ID	6
organisatie naam beschrijving	NCDO De Derde Kamer (DDK) burgerplatform van 120 leden uit NL en 30 uit ontwikkelingslanden voor meningsvorming en formulering van voorstellen op OS-gebied om zo maatschappelijk draagvlak zichtbaar te maken voor politici en daarmee het politieke draagvlak voor IS te versterken
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	
os-fondsen	EUR 492.000
doelgroepen	Nederlandse politici; algemeen publiek
beoogde output	ontwikkeling beleidsvoorstellen en bespreking met NL politici; eigen website, media-aandacht in geschreven pers en op RTV; organisatie van lokale IS-activiteiten
beoogde outcome	
bereikte output	14 concrete beleidsvoorstellen door DDK aangenomen; 36 contacten met 19 politici; publiek bereik 4,7 mln contacten; 45 lokale activiteiten georganiseerd; nieuwsbrief 4.000 abonnees
bereikte outcome	
evaluaties	externe evaluatie door Research voor Beleid, opdrachtgever NCDO
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	kamervragen; overname beleidsvoorstellen door regering, parlement of maatschappelijke organisaties
gegevensbronnen	
onderzoeksmethoden	

ID	7
organisatie naam beschrijving	NCDO Business in Development Seminars (BiD) seminars gericht op Nederlandse bedrijven, ondernemers en investeerders om hen via contacten met startende ondernemers in ontwikkelingslanden en door aansprekende projecten zichtbaar te maken, actief te betrekken bij marktgerichte armoedebestrijding
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	SER Utrecht; SNS Reaal; AT@Work
os-fondsen	EUR 19.345
doelgroepen	bedrijven, ondernemers en investeerders uit mentaliteitsmilieu-segmenten postmaterialisten, kosmopolieten en nieuwe conservatieven
beoogde output	4 sectorale of regionale BiD-seminars; actief bereik 50-100 deelnemers per seminar; mediabereik 7.000
beoogde outcome	draagvlakverbreding: bewustwording van rol NL bedrijven/ ondernemers in ontwikkelingslanden
bereikte output	3 sectorale en 1 thematisch BiD-seminar; 1 debatseminar; actief bereik 345 deelnemers, waarvan 50% uit bedrijfsleven; mediabereik 60.000
bereikte outcome	
evaluaties	geen tot nu toe: programma bestaat nog te kort
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	177 aanmeldingen voor BiD nieuwsbrief; voortgezette zakencontacten; investeringen enz.
gegevensbronnen	partners; ex-deelnemers
onderzoeksmethoden	

ID	8
organisatie naam beschrijving	NCDO Goed Bezig Campagne massamediale publiekscampagne om de bekendheid met de Millenniumdoelen, speciaal de terugdringing van de moedersterfte (no. 5), te bevorderen, het besef van urgentie m.b.t. de realisatie te versterken en de kennis van handelingsperspectieven te vergroten
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	geen
os-fondsen	EUR 705.103
doelgroepen	mentaliteitsmilieus opwaarts mobiele en postmoderne hedonisten van 20-49 jaar
beoogde output	2 TV- en 2 radiocommercials; 1 online filmpje; 1 docuclip; 1 freecard; foto's van resultaten Millenniumdoel 5 in Mali
beoogde outcome	
bereikte output	2 online commercials; 1 online filmpje; 2 docuclips; 1 freecard; 2 TV- en 2 radio-commercials met bereik van 87% resp. 56% van de 20-49 jarigen (6.903.000 personen)
bereikte outcome evaluaties	externe campagne pretest en evaluatie mediabereik; vóór-, tijdens en nameting van effecten op kennis, houding en gedragsintenties; mediabereikonderzoek
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	herinnering; uitspraken over attitude, informatiebehoefte en opzoekintentie
gegevensbronnen	enquête en interviewrespondenten
onderzoeksmethoden	individuele interviews; online enquête

ID	9
organisatie naam beschrijving	NCDO Tijdschrift Internationale Samenwerking gratis publieksmagazine dat resultaten van overheidsbeleid en burgeractiviteiten laat zien om daarmee bij te dragen aan kennis (o.a. over Millenniumdoelen) en meningsvorming over IS; en door handelingsperspectief te bieden participatie te stimuleren
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	geen
os-fondsen	EUR 1.554.862
doelgroepen	Mentaliteitsmilieus: traditionele burgerij, nieuwe conservatieven, kosmopolieten en postmaterialisten
beoogde output	verschijning 10x; verspreiding van resultaten van overheidsbeleid en burgeractiviteiten; participatiemogelijkheden laten zien
beoogde outcome	bevordering kennis van, meningsvorming over en participatie in IS
bereikte output	10x verschenen edities; ca. 120.000 abonnees; 98% kijkt blad wel eens in; gemiddelde leeftijd 61 jaar; gemiddelde waardering: rapportcijfer 7,6; 86% meldt meer kennis, 78% grotere betrokkenheid bij/dankzij IS
bereikte outcome evaluaties	extern kwantitatief lezersonderzoek 2008 door BTC MediaTest (output)
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	
gegevensbronnen	
onderzoeksmethoden	

ID	10
organisatie naam beschrijving	NCDO Nacht van de Verenigde Naties jaarlijks op 24 oktober (VN-dag) georganiseerd evenement om jongeren in Nederland te interesseren voor en te betrekken bij het werk van de Verenigde Naties
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	NVVN; BKB
os-fondsen	EUR 195.719
doelgroepen	(potentieel) in de VN geïnteresseerde jongeren uit de mentaliteitsmilieus kosmopolieten en postmoderne hedonisten
beoogde output	2.000 bezoekers; mediabereik via betaalde en vrije publiciteit 250.000
beoogde outcome	draagvlakversterking voor VN en Millenniumdoelen onder kosmopolieten en postmoderne hedonisten
bereikte output	2.400 bezoekers; (berekend) mediabereik 262.000
bereikte outcome	
evaluaties	externe evaluatie door Blaauwberg in 2007, opdrachtgever NCDO
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	Omvang mailinglist en netwerk NVVN Young Professionals; participatie in verkiezing VN Jongerenvertegenwoordiger
gegevensbronnen	(o.a.) jaarverslagen NVVN, Jeugdraad, Hyves website
onderzoeksmethoden	

ID	11
organisatie naam beschrijving	Cordaid Medefinanciering Particuliere Initiatieven subsidieëring en begeleiding van meer dan 300 kleinschalige particuliere initiatieven voor op armoedebestrijding gerichte ontwikkelingsprojecten
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	COSsen; SIN; Seva Network Foundation; Stichting Modiale Samenleving
os-fondsen	EUR 4.517.560
doelgroepen	Nederlanders en Nieuwe Nederlanders die eigen initiatieven in ontwikkelingslanden willen ontplooiën
beoogde output	ondersteuning 450 particuliere initiatieven en 6 migrantennetwerken
beoogde outcome	draagvlakverdieping bij Particuliere Initiatiefnemers en draagvlakverbreding bij hun achterbannen
bereikte output	339 ondersteunde projecten; direct bereik: ca. 6.000 initiatiefnemers; 9 migrantenorganisaties (1.950 personen); indirect bereik 20.000-25.000 personen
bereikte outcome	opbrengst fondsenwerving: > EUR 5 mln; inzet ca. 6.000 vrijwilligers
evaluaties	externe landenevaluaties India en Ghana; dienstreisverslagen; externe evaluatie beleid migrantennetwerken; CIDIN evaluatie PI Ghana en Malawi
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	opbrengst fondsenwerving; vrijwilligersinzet
gegevensbronnen	Performance Tracking System; Cordaid database
onderzoeksmethoden	interviews; dossieronderzoek

ID**12**

organisatie naam beschrijving	Cordaid Festival Mundial (FM) bijdrage aan financiering en invulling van de productie van het culturele Festival Mundial in Tilburg om onder het motto Music beats Poverty de bekendheid van bezoekers met de Millenniumdoelstellingen te vergroten
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	OxfamNovib; ICCO; BuZa; Rabobank; Fontys
os-fondsen	EUR 75.000
doelgroepen	maatschappelijk betrokken Nederlands publiek
beoogde output	vergroting naamsbekendheid FM, MDGs en Cordaid; vergroting bezoekersaantallen FM
beoogde outcome	draagvlakversterking voor nastreven van de Millenniumdoelstellingen
bereikte output	60.000 FM bezoekers; spontane bekendheid met Cordaid 6%, geholpen bekendheid 34%
bereikte outcome	
evaluaties	extern publieksonderzoek door IBT
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	
gegevensbronnen	bezoekers
onderzoeksmethoden	(internet)enquête

ID	13
organisatie naam beschrijving	Cordaid EEN Campagne bijdrage van ca. 27% in de totale kosten van deze nationale publiekscampagne van 51 organisaties om meer Nederlanders actiever te betrekken bij de realisatie van de Millenniumdoelen en de oplossing van het onderliggende armoedeprobleem
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	50 maatschappelijke en ontwikkelingsorganisaties
os-fondsen	EUR 278.000
doelgroepen	algemeen Nederlands publiek, met name (jonge) mensen die niet eerder met OS in aanraking kwamen
beoogde output	bereik van breed publiek en bedrijven; positieve ontvangst van de campagne; vertegenwoordiging EEN Campagne op 5 evenementen van derden
beoogde outcome	sterker draagvlak voor het nastreven van de Millenniumdoelen
bereikte output	EEN websitebereik 52.236; mediabereik ca. 3,2 mln, 20.250 polsbandjes ‘Nee tegen Armoede’ verspreid (totaal resp. 193.468, 12 mln en 75.000); EEN vertegenwoordiging op 25 evenementen van derden
bereikte outcome	27.000 stemmen (van totaal 100.000) – met e-mailadres – tegen armoede; EUR 10.800 aankopen bij EEN-campagneshop (van totaal EUR 40.000)
evaluaties	zelfevaluatie binnen EEN-Stuurgroep Nederlands Platform Millenniumdoelen (NPM); eigen Cordaid-evaluatie; onderzoek Euroclick
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	stemmenaantal; EEN-shopomzet
gegevensbronnen	EEN Website; campagneadministratie
onderzoeksmethoden	raadpleging website bezoekersregistratie; enquête; dossieronderzoek

ID**14**

organisatie naam beschrijving	Cordaid Ontwikkelingseducatie verstrekking van lespakketten en onderwijsmateriaal aan scholen in het basis-, voortgezet en hoger onderwijs om het draagvlak voor OS in het algemeen en Cordaid in het bijzonder onder kinderen/jongeren te vergroten
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	scholen
os-fondsen	EUR 144.000
doelgroepen	kinderen in de basisschoolleeftijd, jongeren en jongvolwassenen
beoogde output	bereiken van leerlingen door gebruik van gedistribueerd lesmateriaal
beoogde outcome	draagvlakverbreding via informatie (kennis) en fondsenwerving (gedrag)
bereikte output	1.132 deelnemende basisscholen, 606 V.O.-scholen; totaal bereik > 0,5 mln leerlingen
bereikte outcome evaluaties	fondsenwerving via 415 scholen: opbrengst EUR 450.000 extern onderzoek door Centrum Leermiddelen Utrecht in opdracht van Cordaid
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	opbrengst fondsenwerving
gegevensbronnen	schooladministraties;
onderzoeksmethoden	enquêtes; quasi-experimenteel onderzoek

ID	15
organisatie naam beschrijving	Cordaid Deel je talent virtuele uitwisseling via internet van expertise tussen betrokken vrijwilligers uit NL en (maatschappelijke) organisaties in het Zuiden; inzet van communicatievrijwilligers bij evenementen voor draagvlakversterking voor Cordaid en OS in het algemeen
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	
os-fondsen	EUR 10.000
doelgroepen	breed Nederlands publiek 20-50 jaar
beoogde output	werving en registratie van vrijwilligers; matching van vrijwilligers met vraag uit ontwikkelingslanden
beoogde outcome	draagvlakverbreding via betrokkenheid netwerken rond talentgever
bereikte output	446 potentiële talentgevers ingeschreven; 12 Deel je talent-opdrachten ontvangen, waarvan 8 in 2007 uitgevoerd; 84 vrijwilligersinzetten bij 15 evenementen
bereikte outcome evaluaties	intern: tussentijds en na afloop met de betrokken partijen; programma-evaluatie voorzien in 2009
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	
gegevensbronnen	
onderzoeksmethoden	

ID	16
organisatie naam beschrijving	Hivos Stop Kinderarbeid campagne van Alliance 2015 organisaties, geleid door Hivos, om bij publiek, politiek en bedrijfsleven het besef van en draagvlak voor de afschaffing van kinderarbeid tegen 2015 en het verband met algemene onderwijsparticipatie te vergroten
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	FNV Mondiaal; AOB; Landelijke India Werkgroep; Alliance 2015
os-fondsen	EUR 115.355
doelgroepen	algemeen publiek, politici, bedrijfsleven, vakbeweging, onderwijssector in Alliance-landen
beoogde output	multimedia campagne met bereik van 700.000 personen; actieplan met aanbevelingen over MVO voor beleidsmakers en andere belanghebbenden
beoogde outcome	actie van besluitvormers ter ondersteuning van campagne-doelstellingen
bereikte output	bereik multimedia campagne 1.000.000 (geschat); actieplan met 15 aanbevelingen over MVO en kinderarbeid
bereikte outcome	aangenomen motie in Tweede Kamer; publiciteit Dag van de Kinderarbeid; Waterloopleinakkoord NGO's-politici
evaluaties	externe evaluatie uitgevoerd in 2005, opdracht Alliance 2015; nieuwe externe evaluatie voorzien eind 2009
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	
gegevensbronnen	
onderzoeksmethoden	

ID	17
organisatie naam beschrijving	Hivos EEN Campagne bijdrage van ca. 16% in de totale kosten van deze nationale publiekscampagne van 51 organisaties om meer Nederlanders actiever te betrekken bij de realisatie van de Millenniumdoelen en de oplossing van het onderliggende armoedeprobleem
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	50 maatschappelijke en ontwikkelingsorganisaties
os-fondsen	EUR 165.218
doelgroepen	algemeen Nederlands publiek, met name (jonge) mensen die niet eerder met OS in aanraking kwamen
beoogde output	bereik van breed publiek en bedrijven; positieve ontvangst van de campagne; vertegenwoordiging EEN Campagne op 5 evenementen van derden
beoogde outcome	sterker draagvlak voor het nastreven van de Millenniumdoelen
bereikte output	EEN websitebereik 30.955; mediabereik bijna 2 mln; 12.000 polsbandjes 'Nee tegen Armoede' verspreid (totalen resp. 193.468, 12 mln en 75.000); EEN vertegenwoordiging op 25 evenementen van derden
bereikte outcome	16.000 stemmen (van totaal 100.000) – met e-mailadres – tegen armoede; EUR 6.400 aankopen bij EEN-campagneshop (van totaal EUR 40.000)
evaluaties	zelfevaluatie binnen EEN-Stuurgroep Nederlands Platform Millenniumdoelen (NPM); onderzoek Euroclick
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	stemmenaantal; EEN-shopomzet
gegevensbronnen	EEN Website; campagneadministratie
onderzoeksmethoden	raadpleging website bezoekersregistratie; enquête; dossieronderzoek

ID	18
organisatie naam	Hivos
beschrijving	Linkis programma voor financiële en inhoudelijke ondersteuning van kleinschalige Particuliere Initiatieven voor de uitvoering van projecten in ontwikkelingslanden en de versterking van het draagvlak voor internationale samenwerking in Nederland
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	geen
os-fondsen	EUR 643.655
doelgroepen	bevlogen burgers in Nederland, al dan niet georganiseerd, met speciale aandacht voor migranten en humanisten
beoogde output	80 ondersteunde projecten
beoogde outcome	verdieping en verbreding van draagvlak
bereikte output	79 ondersteunde projecten, waarvan 51 gericht op zowel ontwikkelingslanden als Nederland en 28 specifiek op Nederland
bereikte outcome	eigen bijdragen EUR 535.000; inzet van ca. 1.850 vrijwilligers
evaluaties	geen tot nu toe
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	eigen bijdragen; vrijwilligersaantallen
gegevensbronnen	projectrapporten
onderzoeksmethoden	dossieronderzoek

ID	19
organisatie naam beschrijving	Hivos Strengthening Fair Trade programma voor de vergroting van bewustzijn en draagvlak voor eerlijke handel
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	Landelijke Vereniging van Wereldwinkels
os-fondsen	EUR 100.000
doelgroepen	wereldwinkel medewerkers en bezoekers/klanten
beoogde output	16 districtsbijeenkomsten voor ww-medewerkers over Fair Trade en OS; educatief materiaal; publiciteit; indirect bereik: ww-bezoekers/klanten
beoogde outcome	burgers hebben realistischer beeld en actievere betrokkenheid bij Fair Trade
bereikte output	18 districtsbijeenkomsten voor 900 ww-medewerkers; distributie 400 educatieve pakketten; publiciteit in ww-ledenblad met bereik van 5.000 personen; enkele duizenden mensen met lespakketten door ww-medewerkers bereikt via clubs en scholen
bereikte outcome	actieve participatie 300 Wereldwinkels met 9.000 medewerkers in World Fair Trade Day Campagne
evaluaties	geen tot nu toe: externe evaluatie gepland in 2009
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	aantal deelnemers World Fair Trade Day Campagne
gegevensbronnen	evaluatieformulieren en deelnemers districtsbijeenkomsten
onderzoeksmethoden	dossieronderzoek; interviews

ID	20
organisatie naam beschrijving	Hivos Coolpolitics stimulering van actief (wereld)burgerschap onder jongeren via o.a. festivallezingen en -debatten, zoals op Lowlands en bij MTV
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	Stichting Doen; NCDO; Min v BZ, OCW, LNV; NCTB; UM, UT
os-fondsen	EUR 200.000
doelgroepen	jongeren van 16-29 jaar
beoogde output	website; nieuwsbrief; Hyves community; festivaldebatten en -lezingen; direct bereik 50.000 jongeren, indirect 1.000.000
beoogde outcome	bewustzijn en maatschappelijke betrokkenheid; actief burgerschap
bereikte output	website; nieuwsbrief; Hyves community; festivaldebatten en -lezingen; 100.000 Coolpolitics magazines gedistribueerd
bereikte outcome	11.581 unieke websitebezoekers per maand; 6.597 nieuwsbriefabonnees; 771 leden Coolpolitics Hyves
evaluaties	in opdracht van Hivos externe evaluatie in 2009 (in uitvoering)
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	ondernomen acties; actieve deelname aan debatten; Hyves leden
gegevensbronnen	festivalbezoekers; projectdocumentatie
onderzoeksmethoden	dossierstudie; interviews, focusgroepen

ID	21
organisatie naam beschrijving	ICCO Togetthere programma voor de realisatie van grensoverschrijdende ontmoetingen via uitzending van groepen jongeren, individuele vrijwilligers en 'young professionals' die na terugkeer hun ervaringen verwerken in draagvlakversterkende activiteiten
type activiteit	eigen activiteit
jaar	sinds 2007
partners	Kerk in Actie; PSO; Design Academy
os-fondsen	EUR 225.947
doelgroepen	(1) jongeren (16-32 jr) en (2) algemeen publiek
beoogde output	60 uitzendingen; 30 radio-interviews, 150 persartikelen; 100 presentaties voor in totaal ca. 5.000 bezoekers; 60 weblog-sites
beoogde outcome	1. DV-verdieping bij deelnemers; 2. DV-verbreding bij achterban
bereikte output	69 uitzendingen; 20 radio-interviews; 129 plaatselijke/regionale persartikelen en -interviews; 135 presentaties voor 4.250 bezoekers; 58 weblogs en -sites
bereikte outcome	inzet deelnemers voor organisatie/uitvoering draagvlak-activiteiten en fondsenwerving voor ICCO-projecten, opbrengst EUR 40.000
evaluaties	geen tot nu toe: programma bestaat nog te kort; externe evaluaties van aantal activiteiten in 2009 wordt overwogen
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	vrijwilligersinzet in aantallen / tijdsduur; opbrengst fondsenwerving
gegevensbronnen	rapportages van deelnemers en projectleiders
onderzoeksmethoden	

ID	22
organisatie naam beschrijving	ICCO EEN Campagne bijdrage van ca. 22% in de totale kosten van deze nationale publiekscampagne van 51 organisaties om meer Nederlanders actiever te betrekken bij de realisatie van de Millenniumdoelen en de oplossing van het onderliggende armoedeprobleem
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	50 maatschappelijke en ontwikkelingsorganisaties
os-fondsen	EUR 228.000
doelgroepen	algemeen Nederlands publiek, met name (jonge) mensen die niet eerder met OS in aanraking kwamen
beoogde output	60 uitzendingen; 30 radio-interviews, 150 persartikelen; 100 presentaties voor 5.000 bezoekers; 60 weblog-sites
beoogde outcome	sterker draagvlak voor het nastreven van de Millenniumdoelen
bereikte output	EEN websitebereik 42563; mediabereik ca. 2,6 mln, 16.500 polsbandjes 'Nee tegen Armoede' verspreid (totalen resp. 193.468, 12 mln en 75.000); EEN vertegenwoordiging op 25 evenementen van derden
bereikte outcome	22.000 stemmen (van totaal 100.000) – met e-mailadres – tegen armoede; EUR 8.800 aankopen bij EEN-campagneshop (van totaal EUR 40.000)
evaluaties	zelfevaluatie binnen EEN-Stuurgroep Nederlands Platform Millenniumdoelen (NPM); onderzoek Euroclick
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	stemmenaantal; EEN-shopomzet
gegevensbronnen	EEN Website; campagneadministratie
onderzoeksmethoden	raadpleging website bezoekersregistratie; enquête; dossieronderzoek

ID	23
organisatie naam beschrijving	ICCO Going Global programma voor verdieping en verbreding van het draagvlak voor internationale samenwerking – met speciale aandacht voor onderwijs – onder middelbare scholieren d.m.v. bewustwording, uitzending naar ontwikkelingslanden, en draagvlak- en inzamelingsacties
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	Edukans
os-fondsen	EUR 287.875
doelgroepen	middelbare scholieren en scholen
beoogde output	DVA en inzamelingsacties op en door deelnemende onderwijsinstellingen
beoogde outcome	actieve inzet van middelbare scholieren en scholen voor OS; bevordering belang IS in onderwijsproces
bereikte output	2007: 44 deelnemende scholen; 51 uitgezonden leerlingen; bereik presentaties ca. 100.000 medeleerlingen; 297 krantenartikelen; 35 RTV-uitzendingen; opbrengst inzamelingsacties EUR 698.600
bereikte outcome	DV-verdieping bij uitgezonden scholieren (zelfselectie-effect) en in mindere mate bij klasgenoten
evaluaties	externe evaluatie DV-effecten door CIDIN 1999-2007
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	kennis; houding; gedrag
gegevensbronnen	(ex-) deelnemende leerlingen en scholen
onderzoeksmethoden	internetenquête; regressieanalyse; propensity score matching

ID

24

organisatie naam	ICCO
beschrijving	Impulsis programma voor financiële en inhoudelijke ondersteuning van kleinschalige Particuliere Initiatieven voor de uitvoering van projecten in ontwikkelingslanden en de versterking van het draagvlak voor internationale samenwerking in Nederland.
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	Kerk in Actie; Edukans
os-fondsen	EUR 4.052.115
doelgroepen	stichtingen van bedrijven, ondernemers, kerkelijke groepen, migranten- en jongerenorganisaties
beoogde output	240 ondersteunde PI's; verdiepingsbijeenkomsten; DVA-bereik 700.000 personen; 400.000 donateurs
beoogde outcome	verdieping en verbreding van draagvlak
bereikte output	243 ondersteunde PI's; 13 verdiepingsbijeenkomsten met 741 deelnemers; 300 kranten-, tijdschrift- en internet-artikelen; 16 RTV uitzendingen
bereikte outcome evaluaties	eigen bijdragen EUR 4,7 mln; inzet ca. 2.400 vrijwilligers geen tot nu toe: programma bestaat nog te kort
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	omvang eigen bijdragen; vrijwilligers aantallen
gegevensbronnen	projectrapporten; knipseldienst; dienstreisverslagen ICCO-alliantie
onderzoeksmethoden	dossieronderzoek

ID	25
organisatie naam beschrijving	ICCO Happy Gift (Togetthere) programma om organiserende studenten-vrijwilligers actief en restaurantbezoekers passief te betrekken bij projecten en thema's op OS-gebied via tijdelijke Goede Doelenrestaurants: Happietaria's
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	Kerk in Actie; Happy Gift
os-fondsen	EUR 100.000
doelgroepen	1) studenten; 2) algemeen publiek
beoogde output	direct bereik 900 studenten, indirect 12.000 Happietaria bezoekers
beoogde outcome	draagvlakverdieping bij studenten-deelnemers; draagvlakverbreding bij restaurantgasten
bereikte output	bereik 1.110 studenten-vrijwilligers, 10.084 Happietaria-bezoekers
bereikte outcome	vrijwilligersinzet 7.215 dagdelen; voor ICCO beschikbare Happietaria-opbrengsten EUR 74.000
evaluaties	geen tot nu toe: programma bestaat nog te kort, pas sinds 2007
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	vrijwilligersinzet; actie-opbrengsten
gegevensbronnen	Happy Gift administratie
onderzoeksmethoden	dossieronderzoek

ID

26

organisatie naam beschrijving	OxfamNovib Publiekscampagne Groene Sint productie en promotie van 'fair trade' chocoladeletters om via 25.000 consumenten de detailhandel te wijzen op het belang van MVO op productniveau en daarmee de politiek op dat van wet- en regelgeving ten gunste van arbeiders in arme landen
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	Tony's Chocolonely; Max Havelaar
os-fondsen	EUR 198.750
doelgroepen	Nederlands publiek 18+, met name de segmenten van de evenwichtigen, zorgzamen en behoudenden uit het TNS-Nipo WIN-Model
beoogde output	publiciteit voor Groene Sint actie via Hyves, RTV reclame, beurzen en advertenties; productie en distributie eerlijke chocoladeletters
beoogde outcome	druk op chocoladeproducenten, detailhandel en 'politiek' door maatschappelijk draagvlak voor eerlijke chocolade zichtbaar te maken
bereikte output	78.000 eerlijke chocoladeletters geproduceerd en gedistribueerd; publiciteit via Hyves, RTV reclame, beurzen en advertenties
bereikte outcome	hele productie eerlijke chocoladeletters verkocht; overschakeling Verkade op Fair Trade cacao
evaluaties	extern TNS-NIPO onderzoek naar campagnebekendheid, opdracht ON
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	campagne-effect op verkoop; afzetcijfers
gegevensbronnen	persbericht Verkade-Max Havelaar-OxfamNovib
onderzoeksmethoden	online enquête; dossieronderzoek

ID	27
organisatie naam beschrijving	OxfamNovib Publiekscampagne Onderwijs 2007 veelvormige campagne voor bewustwording van de onmisbaarheid van onderwijs als enige middel om armoede echt te overwinnen, omdat het mensen mondig, sterk en onafhankelijk maakt
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	geen
os-fondsen	EUR 186.782
doelgroepen	maatschappelijk 'wat bewuster' publiek (zorgzamen, evenwichtigen en geëngageerden uit het TNS-Nipo WIN Model)
beoogde output	bereik totale doelgroep van 7 mln personen
beoogde outcome	10.000 steunbetuigingen voor onderwijs als begin van rechtvaardigheid
bereikte output	bereik 5.115.900 personen (72,7% van de doelgroep)
bereikte outcome	11.255 steunbetuigingen, waaronder 2.147 met emailadres
evaluaties	interne evaluatie
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	aantal steunbetuigingen
gegevensbronnen	website; festivalrapportages; campagnedossier
onderzoeksmethoden	dossieronderzoek

ID

28

organisatie naam beschrijving	OxfamNovib Evenementen 2007 aanwezigheid bij festivals om campagnethema's te presenteren en jongeren te prikkelen en handelingsperspectieven te bieden om binnen hun eigen leefwereld een actievere rol te spelen in streven naar een rechtvaardige wereld zonder armoede
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	geen
os-fondsen	EUR 216.740
doelgroepen	jongeren van 16-35 jaar uit de Motivaction categorieën Kosmopolieten en Postmoderne hedonisten
beoogde output	aanwezigheid op minimaal 5 grote zomerfestivals om bezoekers te bereiken
beoogde outcome	actieve betrokkenheid bij streven naar een betere wereld
bereikte output	bereik: 42.300 festivalbezoekers (10% van het totale aantal); media-aandacht in/bij Metro, Spits, 3 FM, Radio 1, TMF, FunX radiostation, Biologica tijdschrift
bereikte outcome	4.325 steunbetuigingen, waaronder 31 artiesten/BN-ers; verkoop 18.000 eerlijke consumpties, 500 schoolboeken; 955 nieuwe donateurs, inzet 150 vrijwilligers
evaluaties	interne evaluaties
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	handtekeningen; afzet/omzetcijfers; workshopdeelname; donateursregistratie; vrijwilligersinzet
gegevensbronnen	campagneadministratie
onderzoeksmethoden	dossieronderzoek

ID	29
organisatie naam beschrijving	OxfamNovib Linkis/ON Financiële en inhoudelijke steun aan initiatieven van Nederlandse maatschappelijke organisaties voor kleinschalige, eenmalige of grootschaliger, meerjarige OS-activiteiten in Nederland of in ontwikkelingslanden
type activiteit	subsidieverstrekking
jaar	2007
partners	aanvragende organisaties
os-fondsen	EUR 722.228
doelgroepen	Nederlandse organisaties zonder commercieel oogmerk en met een duidelijke achterban; speciale aandacht voor migrantenorganisaties
beoogde output	75 goedgekeurde projecten in ontwikkelingslanden
beoogde outcome	actieve betrokkenheid van Nederlandse burgers en organisaties bij IS
bereikte output	73 goedgekeurde projecten in ontwikkelingslanden; bereik van draagvlakactiviteiten en voorlichting vanuit de projecten ca. 7.000 personen in Nederland
bereikte outcome	actieve inzet van ca. 400 vrijwilligers bij opzet, uitvoering en monitoring van de projecten; omvang van eigen financiering door aanvragende organisaties EUR 2,8 mln
evaluaties	interne projectevaluaties
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	deelnemersaantallen; fondsenwerving
gegevensbronnen	projectrapportages; projectbezoeken
onderzoeksmethoden	dossieronderzoek; observatie

ID	30
organisatie naam beschrijving	OxfamNovib Poverty Requiem compositie en verspreiding van dit muzikaal manifest om vanaf mei tot op Wereldarmoededag (17 oktober 2007) aandacht te vragen voor de Millenniumdoelen door uitvoering van het requiem
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	geen
os-fondsen	EUR 81.400
doelgroepen	zangers en algemeen publiek
beoogde output	uitvoering van het requiem in Nederland
beoogde outcome	draagvlakversterking voor de realisatie van de Millenniumdoelen, bij zangers, toeschouwers en lezers/luisteraars via media
bereikte output	ontwerp + productie requiem inclusief CD en tekstboek; uitvoering door ca. 2.400 zangers voor ca. 3.600 toeschouwers bij 17 uitvoeringen; indirect bereik via de media en internet 10.000 personen (schatting)
bereikte outcome evaluaties	draagvlakversterking voor MDG's bij uitvoerenden interne evaluatie in bijeenkomst met productie-organisatie
output-niveau	ja
outcome-niveau	ja
outcome-indicatoren	zangersaantal
gegevensbronnen	eindverslag
onderzoeksmethoden	

ID	31
organisatie naam beschrijving	DVL/IS Lespakket Afghanistan Lespakket voor voortgezet onderwijs met als leerdoelen: 1) inzicht in 3D-benadering, 2) kennis van wederopbouw-situatie en NL bijdrage en 3) beter begrip actualiteit en vermogen deze in kader van NL doelstellingen te plaatsen eigen activiteit
type activiteit	
jaar	2007
partners	NCDO (project Breekbaar Nieuws)
os-fondsen	EUR 18.813,00
doelgroepen	leerlingen in voortgezet onderwijs (VMBO, HAVO en VWO)
beoogde output	productie en verspreiding lesmateriaal en docentenhand-leiding
beoogde outcome	kennis van, inzicht in en draagvlak voor 3D-benadering op gebied van vrede & veiligheid
bereikte output	productie en verspreiding lesmateriaal (5 factsheets onder-bouw + 5 factsheets tweede fase) en docentenhandleiding; totaal aantal downloads 3.577
bereikte outcome evaluaties	
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	
gegevensbronnen	
onderzoeksmethoden	

ID	32
organisatie naam beschrijving	DVL/IS Experieight mobiele expositie waarin bezoekers via 'beleveniscommunicatie' kennismaken met de Millenniumdoelstellingen
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	Cordaid; OxfamNovib
os-fondsen	EUR 132.467,00
doelgroepen	festivalbezoekers
beoogde output	aanwezigheid op festivals; bezoekers trekken
beoogde outcome	1) bewustwording van OS via kennismaking met de Millenniumdoelstellingen; 2) motiveren tot leveren eigen bijdrage aan realisatie Millenniumdoelstellingen
bereikte output	inzet op 8 festivals en op Schokland; bereik 15.216 bezoekers
bereikte outcome	
evaluaties	interne evaluatie jan 2008; bezoekersenquêtes
output-niveau	ja
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	
gegevensbronnen	
onderzoeksmethoden	

ID	33
organisatie naam beschrijving	DVL/IS Resultatenrapportage 2005-2006 communicatie over de resultaten van OS via de tweejarige resultatenrapportage, inclusief productie en distributie van het rapport, een publieksbrochure, en een 'creditcard'/minifolder
type activiteit	eigen activiteit
jaar	2007
partners	
os-fondsen	EUR 47.239,00
doelgroepen	parlement, media, OS-geïnteresseerden, algemeen publiek
beoogde output	2.000 rapporten 'Resultaten in ontwikkeling'; 10.000 publieksbrochures; 10.000 'credicards' / minifolders
beoogde outcome	vergroting inzicht in NL bijdragen aan ontwikkelingsresultaten, alsmede in de verbeterpunten en de effectiviteit van OS
bereikte output	10.000 publieksbrochures; 2.000 rapporten 'Resultaten in ontwikkeling'; 10.000 'credicards' / minifolders
bereikte outcome	
evaluaties	
output-niveau	nee
outcome-niveau	nee
outcome-indicatoren	
gegevensbronnen	
onderzoeksmethoden	

EVALUATIE-STUDIES UITGEBRACHT DOOR DE INSPECTIE ONTWIKKELINGSSAMENWERKING EN BELEIDSEVALUATIE (IOB) 2003-2009

Evaluatie-studies uitgebracht vóór 2003, zijn te vinden op de IOB-website: www.minbuza.nl/iob

- 290 2003 Agenda 2000**
Hoe Nederland onderhandelt met Europa
isbn 90-5328-307-2
- 291 2002 Nederlands schuldverlichtingsbeleid 1990-1999**
isbn 90-5328-306-4
- 292 2003 Resultaten van internationale schuldverlichting 1990-1999**
isbn 90-5328-310-2
- 292 2003 Results of International Debt Relief 1990-1999**
isbn 90-5328-314-5
- 293 2003 Netherlands-FAO Trust Fund Co-operation 1985-2000**
isbn 90-5328-308-0
- 294 2003 Co-ordination and Sector Support**
An evaluation of the Netherlands' support to local governance in Uganda, 1991-2001. isbn 90-5328-311-0
- 295 2003 Behartiging van de buitenlandse belangen van de Nederlandse Antillen en Aruba**
Een evaluatie van de rol van het Ministerie van Buitenlandse Zaken
isbn 90-5328-316-0
- 296 2003 Poverty, policies and perceptions in Tanzania**
An evaluation of Dutch aid to two district rural development programmes
isbn 90-5328-337-4
- 297 2004 Over solidariteit en professionalisering**
Evaluatie van Gemeentelijke Internationale Samenwerking (1997-2001). isbn 90-5328-341-2
- 298 2004 Onderzoek naar de kwaliteit van in 2002 afgeronde decentrale evaluaties**
Eindrapport. isbn 90-5328-344-7
- 299 2005 Een uitgebreid Europabeleid**
Evaluatie van het Nederlands beleid inzake de toetreding van Midden-Europese landen tot de Europese Unie 1997-2003
isbn 90-5328-347-1
- 300 2005 Aid for Trade?**
An Evaluation of Trade-Related Technical Assistance
isbn 90-5328-349-8
- 301 2006 Van Projecthulp naar Sectorsteun**
Evaluatie van de sectorale benadering 1998-2005
isbn 90-5328-351-x
- 301 2006 From Project Aid towards Sector Support**
An evaluation of the sector-wide approach in Dutch bilateral aid 1998-2005. isbn 90-5146-000-7
- 302 2006 Evaluatie van het Nederlandse mensenrechtenbeleid in de externe betrekkingen**
isbn 90-5328-350-1
- 303 2006 Dutch Humanitarian Assistance**
An Evaluation
isbn 90-5328-352-8
- 304 2007 Evaluatie van de vernieuwing van het Nederlandse onderzoeksbeleid 1992-2005**
isbn 978-90-5328-353-0
- 304 2007 Evaluation of the Netherlands' Research Policy 1992-2005 (Summary)**
isbn 978-90-5328-353-0
- 305 2007 Impact Evaluation: Water Supply and Sanitation Programmes Shinyanga Region, Tanzania 1990-2006**
isbn 978-90-5328-354-7
- 306 2007 Chatting and Playing Chess with Policymakers**
Influencing policy via the Dutch Co-Financing Programme
isbn 978-90-5328-355-4
- 307 2008 Beleidsdoorlichting seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en hiv/aids 2004-2006**
isbn 978-90-5328-358-5
- 308 2008 Het Nederlandse Afrikabeleid 1998-2006**
Evaluatie van de bilaterale samenwerking
isbn 978-90-5328-359-5
- 308 2008 Het Nederlandse Afrikabeleid 1998-2006**
Evaluatie van de bilaterale samenwerking (Samenvatting)
isbn 978-90-5328-359-5
- 309 2008 Het Vakbondsmedefinancieringsprogramma**
Een evaluatie van steun gericht op versterking van vakbonden en vakbonds- en arbeidsrechten
isbn 978-90-5328-357-8
- 309 2008 The Netherlands Trade Union Co-Financing Programme**
An evaluation of support for trade unions and trade union and labour rights (Summary)
isbn 978-90-5328-357-8
- 309 2008 El Programa de Cofinanciamiento Sindical**
Una evaluación del apoyo orientado al fortalecimiento de sindicatos y de derechos sindicales y laborales (Resumen)
isbn 978-90-5328-357-8
- 310 2008 Clean and sustainable?**
An evaluation of the contribution of the Clean Development Mechanism to sustainable development in host countries
isbn 978-90-5328-356-1
- 311 2008 Impact Evaluation: Primary Education in Uganda**
isbn 978-90-5328-361-5
- 312 2008 Impact Evaluation: Primary Education in Zambia**
isbn 978-90-5328-360-8
- 313 2008 Xplore-programma**
isbn 978-90-5328-362-2
- 314 2008 Primus inter pares**
Een evaluatie van het Nederlands EU-voorzitterschap 2004
isbn 978-90-5328-364-6
- 315 2008 Impact Evaluation: Support to Rural Water Supply and Sanitation in Dhamar and Hodeidah Governorates, Republic of Yemen**
isbn 978-90-5328-364-6
- 316 2008 Be our guests**
Beleidsdoorlichting Nederland als gastland van internationale organisaties en Samenvatting
isbn 978-90-5328-370-7
- 316 2008 Be our guests**
Policy review on hosting international organisations in the Netherlands and Summary
isbn 978-90-5328-371-4
- 316 2008 Be our guests**
Examen de la politique menée par les Pays-Bas en tant qu'État hôte des organisations internationales (Sommaire)
isbn 978-90-5328-372-1
- 317 2008 Sectorsteun in milieu en water**
isbn 978-90-5328-369-1
- 318 2008 Samenwerking met Clingendael**
Evaluatie van de subsidieovereenkomst tussen de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie en Instituut Clingendael
isbn 978-90-5328-365-7
- 319 2008 Meer dan een dak**
Evaluatie van het Nederlands beleid voor stedelijke armoedebestrijding
isbn 978-90-5328-365-3
- 320 2008 Het tropisch regenwoud in het OS-beleid 1999-2005**
isbn 978-90-5328-374-8
- 321 2009 Maatgesneden Monotoring 'Het verhaal achter de cijfers'**
Beperkte beleidsdoorlichting Medefinancieringsstelsel 2007-2010
isbn 978-90-5328-374-5
- 322 2009 Draagvlakonderzoek**
Evaluatie van de draagbaarheid en resultaten
isbn 978-90-5328-375-2

www.minbuza.nl

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Postbus 20061
2500 EB Den Haag

www.minbuza.nl/iob

april 2009
ISBN/EAN 978-90-5328-375-2

OSDR6640/N

